

5 (๐๖)

**แนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**

นายกฤษกร บุญชนะเมธี

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2552

**Concept of the Prisoners Rights According to the Constitution of the
Kingdom of Thailand B.E. 2550**

Mr.Krisakorn Boonchanamaythee

**An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government**

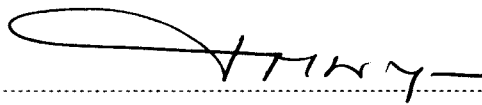
School of Political Science

Sukhothai Tammathirat Open University

2009

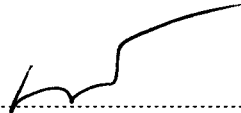
หัวข้อการศึกษาคั่นคว่ำอิสระ แนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
ชื่อและนามสกุล นายกฤษกร บุญชนะเมธี
แขนงวิชา การเมืองการปกครอง
สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล

คณะกรรมการสอบการศึกษาคั่นคว่ำอิสระได้ให้ความเห็นชอบการศึกษาคั่นคว่ำอิสระ
ฉบับนี้แล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล)

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ธโสธร ตู้อทองคำ)

กรรมการ

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ อนุมัติให้รับการศึกษา
คั่นคว่ำอิสระฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

(รองศาสตราจารย์ฐปนรรต พรหมอินทร์)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

วันที่ 2 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ แนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ผู้ศึกษา นายกฤษกร บุญชนะเมธี **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล **ปีการศึกษา** 2552

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสาระสำคัญของสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (2) ศึกษาปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง (3) เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร ได้แก่ รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วารสารสิ่งพิมพ์ ตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสารนิเทศจากอินเทอร์เน็ต

ผลการวิจัยพบว่า (1) สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขัง ได้แก่ การบัญญัติรับรองการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยมีความสอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเป็นส่วนใหญ่ (2) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขัง ได้แก่ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และกฎหมายราชทัณฑ์มุ่งที่จะบัญญัติหน้าที่ของผู้ต้องขังมากกว่าสิทธิของผู้ต้องขัง การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังมิได้มีการกำหนดมาตรฐาน และวิธีการลงโทษไว้โดยชัดแจ้ง และไม่ได้แยกแยะการทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงกับการทำผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรงไว้ การให้เจ้าพนักงานใช้ดุลยพินิจลงโทษ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และการใช้เครื่องพันธนาการ ตรวนขนาดใหญ่และการลงโทษเขียน การขังในห้องมืด ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านบุคลากร ด้านการแพทย์ ปัญหาด้านอาคารสถานที่ ปัญหาการขาดการควบคุม การใช้อำนาจของเจ้าพนักงานหรือศาลโดยองค์กรภายนอก (3) ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาคือ รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเพิ่มขึ้น พัฒนาเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้มีคุณภาพ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและปรับปรุงระบบการประเมินผลเรือนจำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สิทธิผู้ต้องขัง

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่
ปรึกษารองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล ที่ได้ให้ความกรุณา รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และ
รองศาสตราจารย์ ธิศธร ตู้อองคำ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม โดยท่านได้ให้คำแนะนำหลายประการอันมี
คุณค่าในการศึกษาวิจัยและจัดทำรายงานการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระฉบับนี้ ตลอดจนสละเวลา
ตรวจและชี้แนะแนวทางเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้เขียนสำนึกในพระคุณของท่านจึงขอกราบ
ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความเมตตา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครที่ให้ข้อมูล ความคิดเห็น
ข้อเสนอแนะในการทำรายงานฉบับนี้

หากรายงานฉบับนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ผู้เขียนขอมอบคุณความดีทั้งหมดให้แก่
บิดา มารดา คณาจารย์ รวมถึงทุกท่านที่มีพระคุณและไมตรีจิตต่อผู้เขียน ส่วนข้อบกพร่องประการ
ใดของรายงานฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

กฤษกร บุญชนะเมธี

กันยายน 2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
3. ขอบเขตของการวิจัย.....	3
4. วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
5. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
6. กรอบแนวคิด.....	5
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
1. แนวคิดสิทธิขั้นพื้นฐาน และสิทธิพลเมือง.....	7
1.1 สิทธิพื้นฐานของบุคคล.....	7
1.2 สิทธิส่วนบุคคลและทรัพย์สิน.....	8
2. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง.....	10
2.1 แนวคิดเรื่องทาสของรัฐ.....	10
2.2 แนวคิดเรื่องบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของรัฐ.....	12
2.3 แนวคิดเรื่องการให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐ.....	14
3. แนวคิดและความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	15
3.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.....	15
3.2 ความหมายของคำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ”	16
3.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน.....	18
4. มาตรฐานสากลของหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายระหว่างประเทศ.....	22
4.1 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังตามปฏิญญาสากล และกติการะหว่างประเทศ.....	22
4.2 มาตรฐานสากลของหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายของต่างประเทศ.....	27

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5. สิทธิของผู้ต้องขังไทย.....	41
5.1 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่มีเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป.....	42
5.2 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่ถูกจำกัดมากกว่าบุคคลทั่วไป.....	45
5.3 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่อาจถูกตัดไม่ให้มีเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป.....	52
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	55
1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	55
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	55
3. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	57
1. สิทธิของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.....	57
2. ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายลำดับรอง.....	64
2.1 สิทธิได้รับอาหาร.....	64
2.2 สิทธิในการติดต่อสื่อสาร.....	70
2.3 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน.....	71
2.4 สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล.....	75
2.5 การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย.....	85
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	88
1. สรุปการวิจัย.....	88
2. อภิปรายผล.....	90
3. ข้อเสนอแนะ.....	93
บรรณานุกรม.....	96
ประวัติผู้ศึกษา.....	100

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม เป็นกระบวนการสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วยตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ตามลำดับ ซึ่งภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับตัวผู้กระทำความผิดที่ศาลพิพากษาแล้วมาลงโทษตามกฎหมาย ตลอดจนการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดี สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขภายหลังพ้นโทษแล้ว ดังนั้น จึงเห็นได้ว่ากรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ป้องกันสังคมและยับยั้งการกระทำผิดต่อกฎหมายบ้านเมืองในขณะเดียวกันก็เป็นหน่วยงานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของชาติด้วยองค์กรหนึ่ง

ในอดีตผู้ต้องขังจะได้รับการควบคุมและปฏิบัติด้วยวิธีอันทารุณโหดร้าย โดยไม่มีการคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิของผู้ต้องขัง เนื่องจากในช่วงเวลานั้นสาธารณชนยังไม่ให้ความสนใจกับสิทธิผู้ต้องขังมากนัก เพราะผู้กระทำความผิดสมัยนั้นถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องทางศีลธรรมอย่างร้ายแรง ไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือใดๆ การช่วยเหลือผู้ต้องขังถูกจำกัดให้เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งอาจอยู่ในรูปของบริจาคสิ่งของที่จำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น

การควบคุมผู้ต้องขังอย่างเข้มงวดนี้ ทำให้ผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังในเรือนจำได้รับความทุกข์ทรมานและไม่ได้รับความสนใจในเรื่องสุขภาพหรือความเป็นอยู่แต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้ตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่ผู้ต้องขังพึงมี เพราะมีแนวคิดที่ว่าผู้ต้องขังยังเป็นพลเมืองของประเทศ ฉะนั้น แม้เขาต้องสูญเสียหรือถูกจำกัดสิทธิบางส่วนที่เกิดจากการกระทำผิดหรือถูกลงโทษตามคำพิพากษา แต่ผู้ต้องขังยังคงมีสิทธิเสรีภาพบางประการเหลือในฐานะที่เป็นปัจเจกชน ยกเว้นแต่สิทธินั้นจะถูกจำกัดและลิดรอนโดยกฎหมาย ซึ่งไม่มีกฎหมายฉบับใดบัญญัติให้เพิกถอนสิทธิของการเป็นพลเมืองหรือไม่ให้ผู้ต้องขังได้รับความคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐานหรือกฎหมายแต่อย่างใด

ฉะนั้น ราชทัณฑ์ในปัจจุบันจำเป็นต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างเช่นที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน โดยตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเชื่อที่ว่ามนุษย์แม้เคยกระทำความผิดก็อาจปรับปรุงตัวใหม่ได้ และต้องตระหนักถึงสิทธิที่ผู้ต้องขังพึงได้รับตามมาตรฐานสากลโดยรับรอง

สิทธิต่างๆ ในรูปของสิทธิตามกฎหมาย และจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย การทำงาน การให้การศึกษา การรักษาพยาบาล หรือสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิตอื่นๆ ให้แก่ผู้ต้องขังให้สอดคล้องตามมาตรฐานสากล

ในรัฐธรรมนูญไทยที่ผ่านมาเกือบทุกฉบับ ต่างมีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้แทบทั้งสิ้น จะมีเพียงรัฐธรรมนูญฉบับแรกเท่านั้นที่ไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ โดยภายใต้การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กรมราชทัณฑ์เองได้จัดทำนโยบายสืบเนื่องมาจากประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2549 และแผนปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์ (พ.ศ. 2548-2551) ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในกรมราชทัณฑ์ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ รวมทั้งต้องปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งต้องคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนด้วย

ในฐานะที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยตรงต่อผู้ต้องขัง การปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความเคารพหลักสิทธิมนุษยชน ต้องเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเป็นการยอมรับสิทธิตามธรรมชาติและสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่มีการแบ่งแยกความสำคัญ ดังนั้น การเคารพสิทธิมนุษยชนจึงอยู่ที่การที่บุคคลได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ในกระบวนการยุติธรรมผู้ต้องขังที่ต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษา ซึ่งถูกแยกออกจากโลกภายนอก โดยจำกัดอิสรภาพและเสรีภาพตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการลงโทษนั้น แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐยังคงมีอยู่ ผู้ต้องขังยังคงมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันกับประชาชนคนอื่น ดังนั้น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ผู้ซึ่งทำหน้าที่ในการดูแลผู้ต้องขังต้องมีมาตรการดูแลที่สอดคล้องกับกฎหมาย และที่ผ่านมาจะเห็นว่าในระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยนั้น มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญอยู่หลายครั้ง โดยรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และสิทธิของผู้ต้องขังผู้ซึ่งมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับประชาชนผู้อื่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในบทบัญญัติมาตรา 32 โดยมีหลักการว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามกฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการ

โหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม และการจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นที่กฎหมายบัญญัติ จากหลักเกณฑ์ของกฎหมายสูงสุด เป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยสืบเนื่องจากอดีต แต่อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิของผู้ต้องขังจะได้รับการรับรองและบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากแต่ในความเป็นจริงแล้วยังปรากฏว่ายังมีการละเมิดสิทธิผู้ต้องขังโดยเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เอง ในฐานะที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานราชทัณฑ์ส่วนกลาง สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องขังให้ฝึกอบรมการฝึกอาชีพ ตลอดจนการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมแห่งหนึ่ง

ทางผู้วิจัยได้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ทางผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาสิทธิของผู้ต้องขังว่าสอดคล้องตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ปฏิญญาสากล และแนวความคิดการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องขังของนานาประเทศหรือไม่ ทั้งในเรื่องสิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิได้รับอาหาร สิทธิในการติดต่อสื่อสาร สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่ม สิทธิการได้รับการรักษาพยาบาล และสิทธิการได้รับที่อยู่อาศัย

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาสิทธิของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
- 2.2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังตามข้อ 2.2

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ มุ่งศึกษาการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันเพียงพอหรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับความคุ้มครองของสิทธิผู้ต้องขังตามปฏิญญาสากลระหว่างประเทศ กฎหมายของต่างประเทศ ในประเด็นเรื่องสิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิได้รับอาหาร สิทธิในการติดต่อสื่อสาร สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่ม สิทธิการได้รับการรักษาพยาบาล และสิทธิการได้รับที่อยู่อาศัย เพื่อให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติการ

คุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังไว้ประการใด เพียงพอหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการเสนอแนวทางปรับปรุงกฎหมาย ให้ครบถ้วนสมบูรณ์และเหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทยต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษาและวิจัยใช้แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่างๆ รวมทั้งสารนิเทศจาก World Wide Web (www)

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

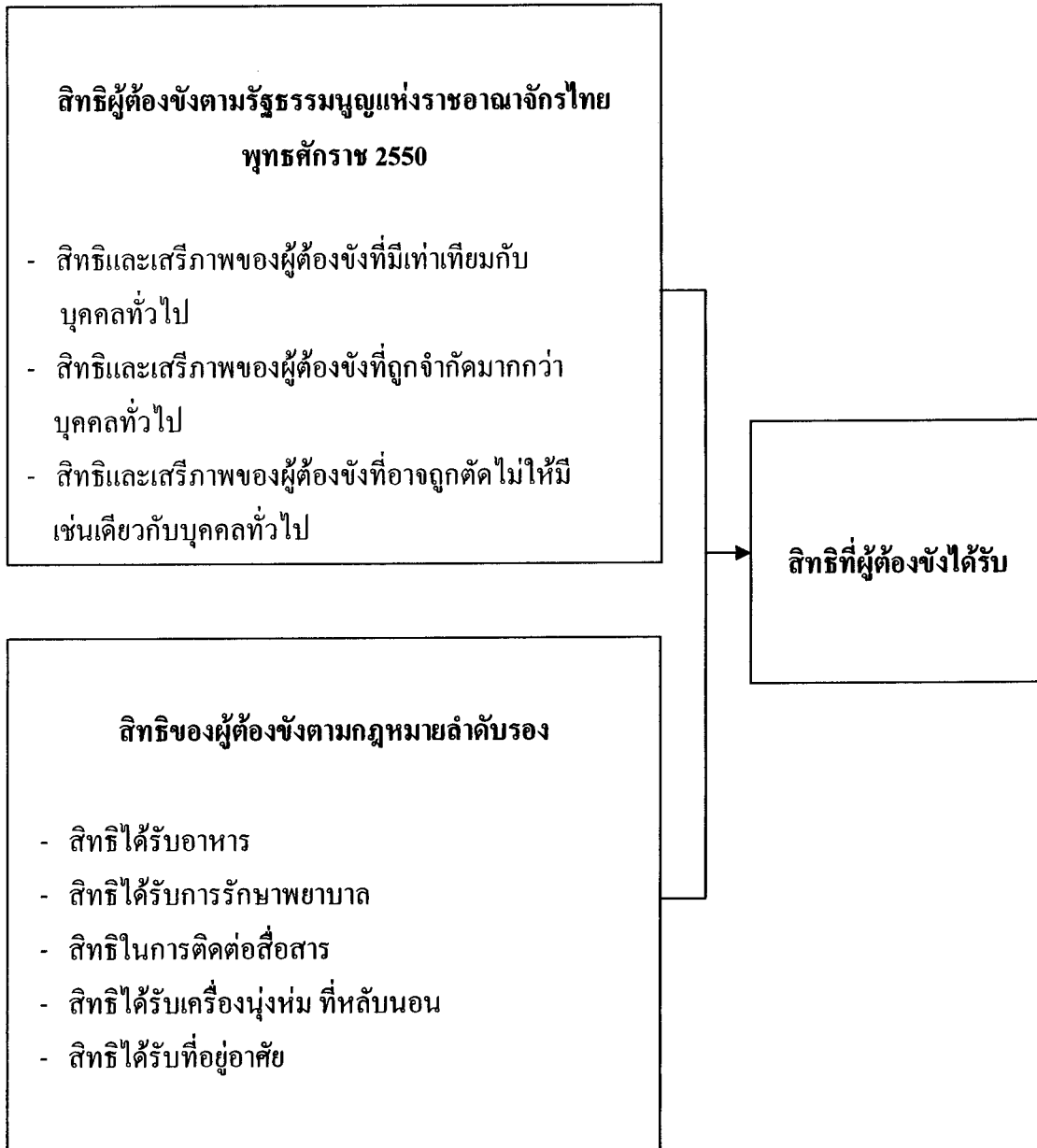
สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่รัฐธรรมนูญรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น หรือเพื่อมิให้บุคคลอื่นล่วงละเมิดเจ้าของสิทธิ

เสรีภาพ หมายถึง การที่บุคคลมีอิสระในการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดตามความประสงค์ของตน โดยอิสระ ซึ่งบุคคลเป็นเจ้าของอำนาจในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ความเสมอภาคตลอดจนเสรีภาพและอิสรภาพในชีวิตและร่างกาย ซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์และเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สิทธิของผู้ต้องขัง หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นพลเมืองของประเทศ มีการบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ในกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้คือสิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง

6. กรอบแนวความคิด

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

7.1 ทำให้ทราบถึงเนื้อหาและสาระสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กฎหมายลำดับรองของไทย

7.2 ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค ที่มีต่อผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กฎหมายลำดับรองของไทย

7.3 ทำให้สามารถเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดสิทธิขั้นพื้นฐานและสิทธิพลเมือง

โดยหลักสิทธิขั้นพื้นฐานหรือหลักสิทธิมูลฐาน (Fundamental Rights) บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการดำรงชีวิต ในร่างกาย ในทรัพย์สิน และเกียรติยศชื่อเสียง สิทธิเหล่านี้เป็นหลักการใหญ่ประการหนึ่งของกฎหมายและของการมีสภาพเป็นมนุษย์ชน สิทธิเหล่านี้ได้ถูกกล่าวถึงในวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนได้ทำการเรียนการสอน และแต่งตั้งเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ไว้อย่างกว้างขวาง และถือเป็นมูลฐานสำคัญแห่งการศึกษาวิชากฎหมาย การศึกษาในเรื่องสิทธิเสรีภาพได้ย้าถึงการมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ การเคลื่อนไหวไปมาอย่างเสรี การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่เป็นอิสระ สิทธิในร่างกายและทรัพย์สินของตน ตลอดจนชื่อเสียงเกียรติยศ สิทธิในสิ่งประจักษ์หรือผลจากการค้นคว้าทางวิชาการ สิทธิในฐานะ เช่น ความเป็นบิดา มารดา ผู้ใช้อำนาจปกครอง ตำราต่างๆ ที่นักวิชาการทั่วโลกแต่งขึ้นได้ย้าและแสดงให้เห็นถึงคุณภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของสิทธิมนุษยชนต่างๆ ดังกล่าว ในอันที่จะถูกละเมิดหรือถูกก้าวท้าวโดยบุคคลอื่น โดยชุมชน สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมการเมืองหรือรัฐ (ภราดร ภคพัมน์, 2531 :32)

สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล เป็นสิทธิพลเมืองอย่างหนึ่ง เป็นสิทธิของบุคคลในทางกฎหมาย ซึ่งมีสิทธิอันเป็นต่อความเป็นคนและสิทธิอันเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล รายละเอียดของสิทธิพลเมืองนี้ นับว่า มีส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่กำหนดไว้เป็นจำนวนมาก จึงขอแบ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลและสิทธิส่วนบุคคลและทรัพย์สิน

1.1 สิทธิพื้นฐานของบุคคล

สิทธิพลเมืองในส่วนแรกนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นสิทธิอันเป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลทุกคนพึงจะได้รับ คือ

1.1.1 บุคคลทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตัวตน

1.1.2 บุคคลใดจะถูกบังคับให้เป็นทาส หรืออยู่ในสถานะจำยอมใดๆ มิได้ การค้าทาสห้ามทำในทุกรูปแบบ

1.1.3 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ด้วยวิธีการที่ทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือเหยียดหยามเกียรติมิได้

1.1.4 บุคคลทุกคนมีสิทธิจะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลในกฎหมายไม่ว่าที่ใด

1.1.5 บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และชอบที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกัน

1.1.6 บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากศาลสถิตยุติธรรมในการถูกละเมิดสิทธิตามกฎหมาย

1.1.7 บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย การกระทำใดจะเป็นความผิดได้ต้องมีกฎหมายในขณะที่กระทำนั้นและจะมีการลงโทษหนักกว่าที่กฎหมายใช้อยู่ในขณะที่กระทำความผิดนั้นไม่ได้

1.2 สิทธิส่วนบุคคลและทรัพย์สิน

สิทธิพลเมืองของบุคคลในส่วนนี้ นับว่าเป็นสิทธิที่มีความเกี่ยวพันเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล กล่าวคือ เป็นสิทธิที่เป็นเอกลักษณ์ในเรื่องสิทธิส่วนตัวของบุคคลนั้น รวมทั้งเรื่องทรัพย์สินด้วย คือ

1.2.1 บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจากการแทรกแซงในกิจการส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน การสื่อสารและการโจมตีต่อเกียรติยศชื่อเสียงด้วย

1.2.2 บุคคลมีสิทธิในการเดินทางภายในประเทศและภายนอกประเทศมีอิสระในการมีสถานที่อยู่อาศัย

1.2.3 บุคคลมีสิทธิที่จะลี้ภัยจากการรัฐประหารหรือการเมืองไปยังประเทศอื่น

1.2.4 บุคคลมีสิทธิในการถือสัญชาติ

1.2.5 บุคคลมีสิทธิที่จะสมรสและสร้างครอบครัวโดยไม่มีการจำกัด แต่ต้องทำด้วยความยินยอมของกลุ่มสมรส

1.2.6 บุคคลมีสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

ในเรื่องสิทธิพลเมืองนั้นที่มาของการรับรองและคุ้มครองสิทธิพลเมืองของผู้ต้องขังมีความเป็นมานับแต่ยุคสมัยของการเรียกร้องอิสรภาพและเสรีภาพในตะวันตกมาเป็นเวลาช้านาน และมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากมายอันเป็นการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิที่เรียกว่า สิทธิของพลเมือง (Civil Right) (สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2535 : 37) การต่อสู้เรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังก็เป็นสิทธิของพลเมืองอย่างหนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาถึงสิทธิดังกล่าว

ความพยายามที่จะให้มีสิทธิของผู้ต้องขัง เกิดขึ้นมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานการเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) ซึ่งสมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องขัง และมีความพยายามในการให้คำจำกัดความที่เป็นรูปธรรมนัก เนื่องจากในสมัยนั้นยังขาดการจำกัดความของคำว่า สิทธิ ที่เป็นทางการ ประกอบกับสาธารณชนก็ไม่ให้ความสนใจในสิทธิ

ของผู้ต้องขัง เพราะผู้กระทำผิดสมัยนั้น ถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องทางศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขัง ในสมัยก่อนผู้ต้องขังถูกจำกัดให้เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการช่วยเหลือของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจทำในรูปแบบการบริจาคสิ่งของที่ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทั่วไป หรือสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น

ในระยะต่อมา สิทธิของปัจเจกบุคคล ได้รับการสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวมักมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมือง กล่าวคือ การเรียกร้องให้ได้สิทธิประเภทใดประเภทหนึ่งในช่วงนั้น มักจะมีพื้นฐานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องศีลธรรมและการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองซึ่งมีผลกระทบในทางการเมืองเกิดขึ้นเสมอ รวมทั้งการเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังซึ่งมีการเรียกร้องกันมากในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดในเรือนจำและข้อเสนอให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังอื่นๆ เหตุผลที่มีการนำมาอ้างอิงเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ของผู้ต้องขัง คือ การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ ทำให้เขาถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีการตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Right) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

ดังนั้น สรุปได้ว่า ที่มาของสิทธิของผู้ต้องขังนั้น เกิดจากแนวคิดในทางทฤษฎี ที่ว่า สิทธิพลเมืองบางส่วนของผู้ต้องขังต้องสูญเสียไปเนื่องจากการถูกลงโทษ ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิบางส่วนที่เหลืออยู่จากการลงโทษ ซึ่งสิทธิจะมีอย่างน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับแนวคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แต่ละประเทศนำมาใช้ ดังนั้น การสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังน่าจะมีเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้น และบุคคลนั้นยังต้องมีสิทธิบางประการเหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการป้องกันรักษาสิทธิประเภทต่างๆ ของผู้ต้องขัง รัฐจำต้องตระหนักถึงการป้องกันรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย และให้นักโทษได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

2. แนวคิดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง

แนวความคิดเรื่องสิทธิ และเสรีภาพของผู้ต้องขัง แต่เดิมผู้ต้องขังนั้นไม่ได้รับสิทธิประการใดๆ เลย ถือว่าผู้ต้องขังเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจ เมื่อถูกลงโทษก็เปรียบเสมือนทาสแห่งรัฐ ซึ่งเป็นแนวความคิดเรื่องทาสของรัฐ ต่อมาเมื่อแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังมีมากขึ้น จึงมีแนวความคิดที่ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังถูกจำกัดมากกว่าบุคคลอื่น เนื่องจากมีการขอมตนให้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอำนาจปกครอง ตามแนวความคิดเรื่องบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของรัฐ แต่มีการยอมรับว่าผู้ต้องขังมีตัวตนตามกฎหมายและเขาควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานสภาพในทางทฤษฎีปัจจุบันได้ปรับปรุงไปในทางที่จะคิดในแง่ที่ว่าข้อจำกัดใดบ้างที่มีความจำเป็นที่จะทำให้บรรล่วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญในการนำโทษจำคุกมาใช้ตามแนวคิดเรื่องการให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐ ดังจะได้อธิบายต่อไป

2.1 แนวคิดเรื่องทาสของรัฐ (Slave of the state)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ปัญหาเรื่องสิทธิของนักโทษคล้ายกับปัญหาสิทธิของชนกลุ่มน้อย ในสมัยนักโทษไม่ได้รับสิทธิใดๆ ดังเห็นได้จากในปี ค.ศ.1871 ผู้พิพากษาในรัฐเวอร์จิเนียได้พิพากษาไว้อย่างชัดเจนว่า “...เพราะผู้ต้องขังกระทำผิดอาญา ดังนั้น นอกจากเขาจะหมดเสรีภาพแล้ว เขายังหมดสิทธิส่วนตัวทั้งสิ้นนอกจากที่คุกอนุญาตให้ และเขาจะต้องตกเป็นทาสของรัฐตลอดเวลาหนึ่ง...” กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ นักโทษเปรียบเสมือนทาสแห่งรัฐ (Slave of the state) นักโทษจะไม่มีสิทธิใดๆ อันต่างไปจากทาสเลย หากมีการปฏิบัติหรือมีการคุมขังที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เป็นไรเพราะถือว่า ผลประโยชน์การรักษาความปลอดภัยของสังคมโดยส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าสิทธิของนักโทษ ดังนั้น เมื่อนักโทษร้องขอความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายต่อศาล โดยการอ้างตามหลักกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ศาลก็มักจะไม่ได้ให้ความคุ้มครองและจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหานี้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องภายในของฝ่ายบริหารที่จะแก้ปัญหา โดยความเคารพในความรู้ความสามารถของฝ่ายปกครอง นโยบายของศาลเช่นนี้เรียกว่า “Hands-off Policy” การที่ศาลยึดถือนโยบายนี้ เนื่องมาจากเหตุผล ดังนี้

1) ศาลต้องการรักษาไว้ซึ่งหลักการแบ่งแยกอำนาจ เพราะการบริการเรือนจำนั้นเป็นเรื่องของฝ่ายปกครอง และเพื่อให้เจ้าหน้าที่เรือนจำสามารถใช้ดุลยพินิจในการบริหารงานได้อย่างกว้างขวางเพื่อความคล่องตัว

2) ศาลไม่มีความรู้ความชำนาญด้านทัณฑวิทยา หากเข้าไปแทรกแซงอาจทำให้การบริหารงานเรือนจำไม่เป็นไปตามเป้าหมายการฟื้นฟูจิตใจของนักโทษ

3) ศาลเกรงว่า คำพิพากษาของศาลจะเป็นการเข้าแทรกแซงหรือขัดแย้งกับ

ระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ

นอกจากนี้ ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีมาจาก English Common Law ที่มีรากฐานมาจากระบบพิวคัลที่ถือว่านักโทษหมดสิทธิใดๆ ทางกฎหมาย ทรัพย์สินของเขาก็ตกเป็นของรัฐ แต่ศาลในสหรัฐอเมริกาไม่ถือว่าทรัพย์สินของนักโทษตกเป็นของรัฐเป็นเพียงกำหนดให้ผู้ต้องขังหมดสิทธิมนุษยชนเท่านั้น ฉะนั้น ศาลสหรัฐอเมริกาจึงไม่เห็นว่าเป็นปัญหาเรื่องสิทธิของผู้ต้องขัง เป็นปัญหาที่ควรแก่การวินิจฉัยแนวความคิดดังกล่าวทำให้ผู้ต้องขังตกอยู่ในอำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำเท่านั้น สิทธิของนักโทษเริ่มเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1950 - ค.ศ.1960 โดยการผลักดันจาก Warrant Court ซึ่งสนับสนุนความคิดสิทธิมนุษยชน โดยเห็นว่าควรขยายสิทธิทางกฎหมายมาสู่หน่วยย่อยของสังคม เช่น ผู้กระทำความผิดหรือนักโทษด้วย และศาลสูงได้เริ่มแทรกแซงการทำงานของตุลาการต่างๆ โดยถือเป็นหน้าที่ที่จะป้องกันสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายรัฐธรรมนูญการดำเนินงานของมตรัฐต่างๆ จะต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของรัฐด้วย ผู้พิพากษา (วารสารคดี สจ. 2539 : 31-32) Doyle เคยกล่าวว่า “ในระบบรัฐธรรมนูญของเรารัฐบาลอาจเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิตของประชาชน เมื่อมีเหตุอันควรเท่านั้น ถ้าเจ้าหน้าที่เข้าไปใช้อำนาจต่อประชาชนเกินขอบเขต และไม่มีการแก้รัฐธรรมนูญ ก็คือ ใครก็ตามที่ใช้อำนาจของสังคม จะต้องทำหน้าที่ชี้แจงว่า ได้ใช้อำนาจนั้นอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตาม การรักษาสิทธิของนักโทษก็ทำให้ศาลต้องระมัดระวังข้อจำกัดที่จะไม่กระทบถึงการดำเนินงานของเรือนจำ จะต้องก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของนักโทษกับเป้าหมายของการคุมขังด้วยศาลสูงมักไม่ยากแทรกแซงการบริหารงานของเรือนจำต่างๆ จะกระทำก็ต่อเมื่อข้ออ้างของนักโทษเป็นปัญหาเรื่องละเมิดสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพราะกฎหมายกำหนดไว้แจ้งชัดว่าไม่มีการแบ่งชั้นของบุคคลทั่วไปกับผู้ต้องขังภายใต้รัฐธรรมนูญ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดสำคัญต่อนโยบายการบริหารงานตุลาการ โดยการให้นักโทษสามารถนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลได้ เป็นการแสดงถึงรัฐธรรมนูญ การพิจารณาทบทวนการบริหารงานของรัฐ จะต้องก้าวเข้าไปถึงการดำเนินงานของเรือนจำ พัฒนาการด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษ โดยศาลเห็นว่า ศาลควรจะต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษ โดยจะต้องไม่ทำให้เสรีภาพของบุคคลต้องถูกกลืนหรือถูกทำลายไปอันเป็นผลเนื่องมาจาก การยึดถือถ้อยคำของกฎหมาย หรือคำวินิจฉัยสั่งการในทางบริหารที่ไม่ชัดเจน (ทวิศศักดิ์ รอดโพคา, 2544 : 31-32)

นอกจากการตระหนักถึงแนวคิดสิทธิมนุษยชนในส่วนของศาลและประชาชนแล้ว นโยบายดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลเสียหลายประการ คือ

- 1) หลักการนี้ทำให้ผู้บริหารเรือนจำมีอำนาจมากเกินไป และสามารถใช้อุบายพิสดารได้ปราศจากการตรวจสอบ
- 2) การบริการงานเรือนจำมีปัญหาอุปสรรค เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มมากขึ้นและเรือนจำมีสภาพเลวร้าย
- 3) ผู้ต้องขังเรียกร้องสิทธิที่จะได้รับปฏิบัติด้วยความเป็นธรรมและมีมนุษยธรรมมากขึ้น
- 4) มีคดีที่ต้องฟ้องร้องต่อศาลเกี่ยวกับการละเมิดและการปฏิบัติต่อนักโทษอย่างไม่เป็นธรรมมากขึ้น

2.2 แนวความคิดเรื่องบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของรัฐ

ตามแนวคิดของประเทศเยอรมนี บุคคลบางประเภท เช่น ข้าราชการ นักศึกษา นักโทษ เป็นบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชาดูแลของรัฐเป็นพิเศษจากเอกชนทั่วไป จึงมีนิติสัมพันธ์ทางปกครองกับรัฐเป็นพิเศษ (Sogbesondere Gewaltverhältniss) เมื่อพิจารณาในทางกฎหมาย รัฐธรรมนูญ สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดมากกว่าเอกชนอื่น เนื่องจากมีการยอมรับ หรือต้องยอมตนให้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอำนาจปกครอง ความสัมพันธ์พิเศษนี้ เมื่อพิจารณาในทางกฎหมายปกครอง ศาลปกครองสหพันธ์แยกพิจารณาเป็นความสัมพันธ์พื้นฐาน และความสัมพันธ์ในทางการทำงาน กล่าวคือ แยกเรื่องงานออกจากเรื่องส่วนตัว

2.2.1 ความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐาน (Grundverhältnis) เป็นนิติสัมพันธ์ในการก่อเปลี่ยนแปลง หรือระงับซึ่งความสัมพันธ์พิเศษ คำสั่งที่มีผลทางกฎหมายโดยตรงไปสู่ภายนอก

2.2.2 ความสัมพันธ์ในทางการทำงาน (Betriebsverhältniss) เป็นเรื่องเกี่ยวกับระเบียบคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ในการทำงาน ซึ่งผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องปฏิบัติตามไม่ใช่ฐานะส่วนตัว สถานภาพทางกฎหมายในฐานะส่วนตัวของผู้นั้นไม่ถูกระทบกระเทือน กรณีดังกล่าวจึงถือว่า ระเบียบคำสั่งในการทำงานไม่มีผลทางกฎหมายโดยตรงไปสู่ภายนอกจึงไม่เป็นนิติกรรมทางปกครอง (กมลชัย รัตนสกววงศ์, 2537 : 127)

ในปี ค.ศ.1972 ฐานะทางกฎหมายหรือความสัมพันธ์อื่นๆ ทำนองเดียวกันของผู้ต้องขังสามารถข้อกำหนดทางปกครอง โดยไม่จำเป็นต้องบัญญัติถูกกำหนดผ่านกฎหมายปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของรัฐเป็นปัญหาได้เถียงกันในศตวรรษที่ผ่านมา เช่น นักเรียน นักโทษ ลูกจ้างของรัฐ หรือฐานะของข้าราชการไม่ได้รับความสนใจมากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อไม่นานนี้มีข้อคิดเห็นของนักกฎหมายเยอรมัน โดยทั่วไปรวมทั้งคำวินิจฉัยของศาล ได้สนับสนุนในการให้มีกฎหมายในขอบเขตความสัมพันธ์เหล่านี้ โดยเหตุผลที่สนับสนุน ดังนี้

ประการแรก คือ การสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยและการปฏิเสธรบอบประชาธิปไตย ซึ่งฝ่ายบริหารสูญเสียบทบาทการเป็นผู้นำและรัฐสภากลายเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยผ่านการกระทำของฝ่ายบริหาร

ประการที่สอง คือ การเริ่มความคิดเกี่ยวกับรัฐสวัสดิการที่ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพเปลี่ยนแปลงไป ในรัฐเสรีประชาธิปไตยที่ผ่านมา เสรีภาพ หมายถึง ความอิสระของปัจเจกชนในขอบเขตที่แน่นอน ที่ซึ่งสามารถแทรกแซงโดยผ่านกฎหมายเท่านั้น ในปัจจุบันเสรีภาพมีความหมายต่างกัน และรัฐในปัจจุบันมีความพยายามที่จะขจัดข้อเสียเปรียบของเสรีภาพของปัจเจกชนในทางสังคม โดยผ่านกฎหมายและสร้างเสรีภาพของบุคคลที่สูญเสียไปขึ้นมาใหม่ เสรีภาพในปัจจุบัน จึงไม่ได้หมายถึงเพียงการแทรกแซงของรัฐเท่านั้น แต่รวมถึงการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของรัฐด้วย ในเวลาเดียวกันศาลรัฐธรรมนูญก็ได้สร้างการพัฒนาอย่างมากภายในขอบเขตของกฎหมายอาญาซึ่งมีอิทธิพลต่อขอบเขตอื่นๆ ด้วย ในคดีต้องขังซึ่งจดหมายของเขาจากเรือนจำถูกระงับเพราะเหตุที่มีคำพูดที่เป็นผลร้ายต่อเจ้าหน้าที่และเกี่ยวกับสภาพภายในเรือนจำ โดยศาลถือว่าสิทธิขั้นพื้นฐานให้ถึงนักโทษด้วยและสามารถถูกจำกัดโดยผ่านกฎหมายเท่านั้น ไม่ใช่กฎเกณฑ์ทางปกครอง ภายหลังคำตัดสินนี้ศาลรัฐธรรมนูญถือว่าหลักปกครองโดยกฎหมาย และหลักประชาธิปไตยของกฎหมายพื้นฐานกำหนดว่า การตัดสินใจที่สำคัญหรือจำเป็นสำหรับชีวิตในขอบเขตระบบโรงเรียนประเทศเยอรมนีก็เช่นเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law ไม่รับรองการบริหารที่อิสระอย่างสมบูรณ์จากกฎหมาย

ประเทศเยอรมนีถือว่า เรือนจำและโรงเรียนเป็นบริการสาธารณะซึ่ง “ผู้ใช้บริการ” อาจถูกจำกัดเสรีภาพได้หลายประการเพื่อประโยชน์ของความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ดังเห็นได้จากคดีเกี่ยวกับเรือนจำ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์รัฐได้รับคำร้องจากนักโทษซึ่งถูกส่งขังไว้ในระหว่างการดำเนินคดีและเพิ่งถูกศาลพิพากษาลงโทษให้จำคุกเป็นเวลา 4 ปี เพราะเหตุที่ได้พยายามฆาตกรรมภรรยาของตนเอง นักโทษผู้นี้ได้ร้องขอต่อศาลรัฐธรรมนูญให้กลับคำพิพากษาของศาลสูงแห่งมลรัฐที่ยืนตามคำสั่งของหัวหน้าศาลอาญาแห่งมลรัฐ ซึ่งได้มีคำสั่งให้อายัดจดหมายที่ผู้ต้องขังผู้นี้ได้เขียนถึงบิดามารดาของตน ด้วยเหตุผลที่ว่า ในจดหมายนั้นนักโทษผู้นี้ได้คำว่า ผู้พิพากษาที่ตัดสินคดีลงโทษตน ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์รัฐ

ประเทศเยอรมนี มีการร้องขอให้รัฐรับผิดชอบความเสียหายจากการเสียชีวิตของบิดาที่อยู่ในระหว่างการถูกคุมขัง บุตรของผู้ตายร้องขอต่อศาลปกครองชั้นต้นบรรเทาความเสียหายอันเนื่องมาจากการเสียชีวิตของบิดาที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ ศาลปกครองชั้นต้นยกคำร้องโดยอ้างว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการตายและการคุมขัง แต่ศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 432 กำหนดให้ศาลยุติธรรมต้องอนุญาตให้มีการระงับการจองจำ ถ้าจำเลยมี

อายุเกิน 65 ปี หรือถ้ามีการตรวจสอบทางการแพทย์ว่า จำเลยมีปัญหาด้านสุขภาพ รัฐจึงต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายอันเกิดจากความบกพร่องของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยคดี เป็นเหตุให้ผู้ตายถูกรีดรอนเสรีภาพโดยไม่ชอบ (ภานุมาศ สิริทิเวทิน, 2539 : 270)

2.3 แนวความคิดเรื่องการให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐ (The State Justification)

ทฤษฎี “สิทธิของนักโทษ” (Theory of Prisoner’s right) มีความคิดที่ว่า นักโทษมีตัวตนตามกฎหมาย และเขาควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการออกกำลังกาย สภาพในทางทฤษฎีปัจจุบันนี้ ได้ปรับปรุงไปในทางที่จะคิดในแง่ที่ว่า ข้อจำกัดใดบ้างที่มีความจำเป็นในการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญในการนำนักโทษจำคุกมาใช้ ในปัจจุบันนักโทษไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างในสิทธิ โดยเฉพาะ แต่ควรที่จะเป็นเรื่องข้อสมมติฐานเกี่ยวกับเสรีภาพในระบบเรือนจำ “สิทธิของนักโทษ” อาจจะถูกแทนที่ด้วย “การให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐ” (State Justification)

ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลทั่วไปมีว่า “บุคคลสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้ถ้าไม่มีกฎหมายห้ามไว้โดยชัดแจ้ง” ดังนั้น รัฐจะต้องให้เหตุผลสนับสนุนในการแทรกแซงใดๆ เกี่ยวกับเสรีภาพในการเคลื่อนไหวของบุคคล ภายหลังจากที่บุคคลถูกจับกุม เขาจะต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับขณะนั้น สถานภาพทางกฎหมายของเขาจะเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังและรัฐกลายเป็นความสัมพันธ์ทางด้านสิทธิและหน้าที่ เช่น กฎหมายอาญาของประเทศอังกฤษ (Criminal Law Act, 1977) มาตรา 62 ระบุว่า “เมื่อบุคคลใดก็ตามถูกจับกุมและควบคุมไว้ภายใต้การรักษาในสถานีดำรวจหรือสถานที่อื่นๆ เขาจะได้รับสิทธิในการแจ้งการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกคุมขังให้แก่บุคคลที่เขาระบุ โดยไม่มีการชักช้า เว้นแต่มีความจำเป็นในการสอบสวนหรือการป้องกันอาชญากรรมหรือการจับกุมผู้ต้องหาซึ่งจะต้องไม่มีการชักช้าอื่นใดนอกจากที่จำเป็น...” การเปลี่ยนแปลงสถานจากบุคคลซึ่งมีเสรีภาพไปเป็นผู้ถูกจับกุมหักล้างข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเสรีภาพโดยที่ผู้ต้องขังจะได้แต่อย่างสิทธิที่จะได้รับการแจ้งเรื่องการจับกุมของเขาต่อบุคคลอื่นตามมาตรา 62

ข้อเสนอของทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐเสรีภาพและการรักษาไม่ใช่แนวความคิดที่แยกออกจากกันเด็ดขาด การจับกุมเป็นเพียงการจำกัดบุคคลไว้ภายใต้ข้อกำหนดที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมเท่านั้น ไม่จำเป็นที่ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับเสรีภาพต้องสูญไปด้วย รัฐจึงควรจะต้องให้เหตุผลสนับสนุนข้อจำกัดเสรีภาพดังกล่าว การจับกุมจึงไม่ควรเป็นการรองรับการจำกัดเสรีภาพทั้งหมดของผู้ถูกจับเป็นการทั่วไป นอกจากสิทธิที่สามารถอ้างได้จากพระราชบัญญัติ หรือ Common Law ข้อเสนอแนะประการในการปฏิเสธอ้างสิทธิในเสรีภาพ โดยเฉพาะใดๆ ที่มีความจำเป็นมากกว่าที่จะมุ่งไปยังสิทธิของผู้ต้องขังและยังปฏิเสธความคิดเกี่ยวกับข้อจำกัดเสรีภาพในทางเนื้อหาของข้อจำกัด (inherent restrictions) แต่ให้ความสำคัญในการหาเหตุให้แก่ข้อจำกัด โดย

อ้างอิงถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกที่บัญญัติไว้ ทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนของรัฐ (Theory of State Justification) พิจารณาจากหลัก 3 ประการ คือ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป ค.ศ.1950 พระราชบัญญัติเรือนจำของเยอรมัน ค.ศ.1976 และกฎหมายเรือนจำของอังกฤษ ค.ศ.1952

3. แนวคิดและความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

การให้ความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีแนวความคิดที่สำคัญในการเคารพต่อความเป็นมนุษย์ทั้งในแง่กฎหมายและทางศีลธรรม ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญ รวมไปถึงการทำความเข้าใจแนวคิดและความหมายของสิทธิเสรีภาพ และสิทธิมนุษยชนด้วย เพื่อที่จะทำความเข้าใจในองค์รวมดังจะได้กล่าวต่อไป

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ปรัชญาสากลขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นแบบแผนหนึ่งของหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีพื้นฐานแนวความคิดสำคัญในเรื่องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นคุณค่าทั่วไปที่อยู่เหนือความเป็นส่วนตัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นการเฉพาะ ถึงแม้จะมีข้อโต้แย้งอยู่บ้างเกี่ยวกับความเป็นสากลแท้จริงของแนวความคิดอันเป็นที่มาของปรัชญาสากล แต่ในการศึกษาพัฒนาของหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ โดยยึดเอาความเป็นเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของปรัชญาสากลที่แบ่งแล้ว ย่อมสามารถเข้าใจถึงพัฒนาการในเรื่องดังกล่าวและกฎหมายของนานาประเทศก็ได้ให้ความสำคัญโดยการกำหนดหลักเกณฑ์การรองรับเนื้อหาสาระ ตลอดจนวางกลไกให้ความคุ้มครองหลักการดังกล่าวไว้

แม้ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1948 ไม่ก่อให้เกิดผลผูกพันในทางกฎหมายระหว่างประเทศให้ประเทศสมาชิกที่ไม่ได้ลงนามรับรองปฏิบัติตาม แต่การนำเอาหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนมาเป็นแนวทางปฏิบัติเรื่อยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 50 ปี ทำให้กล่าวได้ว่า หลักการดังกล่าวได้กลายมาเป็นกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศไปแล้ว เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาในปรัชญาสากล จะพบว่าสิ่งที่ปรัชญาสากลมุ่งที่จะคุ้มครองก็คือ “สิทธิมนุษยชน” (human rights) โดยอ้างอิง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (human dignity) ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์ (object) อันหนึ่งในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ในระหว่างสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่มีความแตกต่างกับความเชื่อในทางศาสนาที่ต่างสอนให้คนเป็นคนดีและมุ่งให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมนั้นๆ หากจะมีความแตกต่างกันก็เป็นเพียงวิธีการ

อธิบายและแนวทางปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติเท่านั้น ซึ่งแนวทางปฏิบัติที่เห็นแตกต่างกันนั้นจะเข้าลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้หรือไม่นั้น กรณีเช่น “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และ “สิทธิมนุษยชน” ไม่มีความแตกต่างจากเรื่องศีลธรรมแต่อย่างใด

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อาจมีความหมายว่าเป็นการให้การยกย่องเชิดชู “คุณค่าสากล” ของความเป็นมนุษย์มากกว่าเรื่องปัจเจกบุคคล การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ การที่มนุษย์ผู้หนึ่งได้กระทำการอันเป็นการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นลง ในแง่มุมหนึ่งนอกจากเรื่องความเท่าเทียมกันในทางสังคม และในทางกฎหมายที่ผู้ละเมิดได้รับการปฏิบัติโดยไม่เท่าเทียมกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมโดยที่ไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้น เพราะสถานะในทางสังคมที่แตกต่างกันแล้ว การกระทำเช่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็น การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้นได้ เช่น การใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนที่กระทำต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเสมือนเป็นบุคคลที่กระทำความผิด ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดต่อยอมเป็นการกระทำที่มีขอบ เช่น การวิสามัญฆาตกรรม หรือการนำผู้ต้องหามาแถลงข่าวต่อหน้าสื่อมวลชน เป็นต้น ในการพิจารณา “คุณค่า” ของความเป็นมนุษย์นั้นสามารถที่จะพิจารณาที่เนื้อหาในการปฏิบัติว่า หากมาตรฐานที่ใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ถูกนำมาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเป็นการทั่วไปหรือถูกนำมาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อตัวเองแล้วจะสามารถยอมรับได้หรือไม่ อาจกล่าวได้ว่าความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในแง่มุมทางวัฒนธรรมและกฎหมายเป็นกระบวนการในทางความคิดที่พัฒนามาจากศีลธรรมและจิตใจที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพที่อยู่เหนือตัวบุคคลเหนือเรื่องส่วนบุคคลใดๆ เป็นส่วนประกอบพิเศษที่อยู่ในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ เป็นศีลธรรมขั้นสูงและเป็นหลักการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม

3.2 ความหมายของคำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ”

“สิทธิ” ตามความหมายทั่วไป หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรอง คู่ครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่น กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย

“สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” ถือว่าเป็น สิทธิตามกฎหมายมหาชน (Das Subjektiveoffentliche Recht) หมายถึง อำนาจรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การสนับสนุนคู่ครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกดังกล่าว ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน และบางกรณีก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง (บรรเจิด สิงคะเด,

2543 : 47) สิทธิจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีเพื่อเรียกร้องให้ผู้อื่น รัฐ ราชการหรือละเว้นราชการ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สิทธิในการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุข เป็นต้น

ในปัจจุบันมีการใช้คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” ปนๆ กันไป และเรียกบรรดาสิทธิเสรีภาพที่ มนุษย์แต่ละคนพึงมีว่าเป็น “สิทธิมนุษยชน” (Human rights) หรือในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เรียกบรรดาสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองได้ว่า “สิทธิขั้นพื้นฐาน (basic rights) กระนั้นก็ตาม สิ่งที่ต้องระลึกไว้เสมอคือ ไม่ว่าจะเป็สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยส่วนใหญ่แล้ว หาใช่สิทธิโดยแท้ซึ่งเป็อำนาจของบุคคลที่จะเรียกร้องให้รัฐราชการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจงให้เกิดประโยชน์แก่ตนไม่ แต่จะเป็ “สิทธิขั้นพื้นฐาน” (right of liberty) กล่าวคือ เป็อำนาจตามกฎหมายในอันที่จะกระทำต่าง ๆ โดยปราศจากการรบกวนขัดขวางของรัฐนั่นเอง แต่เดิมรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยต่างๆ มักจะบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพหรือ “สิทธิใน เสรีภาพ” เสียเป็นส่วนใหญ่ สิทธิโดยแท้ที่พอจะรับรองอยู่ได้บ้าง คงได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย กรรมสิทธิ์ และสิทธิทางการเมืองบางประการ เช่น สิทธิเลือกตั้ง สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิสมัคร เข้ารับราชการ เป็นต้น ต่อมารัฐเสรีประชาธิปไตยบางรัฐได้บัญญัติรับรอง “สิทธิ” ของราษฎรในอัน ที่จะเรียกร้องประโยชน์บางประการจากรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อประกัน มาตรฐานแห่งการดำรงชีวิตขั้นต่ำให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคมอันจะทำให้บุคคลเหล่านี้อยู่ในวิสัยที่ จะใช้เสรีภาพต่างๆ ได้เท่าเทียมกับคนที่มั่งมีฐานะดี สิทธิเหล่านี้รวมเรียกว่า “สิทธิทางสังคมและ เศรษฐกิจ” (Social and Economic Rights) (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2542 :24-25)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้นำหลักการใหม่ๆ หลาย หลักการมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะการบัญญัติให้สิทธิขั้นพื้นฐานมีผลผูกพันองค์กร ผู้ใช้อำนาจรัฐโดยตรง ซึ่งโดยแท้จริงแล้วสิทธิที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมมีผลผูกพันองค์กร ผู้ใช้อำนาจโดยตรง ถือว่าเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีหลักการว่า สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดย ชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับการคุ้มครองและผูกพัน รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาลและองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมายบังคับใช้กฎหมายและ การตีความกฎหมายทั้งปวง การบัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญผูกพันองค์กรผู้ใช้อา งรัฐโดยตรงก่อให้เกิดผล ดังนี้ คือ

3.2.1 สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมีสถานะภาพ เป็นสิทธิก่อให้เกิดหน้าที่ต่อ ผู้ที่ผูกพันสิทธิดังกล่าว หรือทำให้เกิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญมีสถานะเป็นเพียงสิทธิเรียกร้อง ซึ่ง หมายความว่า ผู้ทรงสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญหากเรียกร้องให้รัฐดำเนินการหรือละเว้นการ

กระทำอันหนึ่งอันใดได้ตามสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองหรือให้ความคุ้มครองได้ โดยผู้ทรงสิทธิตามรัฐธรรมนูญอาจใช้สิทธิในทางศาลเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิดังกล่าว

3.2.2 เมื่อสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่มีผลผูกพันโดยตรงต่อองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ดังนั้น ถึงแม้ว่ายังไม่มีกรออกกฎหมายระดับพระราชบัญญัติเพื่อรับรองการใช้สิทธิดังกล่าว ก็อาจจะตีความไปในทิศทางที่ทำให้การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้นสิ้นผลได้

3.2.3 องค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตยทั้งหมดเป็นองค์กรที่ผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543 : 47)

คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลมีอิสระในการที่จะกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามความประสงค์ของตน เสรีภาพเป็นอำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคล เป็นอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่ โดยปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่น “เสรีภาพ” ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่เชิงปฏิเสธแก่ผู้อื่นที่จะไม่เข้ามารบกวนขัดขวางการใช้อำนาจในการกระทำหรือไม่กระทำการของบุคคล อย่างไรก็ตามหากกล่าวได้ว่า บุคคลมี “สิทธิในเสรีภาพ” ตามรัฐธรรมนูญย่อมหมายความว่า บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรอง ในความหมายนี้เสรีภาพย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อบุคคลอื่น กล่าวคือ บุคคลย่อมมีหน้าที่ที่จะไม่ละเมิดการใช้เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลนั้น

กล่าวโดยสรุปในเรื่องสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญนั้น เป็นการรับรองเป็นนัยว่า มีหน้าที่ต้องเอื้ออำนวยให้เป็นไปตามสิทธิเสรีภาพ ในแง่นี้ รัฐมีหน้าที่ 2 ประการ คือ หน้าที่กระทำการและหน้าที่งดเว้นการกระทำการ ในส่วนของ “หน้าที่กระทำการ” หมายความว่า ในกรณีที่บุคคลมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญประการใด รัฐต้องมีหน้าที่จัดการให้ประชาชนได้รับสิทธินั้นดังที่กำหนดไว้ เช่น สิทธิของคนชรา ตามรัฐธรรมนูญให้รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการช่วยเหลือคนชราให้ยังชีพได้ หากรัฐไม่ทำหน้าที่ข้างต้น ประชาชนสามารถบังคับให้รัฐกระทำการตามหน้าที่ เพื่อให้สิทธิของตนสมบูรณ์ได้ “หน้าที่งดเว้นการกระทำการ หมายความว่า ในกรณีที่บุคคลมีเสรีภาพในการกระทำใด บุคคลย่อมมีอิสระในการกระทำนั้น โดยรัฐมีหน้าที่ต้องงดเว้นการกระทำการใดๆ อันเป็นการแทรกแซงเสรีภาพดังกล่าว เช่น เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ รัฐจะต้องงดเว้นไม่กระทำการใดอันเป็นการรบกวนหรือขัดขวางการชุมนุม (มานิตย์ จุมปา, 2542 : 48)

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

ความหมายของสิทธิมนุษยชน วไล ฅ ป้อมเพชร ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ไว้ว่า เป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคตลอดจนเสรีภาพและอิสรภาพในชีวิตและร่างกายซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

กฎหมายที่เกี่ยวข้องตามหลักการสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตลอดจนแนวทางปฏิบัติของกฎหมายระหว่างประเทศและข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตาม

สิทธิมนุษยชนตามความหมายของพจนานุกรมของเวบสเตอร์ระบุ หมายถึง สิทธิมนุษยชนในฐานะเป็นปัจเจกที่สามารถจัดการหรือเลือกปฏิบัติในการนับถือศาสนาสิทธิความเชื่อของตนเอง ความเป็นอิสระในทางการเมือง ความเป็นเอกลักษณ์และธรรมชาติของตนเอง ความเป็นตัวของตัวเอง สิทธิเหล่านี้รัฐจะไม่บั่นทอนด้วยกฎหรือระเบียบที่ไม่ชอบธรรม (ศุภธรรม มงคลสวัสดิ์, 2544 : 13-14)

3.3.1 การราชทัณฑ์ในสมัยปัจจุบัน (ยุคภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550) ปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองโดยประชาชนและเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ที่เคารพเสียงข้างน้อยมีการให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันผู้ปกครองหรือรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยแบ่งเป็นหน้าที่ออกกฎหมาย (อำนาจนิติบัญญัติ) หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (อำนาจบริหาร) หน้าที่ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท (อำนาจตุลาการ) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลและการตรวจสอบการใช้อำนาจระหว่างกันเพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติหรือผู้ใช้อำนาจบริหารหรืออำนาจตุลาการมาก้าวก่ายหรือละเมิดสิทธิของประชาชน โดยมีขอบ การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จากข้อเท็จจริงปรากฏว่า มีรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่มีการประกาศใช้หลังจากที่มีการปฏิวัติรัฐประหาร และถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของผู้อำนาจในการบริหารประเทศขณะนั้น โดยมีได้มีการให้ความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือมีการควบคุมและจำกัดการใช้อำนาจของรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญหากจะมีก็แต่เพียง การกำหนดเงื่อนไขหรือข้อกำหนดการใช้สิทธิเสรีภาพเท่านั้น โดยไม่เอื้อให้ประชาชนหรือบุคคลได้ใช้อำนาจในการกล่าวอ้างถึงสิทธิเสรีภาพที่ตนมีเพื่อได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มีการกำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดการใช้อำนาจรัฐไว้ได้แก่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489, พุทธศักราช 2492, พุทธศักราช 2517, พุทธศักราช 2521, พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 อย่างไรก็ตามสิทธิเสรีภาพที่เคยกล่าวถึงในรัฐธรรมนูญในฉบับก่อนๆมีผลในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อย ขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมักจะเป็นไปตามขอบเขตของกฎหมายลูกบท คือ พระราชบัญญัติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิและเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมักจะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจโดยตรง

เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนฉบับแรกของประเทศไทยซึ่งได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากที่สุดเมื่อเทียบกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญไทยฉบับก่อนที่เคยมีมา จากการรับรองสิทธิพื้นฐานที่สำคัญและสิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่เคยรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ แล้วรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เพิ่มการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนรวมเป็น 50 มาตรา เช่น การยอมรับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในด้านต่างๆ สิทธิในฐานะที่เป็นพลเมืองการรับรองความเสมอภาคของบุคคลเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสตรีและผู้ด้อยโอกาสในสังคม เป็นต้น และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้นำหลักการสำคัญประการหนึ่งกล่าวคือ ได้มีการนำเอาหลักการ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มารับรองคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่ง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” นี้เองที่ยอมรับกันว่าเป็นมูลฐานหนึ่งของสิทธิมนุษยชน ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้เป็นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งให้การคุ้มครองประชาชนทั้งหลายไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะมีฐานะใดในสังคมและยังให้ความคุ้มครองรวมไปถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอีกด้วย และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ ประชาชนที่ถูกละเมิดจากการกระทำที่ไม่ชอบใดๆ อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถยกขึ้นอ้างในการพิจารณาคดีในศาลได้

ตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ปัจจุบันในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้นมิได้มีแต่การลงโทษแต่เพียงอย่างเดียวแต่ได้มีการนำแนวทางความคิดในการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นคนดีโดยได้ปฏิบัติต่อนักโทษอย่างมีมนุษยธรรมและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวได้และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขภายหลังพ้นโทษออกไป

หน้าที่ของเรือนจำและทัณฑสถานนั้น นอกจากการลงโทษอาจสรุปได้ ดังนี้ คือ

- 1) การลงโทษผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาลโดยการควบคุมกักขังผู้กระทำผิดเหล่านั้นไว้เพื่อแยกตัวออกจากสังคมระยะหนึ่ง
- 2) ให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในทางปรองดองแก้ไขทั้งร่างกายและจิตใจด้วยการฝึกอบรมทางศีลธรรม วัฒนธรรม การศึกษาสามัญ และการศึกษาวิชาชีพเพื่อแก้ไขปรองดองนิสัยและความประพฤติของผู้กระทำผิดให้ปรับตัวเป็นพลเมืองดี
- 3) ให้การสังเคราะห์แก่ผู้กระทำผิดทั้งในขณะที่ต้องโทษและเมื่อพ้นโทษแล้ว

แนวนโยบายราชทัณฑ์สมัยใหม่นั้น เน้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวิधिปฏิบัติในเรือนจำที่ยกเลิกการแก้แค้นทดแทน เช่น การจองจำโซ่ตรวน การเขียน ใช้งานหนัก ไม่สนใจต่อการให้บริการกินอยู่หลับนอน มีการทรมานนักโทษปล่อยให้อยู่ตามยถากรรม เป็นต้น ซึ่งต่อมาเมื่อราชทัณฑ์ได้หันไปปฏิบัติต่อนักโทษตามหลักมนุษยธรรมแล้ว ได้มีการให้บริการด้านปัจจัย 4 ตามสมควรแก่สภาพ เช่น การให้บริการเรื่องที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การจัดให้นักโทษได้ออกกำลังกาย การดูแลเอาใจใส่นักโทษเปิดโอกาสให้นักโทษได้ร้องทุกข์ นอกจากนั้น ได้จัดให้นักโทษทำงานทั้งหัตถกรรมและเกษตรกรรม โดยแบ่งปันรางวัลจากผลงานที่ตนเองมีส่วนผลิตด้วย เมื่อได้รับการปล่อยอิสระก็จะได้มีเงิน มีอาชีพติดตัวออกไปประกอบอาชีพสุจริตได้ ทางศาสนาได้ให้การอบรมศีลธรรมนิมนต์พระมาเทศน์เป็นประจำ อนุญาตให้ผู้ต้องขังประกอบพิธีทางลัทธิศาสนาในเรือนจำตามสมควร จัดให้นักโทษได้รับการศึกษาและอบรมนักโทษ ตามหลักการศึกษาระดับมูลฐาน (Fundamental Education) ทั้งจัดให้มีห้องสมุดสำหรับผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือ การจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังตลอดจนมีการนำหลักการจูงใจให้ผู้ต้องขังให้ประพฤติตนดีมาใช้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม ระบบพักการลงโทษ (Parole) การลดวันต้องโทษ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้นักโทษที่ประพฤติตนดีมีโอกาสปรับปรุงตัวสู่สังคมได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในปัจจุบันนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 เป็นต้นมา การดำเนินนโยบายของรัฐ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการบริหารงานราชทัณฑ์เพิ่มขึ้นมาจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 อีกทั้งกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ รวมตลอดถึงการนำเอาข้อกำหนดขององค์การสหประชาชาติในเรื่องข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือนักโทษมาปรับใช้ในการปฏิบัติ เพื่อให้การนำการบริหารภารกิจของการราชทัณฑ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยพัฒนาก้าวหน้าทัดเทียมกับนานอารยประเทศ อันเป็นการตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของนักโทษ โดยคำนึงถึงการปฏิบัติต่อนักโทษอย่างให้ความเคารพหลักสิทธิมนุษยชน แม้ว่าในบางขณะประเทศจะประสบปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปฏิบัติของพนักงานราชทัณฑ์ อีกทั้งปัญหาด้านงบประมาณ และบุคคลากรก็ตาม ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าในอนาคตสิทธิเสรีภาพของนักโทษน่าจะได้รับการยอมรับและให้ความคุ้มครองเพิ่มมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา

4. มาตรฐานสากลของหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายระหว่างประเทศ

องค์การสหประชาชาติให้การรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล โดยบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และต่อมามาตรฐานดังกล่าวได้รับการบัญญัติรับรองสิทธิของภูมิภาคและองค์กรต่างๆ ของสิทธิมนุษยชน ได้แก่ The European Convention on Human Rights and fundamental Freedoms 1950, The American Convention on Human Rights 1969 เป็นต้น

4.1 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังตามปฏิญญาสากลและกติการะหว่างประเทศ

4.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในข้อ 5 “บุคคลใดจะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติ หรือลงทัณฑ์ซึ่งทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้”

4.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ได้รับความรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในข้อ 7 และได้เพิ่มเติมหลักประกันสิทธิในการปฏิบัติตัวของผู้ต้องขังในข้อ 10 ดังนี้

- 1) บุคคลทั้งหลายที่ถูกกีดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม และได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (ข้อ 10 (1))
- 2) พึงจำแนกผู้ต้องขังออกจากผู้ต้องโทษในเรือนจำ และพึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมแก่สถานะอันมิใช่เป็นผู้ต้องโทษ (ข้อ 10(2) (ก))
- 3) พึงแยกตัวผู้ต้องขังว่ากระทำความผิดที่เป็นเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และให้นำตัวขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ข้อ 10(2) (ข))
- 4) ระบบราชทัณฑ์พึงประกอบด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษด้วยความมุ่งหมายสำคัญที่จะให้มีการกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม พึงจำแนกผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชนออกจากผู้ใหญ่และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานะทางกฎหมาย (ข้อ 10(3))

4.1.3 นอกจากนี้ ยังได้มีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในคดีอาญา (Standard of Minimum Rules for The Treatment of Prisoners) ซึ่งอาจแยกออกได้ ดังนี้ (United Nations. The United Nations and Crime Prevention, New York, 1991, pp.53-61)

1) การแยกประเภทของผู้ต้องขัง ควรแยกผู้ต้องขังเหล่านี้ออกจากกัน คือ ผู้ต้องขังเพศชายกับผู้ต้องขังเพศหญิง ผู้ต้องขังที่อยู่ในระหว่างพิจารณากับนักโทษเด็ดขาด ผู้ต้องโทษกักขังเกี่ยวกับหนีสินหรือคดีแพ่งอื่นๆ กับผู้ต้องโทษในคดีอาญา ผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนกับผู้ใหญ่

2) ห้องพักไม่ควรใช้ห้องนอนรวมกันตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป และจะต้องมีพื้นที่แสงสว่าง ห้องน้ำ ตลอดจนมีการทำความสะอาดอยู่เสมอ

3) อนามัยส่วนบุคคล ผู้ต้องขังควรได้รับบริการน้ำดื่ม กระจายชำระ และสิ่งอื่นที่ใช้รักษาความสะอาดในร่างกาย

4) เสื้อผ้าและที่นอน

(1) ผู้ต้องขังที่มีได้รับอนุญาตให้ใช้เสื้อผ้าของตนเอง จะได้รับบริการเสื้อผ้าที่เหมาะสมและบริการซักปรัดตามที่กำหนด

(2) ผู้ต้องขังที่อยู่นอกเรือนจำได้รับอนุญาตที่จะใช้เสื้อผ้าของตนเอง

(3) ผู้ต้องขังแต่ละคนควรได้รับที่นอนส่วนตัวที่สะอาด

5) อาหาร ผู้ต้องขังควรได้รับประทานอาหารที่ถูกสุขอนามัย ตลอดจนได้ดื่มน้ำเมื่อร่างกายต้องการ

6) การออกกำลังกายและเล่นกีฬา ผู้ต้องขังทุกคนที่มีได้ทำงานกลางแจ้ง ควรจะมีเวลาออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละหนึ่งชั่วโมง ส่วนผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนจะได้รับการฝึกกายบริหาร

7) การให้บริการทางการแพทย์

(1) ในทุกเรือนจำควรมีแพทย์รักษาโรคทั่วไป และพ้อมีความรู้ทางจิตเวช ตรวจรักษาอยู่เป็นประจำ

(2) ผู้ต้องขังซึ่งจำเป็นต้องได้รับการรักษาพยาบาลเป็นกรณีพิเศษ จะได้รับการส่งตัวไปรักษาพยาบาล ณ โรงพยาบาลซึ่งรักษาประชาชนทั่วไป หรือได้รับการรักษาในที่ที่จัดไว้โดยเฉพาะ

(3) ควรมีทันตแพทย์ไว้บริการแก่ผู้ต้องขังทุกคน

(4) ควรมีการให้บริการดูแลหญิงมีครรภ์ โดยพยาบาลผดุงครรภ์

(5) ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับการตรวจร่างกาย หลังจากถูกส่งตัวเข้ามาในเรือนจำ ส่วนผู้ต้องขังที่พบว่า มีโรคติดต่อต้องแยกขัง

(6) แพทย์ต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกวัน ไม่ว่าจะได้รับการร้องขอ หรือถูกส่งตัวมาให้รักษา

(7) แพทย์ต้องรายงานต่อแพทย์ ในกรณีที่สุขภาพของผู้ต้องขังอาจเป็นอันตรายจากการที่จะให้จำคุกต่อไป หรือภายใต้การรับประทานอาหาร อนามัยที่นอน หรือเสื้อผ้าภายในเรือนจำ

8) วินัยและการลงโทษ

(1) ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวินัยของผู้ต้องขัง ไม่ควรจะเคร่งครัดไปกว่าที่จำเป็นเพื่อให้เขาอยู่ภายใต้การควบคุม และปฏิบัติตามคำสั่ง

(2) ห้ามใช้ผู้ต้องขังคนใดทำงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

(3) การกระทำใดถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดวินัย และการรับโทษต้องกำหนดไว้ในกฎหมายหรือข้อบังคับ และผู้ต้องขังสามารถต่อสู้กล่าวหาได้

(4) ห้ามมิให้ลงโทษแก่ผู้ต้องขังในลักษณะที่ทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดความเป็นมนุษย์ลง ซึ่งหมายรวมถึงการเขยิบตี การขังในห้องมืด เป็นต้น

(5) ก่อนที่จะลงโทษแก่ร่างกายของผู้ต้องขัง ต้องปรึกษาแพทย์ก่อนว่าการลงโทษดังกล่าวจะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ทางกายหรือทางจิตใจของผู้ต้องขังหรือไม่

9) การใช้เครื่องพันธนาการ ห้ามใช้กุญแจมือ ช็่อ คา หรือเครื่องพันธนาการอื่นๆ เพื่อการลงโทษ และห้ามมิให้ใช้โซ่หรือตรวนเป็นเครื่องพันธนาการ เว้นแต่จะป้องกันการหลบหนีในระหว่างย้ายผู้ต้องขัง เพื่อเหตุผลทางการแพทย์ หรือ โดยคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อป้องกันการทำลายทรัพย์สิน

10) สิทธิการได้รับการแจ้งและการร้องทุกข์

(1) เมื่อแรกรับเข้ามาในเรือนจำ ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการแจ้งในเรื่องเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับในเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตน โดยพนักงานเจ้าหน้าที่เองหรือโดยการร้องขอของตน

(2) ผู้ต้องขังมีสิทธิร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำในห้องที่นั่นหรือในส่วนกลาง หรือต่อศาลอย่างเป็นทางการ โดยไม่ต้องถูกตรวจสอบในเรื่องราวการร้องทุกข์ และมีโอกาสจะแจ้งด้วยวาจาต่อพนักงานสอบสวนในเรื่องนี้โดยปราศจากการควบคุมของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

(3) เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานไม่เพียงพอ คำร้องทุกข์ฉบับจะต้องได้รับการดำเนินการในทันที และได้รับคำตอบโดยไม่ชักช้า

11) การติดต่อกับบุคคลภายนอก

- (1) ผู้ต้องขังได้รับการอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัว และเพื่อนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งทางจดหมาย และการเขียนเขียน
- (2) ผู้ต้องขังซึ่งเป็นชาวต่างประเทศมีสิทธิติดต่อเจ้าหน้าที่ทางการทูตของตน หรือขององค์การระหว่างประเทศที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับตน
- (3) ผู้ต้องขังจะต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวันหรือที่น่าสนใจ

12) หนังสือ เรือนจำทุกแห่งจะต้องมีห้องสมุดสำหรับให้ผู้ต้องขังได้อ่าน

13) ศาสนา

- (1) ถ้าเรือนจำใดมีผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาเดียวกันมากพอสมควร จะต้องมี การตั้งศาสนาจารย์นั้นๆ เป็นอนุศาสนาจารย์ เพื่อให้บริการแก่ผู้ต้องขัง
- (2) ผู้ต้องขังจะไม่ถูกบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือปฏิบัติไม่ให้เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา
- (3) ถ้าสามารถปฏิบัติได้ ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้อินนุญาติดำเนินการในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาของตนจนเป็นที่น่าพอใจ และสามารถครอบครองหนังสือเกี่ยวกับศาสนานั้นได้

14) การดูแลทรัพย์สินของผู้ต้องขัง

- (1) เงินหรือของมีค่าของผู้ต้องขัง ซึ่งไม่ได้รับการอนุญาตให้เก็บไว้เป็นส่วนตัวจะได้รับการเก็บรักษาในที่ปลอดภัยจนกว่าจะได้รับการปล่อยตัว
- (2) เงิน หรือสิ่งของอื่นที่ผู้ต้องขังได้รับจากบุคคลภายนอก จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับ ข้อ (1)
- (3) แพทย์จะเป็นผู้วินิจฉัยว่า ผู้ต้องขังสามารถนำยาประจำตัวเข้ามาในเรือนจำได้หรือไม่

15) การแจ้งเกี่ยวกับการตาย เจ็บป่วย หรือการโอนตัวผู้ต้องขัง

- (1) คู่สมรสหรือญาติผู้ต้องขัง จะได้รับการแจ้งว่าผู้ต้องขังถึงแก่ความตาย หรือเจ็บป่วยอย่างหนัก หรือการส่งตัวผู้ต้องขังไปยังเรือนจำเพื่อการบำบัดทางจิต
- (2) ผู้ต้องขังจะได้รับการแจ้งข่าวการตาย หรือการเจ็บป่วยอย่างหนักของญาติสนิทของตน ในกรณีที่ถูกแจ้งข่าวการตายหรือการเจ็บป่วยอย่างหนักมาก ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการอนุญาตให้ไปเยี่ยมได้

(3) ผู้ต้องขังทุกคนมีสิทธิแจ้งให้ครอบครัวของตนทราบ ในทันที ถูกส่งตัวไปในเรือนจำ หรือเมื่อถูกโอนไปยังเรือนจำอื่น

16) การย้ายผู้ต้องขัง

(1) การย้ายผู้ต้องขังเข้าออกเรือนจำ พึงระวังให้อยู่ในสายตาของประชาชนน้อยที่สุด และการควบคุมต้องกระทำไปในทางที่มีให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม

(2) ยานพาหนะที่ใช้ลำเลียงผู้ต้องขัง อย่าให้อับลม มีคทีบ หรือทรมาณร่างกายโดยไม่จำเป็น

(3) การลำเลียงผู้ต้องขังนี้ทางราชการต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย

17) การตรวจเรือนจำ ควรให้ผู้ตรวจราชการที่ทรงคุณวุฒิ และชำนาญงานไปตรวจเรือนจำอย่างสม่ำเสมอ และผู้มีอำนาจบริการตามกฎหมายเป็นผู้แต่งตั้งผู้ตรวจราชการเรือนจำ ให้มีหน้าที่โดยเฉพาะในการตรวจ ก็เพื่อให้เรือนจำบริหารงานไปตามกฎหมาย และข้อบังคับที่ตราไว้ และตรงตามความมุ่งหมายของการลงโทษและวิธีการอบรมแก้ไข

4.1.4 เสรีภาพที่จะไม่ได้รับการกระทำที่ไม่ทรมาณ (torture) หรือไร้มนุษยธรรม (inhuman) หรือการปฏิบัติหรือการลงโทษอย่างหยามเกียรติ (degrading)

ตาม The European Convention of Human Rights ข้อ 3 ได้รับรองหลักประกันเสรีภาพดังกล่าวไว้ความว่า “บุคคลทุกคนจะไม่ถูกทรมาณ หรือการปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรม และไม่ถูกลงโทษอย่างหยามเกียรติ”

ความหมายของการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมนั้น หมายถึง การกระทำที่มีผลเสียหายต่อร่างกาย หรือจิตใจของบุคคลโดยไม่ชอบ ส่วนคำว่า “ทรมาณ” นั้น มักจะได้นำมาใช้เป็นกรณีหนึ่งของการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม เช่น การบังคับให้รับสารภาพหรือให้การอย่างไรๆ หรือการลงโทษต่อร่างกายซึ่งมักจะเป็นกรณีที่ถือว่าการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมอย่างร้ายแรง ส่วนการปฏิบัติการลงโทษบุคคลอย่างหยามเกียรตินั้น เป็นกรณีที่ปฏิบัติต่อผู้นั้นในลักษณะที่ทำให้ผู้นั้นต้องตกต่ำกว่าบุคคลอื่น หรือการบังคับให้บุคคลนั้นกระทำการที่ขัดต่อเจตจำนงหรือจิตสำนึกของผู้นั้น (P.Van Kijk and G.J.H. van Hoof, op.cit., p.226)

4.2 มาตรฐานสากลของหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายของต่างประเทศ

4.2.1 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังในสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกานั้น ถือว่าเป็นประเทศที่ให้การรับรองทั้งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของนักโทษ การรับรองสิทธิและเสรีภาพของนักโทษจะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญและคำพิพากษาของศาล การตรวจสอบหรือการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักโทษในสหรัฐอเมริกา จะเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีของศาลเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของนักโทษ จะเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบต่างๆ ในอดีตศาลมีแนวทางปฏิบัติว่าจะไม่เข้าไปแทรกแซง ในการบริหารงานราชทัณฑ์ในระดับสหพันธรัฐและมลรัฐ หรือที่เรียกว่า “Hands off Doctrine” เนื่องจากศาลเห็นว่าเพื่อให้เจ้าพนักงานเรือนจำสามารถใช้ดุลยพินิจในการบริหารได้อย่างกว้างขวาง เพื่อความคล่องตัวและศาลเองก็ไม่มีผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ หากเข้าไปแทรกแซงอาจทำให้การบริหารงานเรือนจำไม่เป็นที่ไปตามเป้าหมายในการแก้ไขฟื้นฟูจิตใจของนักโทษ ต่อมาได้มีการปรับปรุงแนวความคิดที่สำคัญต่อนโยบายการบริหารงานตุลาการ โดยการให้นักโทษสามารถนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลได้ สิทธิมนุษยชนของนักโทษมีการรับรองไว้ในบทบัญญัติของ Bill of Rights และ Federal Civil Right Act ซึ่งนักโทษอาจร้องขอต่อศาลได้ถ้าถูกจำกัดสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

นักเคลื่อนไหวเพื่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในสหรัฐอเมริกาเห็นว่านักโทษมีสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนซึ่งอยู่ภายนอกเรือนจำทุกประการ ยกเว้นการใช้สิทธินั้นจะขัดกับการปฏิบัติงานของเรือนจำ ดังนั้น เรือนจำต้องแสดงเหตุผลว่าเหตุใดจึงมีความจำเป็นต้องตัดสิทธิบางประการของนักโทษมากกว่าที่จะให้นักโทษเป็นผู้กล่าวอ้างว่า เหตุใดตนไม่ควรจะถูกตัดสิทธิ เช่น การถูกจำกัดสิทธิในการเยี่ยมของทนายความ คู่สมรส การสื่อสารทางจดหมายกับโลกภายนอก เป็นต้น สิทธิของนักโทษจะมีมากน้อยประการใดศาลจะเป็นผู้ตีความว่าสิทธิประการใดเป็นสิทธิที่นักโทษจะพึงได้รับตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และโดยที่รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพประชาชนไว้อย่างกว้างขวาง ดังนั้นนักโทษจะได้รับความคุ้มครองให้มีสิทธิตามกฎหมายอย่างกว้างขวางด้วยเช่นกัน นอกจากกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว แนวคำพิพากษาศาลสูงก็ถือเป็นหลักที่ใช้ในการพิจารณาถึงการยอมรับสิทธิของนักโทษเช่นเดียวกัน เนื่องจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ถือว่าแนวคำพิพากษาศาลสูงนั้นเป็นหลักที่ใช้ในการตัดสินคดีได้เช่นเดียวกับกฎหมายลายลักษณ์อักษร

ศาลสหรัฐอเมริกาได้พยายามที่จะกำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎบัตรแห่งสิทธิ (Bill of Rights) และสิทธิตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมตามมาตรา 14 หลังจากที่บุคคลนั้นต้องโทษจำคุก สิทธิดังกล่าว ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในการพูด เสรีภาพที่จะไม่กระทำการทารุณกรรมและการลงโทษโดยผิดปกติ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยชอบธรรม และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยเสมอภาค คำพิพากษาของศาลสหรัฐอเมริกาและแนวทางปฏิบัติในเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังพอสรุปได้ คือ มีการนำหลักกฎหมายปกครองมาใช้อย่างกว้างขวางในงานราชทัณฑ์ การกำหนดหลักเกณฑ์และกฎข้อบังคับต่างๆ มีโครงสร้างที่วางหลักประกันว่าการกำหนดนโยบายจะต้องกระทำโดยเปิดเผย การตัดสินใจใดๆจะอยู่ภายใต้การตรวจสอบของฝ่ายบริหาร และหลักเกณฑ์ต่างๆ ดังกล่าวจะต้องมีความสมดุลระหว่างความจำเป็นในการรักษาความปลอดภัยและคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตราหนึ่ง และสิทธิตามรัฐธรรมนูญอื่นกับการกำหนดมาตรการรักษาความปลอดภัยในเรื่องนี้

สภาพของเรือนจำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำรงชีพของผู้ต้องขังคดีที่ผู้ต้องขังฟ้องร้องต่อศาลสหรัฐฯ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะการฟ้องร้องให้แก้ไขสภาพที่เลวร้ายในเรือนจำและการคุ้มครองสิทธิภายใต้กฎหมายของรัฐ หลักประกันสิทธิในเรื่องนี้และพื้นฐานของคำฟ้องเกิดจากบทแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 8 ซึ่งบัญญัติห้ามการลงโทษที่ทารุณโหดร้ายผิดปกติรวมทั้งการอ้างบทแก้ไข รัฐธรรมนูญ มาตรา 14 ประกอบด้วยประเด็นที่นักโทษฟ้องเจ้าพนักงานและเรือนจำมากที่สุด ได้แก่ การกระทำทารุณกรรมทางร่างกาย สภาพของห้องขังเดี่ยว การลงโทษที่ปราศจากเหตุที่เหมาะสม นักโทษถูกทำร้ายร่างกายจากนักโทษอื่นโดยเจ้าหน้าที่มิได้คุ้มครอง และการไม่ได้รับการรักษาพยาบาล

ในปัจจุบันหลักประกันตามมาตรา 8 มีขอบเขตการควบคุมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังนี้

- 1) การลงโทษอาจถือได้ว่าทารุณโหดร้ายและผิดปกติถ้าการกระทำนั้นไร้มนุษยธรรมในตัวเอง หรือ “กระทบต่อจิตสำนึก” ตามความหมายที่บัญญัติไว้ในบทแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 8
- 2) การลงโทษอาจถือได้ว่าทารุณโหดร้ายและผิดปกติและฝ่าฝืนบทแก้ไขมาตรา 8 ได้ ถ้าการลงโทษนั้นไม่ได้สัดส่วนกับความผิดที่ถูกลงโทษ หรือนัยหนึ่งการลงโทษนั้นรุนแรงกว่าความผิดที่ได้กระทำ
- 3) ศาลอาจเห็นว่าการใช้มาตรการลงโทษฝ่าฝืนบทแก้ไขมาตรา 8 ได้ ถ้าการลงโทษนั้นรุนแรงเกินความจำเป็นในการบรรลุเป้าหมายของงานราชทัณฑ์ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ศาลอุทธรณ์สหรัฐ (Circuit Court) ได้มีคำพิพากษาในคดีสำคัญ 2 คดี เกี่ยวกับการลงโทษทางร่างกายของนักโทษ ในคดี Talley V. Stephens, 1965 และ Jackson V. Bishop, 1968 ซึ่งทั้งสองคดีศาลได้พิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการเขียนนักโทษในเรือนจำ รวมทั้งการใช้เชือกหนั่มักนักโทษอันเป็นการลงโทษทางวินัยในคดีแรกศาลอุทธรณ์ได้วางข้อจำกัดการลงโทษทางร่างกาย ส่วนในคดีหลังศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาให้การเขียนนักโทษขัดต่อบทแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 8 โดยศาลให้เหตุผลว่าการลงโทษทางกายไม่อาจควบคุมการใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐได้ตราบโคที่ยังอนุญาตให้ใช้วิธีการดังกล่าวในการลงโทษนักโทษในเรือนจำ

การคุ้มครองสิทธิในการพูดและการสมาคม เป็นหลักประกันที่ต้องคำนึงถึงการรักษาความปลอดภัยในเรือนจำด้วย ในกรณีที่มีการจำกัดเสรีภาพข้อบังคับของเรือนจำจะต้องมีมาตรการในการจำกัดสิทธิให้น้อยที่สุด เช่น การอนุญาตให้นับถือศาสนา แต่ห้ามการประกอบกิจศาสนา ย่อมไม่อาจกระทำได้ เป็นต้น หรืออาจกระทำได้แต่ต้องไม่เป็นอันตรายต่อเรือนจำ การไม่อนุญาตจะต้องแสดงเหตุผลเพื่อนักโทษจะสามารถอุทธรณ์ต่อผู้บังคับบัญชาชั้นสูงต่อไปได้ เรือนจำหลายรัฐในสหรัฐฯ ให้นักโทษจัดพิมพ์หนังสือ และให้โอกาสเผยแพร่ในเรือนจำได้ในขอบเขตจำกัด และภายใต้การควบคุม เช่น เรือนจำมินนิโซตาแห่งสติลวอเตอร์ ในรัฐเซเนกอต เป็นต้น

สิทธิในการนับถือศาสนาของพลเมืองสหรัฐฯ บัญญัติไว้ในบทแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 1 เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งของพลเมืองรวมทั้งผู้ต้องขังในเรือนจำ นักโทษมีสิทธิปฏิบัติกิจทางศาสนา และพบกับนักบวชในศาสนาของตนได้เป็นการส่วนตัว รวมทั้งการรวมกลุ่มในทางศาสนาได้ ถ้าจำนวนของผู้ต้องขังที่สนใจจะรวมกลุ่มกัน นอกจากนี้นักโทษยังได้รับการอนุญาตให้มีหนังสือคำสอนไว้ในห้องขังได้สวมใส่เครื่องแต่งกายทางศาสนาและได้รับคำสอนทางไปรษณีย์ได้ด้วย

ศาลสหรัฐฯ ได้ขยายขอบเขตของสิทธิของผู้ต้องขัง ให้ได้รับการเยี่ยมและการติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น ศาลสูงสุดได้มีคำพิพากษา ห้ามการตรวจจดหมายที่ส่งออกจากเรือนจำ รวมทั้งห้ามการจำกัดสิทธิการติดต่อกันทางจดหมายระหว่างนักโทษกับบุคคลที่อยู่นอกเรือนจำ การตรวจจดหมายที่ส่งเข้ามาในเรือนจำให้กระทำได้ แต่ห้ามอ่านข้อความในจดหมาย รวมทั้งอนุญาตให้ทำการตรวจด้วยอุปกรณ์และการสัมผัสด้วยมือได้ เรือนจำควรจัดให้มีตัวแทนของนักโทษสังเกตการณ์การปฏิบัติในห้องไปรษณีย์ของเรือนจำ แต่จดหมายจากทนายความให้เปิดตรวจได้ต่อหน้านักโทษเท่านั้น

การตรวจสอบสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่ส่งให้นักโทษในเรือนจำให้กระทำได้เท่าที่จำเป็น เพื่อค้นหาสิ่งของผิดกฎหมาย หรือสิ่งพิมพ์ที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งฝ่าฝืนข้อบังคับ และระเบียบของเรือนจำ

การใช้โทรศัพท์ในเรือนจำ นักโทษได้รับอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์สาธารณะที่ติดตั้งในเรือนจำได้สัปดาห์ละ 2-3 นาที รวมทั้งการใช้โทรศัพท์ฉุกเฉิน เช่น การติดต่อทนายความ เป็นต้น ในเรือนจำหลายแห่งในสหรัฐฯ ได้ติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะสำหรับนักโทษโดยเฉพาะ แต่ในบางแห่งนักโทษได้รับอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์สาธารณะได้ครั้งละ 15 นาที โดยค่าใช้จ่ายของนักโทษเอง

การเยี่ยมนักโทษในเรือนจำได้รับการขยายเวลาได้มากขึ้น และสะดวกยิ่งขึ้นในวันหยุดหรือเวลาเย็น ข้อจำกัดในเรื่องจำนวนและการแต่งกายของผู้มาเยี่ยมได้ถูกยกเลิก แต่ผู้มาเยี่ยมจะได้รับการตรวจค้นร่างกาย และอาจถูกค้นและยึดทรัพย์สินจากการตรวจสิ่งของที่ผิดกฎหมาย รวมทั้งการรักษาความปลอดภัยในเรือนจำได้ อย่างไรก็ตาม การค้นหาและยึดทรัพย์สินควรมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนตามหลักประกันสิทธิในรัฐธรรมนูญแก้ไขที่ 4 และที่ 5 เรือนจำในสหรัฐฯ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องการค้นหา การยึดสิ่งของ รวมทั้งการสังเกตหรือค้นห้องขังโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ด้วย เช่น การค้นหาและยึดสิ่งของในห้องขังจะต้องมีหลักฐานรายงาน และได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการค้นหาและยึดของนักโทษเมื่อการค้นหาและยึดสิ่งของสิ้นสุดลง

ในการค้นตัวนักโทษเจ้าหน้าที่เรือนจำอาจกระทำได้ เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยตามสมควร เช่น สงสัยว่านักโทษมีอาวุธ เป็นต้น ส่วนการตรวจค้นร่างกายอย่างละเอียดเจ้าหน้าที่จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาเป็นหนังสือแห่งการค้นหา ยกเว้นการค้นหาในสถานการณฉุกเฉิน หรือการค้นหาภายหลังการเยี่ยม หรือกลับจากการทำงาน ซึ่งเจ้าหน้าที่จะต้องเสนอรายงานการค้นหาหรือการยึดสิ่งของเช่นเดียวกับการค้นอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม การค้นหาหรือยึดสิ่งของของนักโทษ ซึ่งจะทำให้นักโทษถูกดำเนินคดีในศาล หรือได้รับการพิจารณาโทษทางวินัยจะต้องเป็นไปตามระเบียบ ข้อบังคับของเรือนจำ ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิของนักโทษอย่างชัดเจน ตามบทแก้ไขที่ 4 รัฐธรรมนูญ นักโทษจะต้องได้รับการแจ้งสิทธิด้วยว่าเขาอาจดำเนินคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าเสียหายจากการละเมิดสิทธินั้นได้

ในกรณีที่ผู้ต้องขังถูกสอบสวนในความผิดใด อันนำไปสู่การดำเนินคดีในศาลของรัฐหรือศาลสหรัฐฯ หรือสูญเสียสิทธิเนื่องจากการถูกลงโทษทางวินัย เขาจะต้องได้รับการแจ้งสิทธิตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับผู้ต้องหาในคดีอาญาด้วย เช่น สิทธิที่จะไม่ให้การ สิทธิในการมีทนายความและไม่ถูกบังคับให้การรับสารภาพ ยกเว้น การรับสารภาพกระทำด้วยความสมัครใจ

ในประการสุดท้าย ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับตัวนักโทษในเรื่องการต้องโทษจำคุก การพักการลงโทษ และการคุมประพฤติจะเป็นที่รับรู้เฉพาะเจ้าพนักงานเรือนจำและเจ้าหน้าที่ หรือนักสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ส่วนตัวนักโทษและทนายความของเขามีสิทธิได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวเขาทั้งหมด

ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับการจำแนกประเภทตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังตั้งแต่การเข้ามาในเรือนจำ โครงการศึกษาอบรม และการแก้ไขบำบัดตลอดระยะเวลาที่ต้องโทษในเรือนจำ ผู้ต้องขังควรได้รับโอกาสในการเลือกโครงการที่กำหนดให้ด้วยตนเอง หรือพบกับคณะกรรมการจำแนกประเภท เพื่อแสดงความเห็นและเหตุผลประกอบคำขอในโครงการที่ตนถูกกำหนดให้กระทำ นอกจากนี้ เรือนจำจะต้องมีกฎเกณฑ์การจำแนกที่ชัดเจน และให้ผู้ต้องขังมีส่วนร่วมด้วย รวมทั้งมีข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังที่ทันสมัยอยู่เสมอ

เรือนจำควรจะร่วมมือกับส่วนราชการอื่น ในการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติในเรือนจำเกี่ยวกับการใช้ชีวิต การทำงาน และอนามัยและสภาพของเรือนจำเช่นเดียวกับมาตรฐานของชุมชนและสังคม เว้นแต่จะมีเหตุผลในเรื่องการรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ

เรือนจำจะต้องกำหนดความผิดและโทษ และวิธีการในการดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดอย่างชัดเจน นับตั้งแต่การกล่าวหา การพิจารณาและการลงโทษทางวินัย รูปแบบการกำหนดความผิดและโทษในรายงานการวิจัยที่สำคัญฉบับหนึ่ง ได้แบ่งความผิดออกเป็น 5 ประเภทได้แก่

- 1) ความผิดซึ่งร้ายแรงที่จะต้องถูกดำเนินคดีในศาลยุติธรรมเท่านั้น เช่น ฆ่าคนตาย
- 2) ความผิดร้ายแรงซึ่งจะต้องถูกต้องโทษภายในเรือนจำ เนื่องจากฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ เช่น ความผิดเกี่ยวกับเพศ
- 3) ความผิดฝ่าฝืนข้อบังคับของเรือนจำไม่ร้ายแรง เช่น ทะเลาะวิวาท หรือทำร้ายร่างกาย
- 4) ความผิดฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับเล็กน้อย เช่น ก่อความสงบสุข
- 5) ความผิดเล็กน้อย เช่น การละเมิดสิทธิพิเศษ

ความผิดต่างๆ อาจจำแนกได้เป็น ความผิดต่อบุคคล ทรัพย์สิน ระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ การกระทำที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย หรือขัดขวางการลงโทษทางวินัย การลงโทษ อาจกระทำตั้งแต่เบาที่สุด เช่น เสียคะแนนความประพฤติไปจนถึงขั้นใช้มาตรการควบคุมอย่างเข้มงวดที่สุด

หลักเกณฑ์การลงโทษทางวินัย จะต้องกำหนดให้เป็นมาตรฐานในการดำเนินคดีด้วยความเป็นธรรม ตามขั้นตอนของระเบียบกฎหมายซึ่งศาลสหรัฐฯ ได้วางแนวทางไว้แล้ว

ประการแรก หลักเกณฑ์นี้จะต้องเป็นที่เข้าใจของนักโทษ และเจ้าพนักงานเรือนจำโดยจัดทำเป็นคู่มือแนะนำเผยแพร่

ประการที่สอง หลักเกณฑ์นี้จะเป็นหลักประกันความรับผิดชอบ และความแน่นอนในการพิจารณาความผิดวินัยของนักโทษ การกักขังนักโทษทางวินัยจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาก่อน

ประการสุดท้าย หลักเกณฑ์การพิจารณาโทษทางวินัยจะต้องมีวิธีการพิจารณาที่เป็นธรรม

ทั้งนี้ การพิจารณาโทษทางวินัยจะต้องกระทำโดยคณะกรรมการ (Hearing Board) ซึ่งประกอบด้วยบุคคลภายนอกเป็นประธานกรรมการ จะต้องหมั่นเวียนระหว่างเจ้าพนักงานเรือนจำเพื่อเป็นหลักประกันว่า คณะกรรมการจะมีความเป็นอิสระและความเป็นกลางอย่างแท้จริง

เรือนจำจะจัดให้มีการรับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับสภาพ และนโยบายของเรือนจำ เช่น การอนุญาตให้ยื่นคำร้องต่อผู้บัญชาการเรือนจำ การขอให้ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงนโยบายของเรือนจำ ในกรณีที่นักโทษไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของทั้งหมดยื่นคำร้องต่อผู้บัญชาการเรือนจำ จะต้องจัดให้มีการพิจารณาหรือไต่สวนคำร้อง การไม่รับพิจารณาคำร้องจะต้องแสดงเหตุผลประกอบด้วย

การพัฒนาสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำสหรัฐอเมริกา มีแนวโน้มในการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการบัญญัติกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการบริหารงานในเรือนจำ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับการลงโทษจำคุก และการรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ มาตรการบางอย่าง เช่น การเยี่ยมและการอนุญาตให้อยู่ร่วมกันกับคู่สมรสตามลำพัง และการคุ้มครองสิทธิสำหรับพลเมืองโดยทั่วไป ตามที่บัญญัติไว้ในบทแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 4 และ 5 จะนำมาปรับใช้กับผู้ต้องขังในเรือนจำได้มากน้อยเพียงใดเป็นต้น

4.2.2 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังในอังกฤษ

แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทางอาญาในอังกฤษนั้นเกิดขึ้นและมีบทบัญญัติรับรองสิทธิก่อนการตรามาตรฐานสากลของสหประชาชาติอีก ทั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากกฎบัตรแมกนาคาร์ต้า (Magna Carta, 1215) ซึ่งบัญญัติรับรองว่า “บุคคลธรรมดาจะไม่ถูกจับกุม คุมขัง บังคับให้ออกไปจากดินแดนของตน (freehold) เว้นแต่จะเป็นไปตามคำพิพากษาที่ชอบด้วยกฎหมายหรือโดยกฎหมายพิเศษ” และได้รับรองว่า “บุคคลธรรมดาจะต้องไม่ถูกคุมขัง เว้นแต่จะเป็นไปตามคำพิพากษา” (Halsbury’s Statutes (3 ed.) 401 และดู วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ, 2530) หน้า 110)

สำหรับสิทธิที่จะได้รับการประกันตัวของจำเลยและการห้ามการลงโทษอย่างทารุณ โทคร้ายผิดธรรมดาได้บัญญัติรับรองไว้ใน Bill of Rights, 1688 (Paul Sieghart, The International Law of Human Rights, (Oxford : Clarendon Press, 1984) , p.161)

อย่างไรก็ดี การบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้กระทำโดยผ่านองค์กรที่บังคับใช้กฎหมาย เช่น กษัตริย์ ศาล หรือคณะลูกขุน โดยไม่มีกระบวนการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกและประชาชนจึงทำให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิไม่จริงจังกเท่าที่ควร

กฎหมายอังกฤษปัจจุบันได้ให้หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษ คดีอาญาสอดคล้องกับปฎิญาสาทว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติกาสาทว่าด้วยสิทธิพลเมือง (ทางแพ่ง) และทางการเมือง และมีหลักหลายประการที่ตรงกับอนุสัญญาเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานของสภายุโรป ค.ศ.1950 (Andrew Ashworth, The criminal Process : An Evaluative Study. (Oxford: Calendon Press, 1944) ม p.50)

กฎหมายอังกฤษยอมรับหลักใน The European Convention for the Protection of Human Right and Fundamental Freedoms ซึ่งถือเป็นมาตรฐานสากลในการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษ และให้สิทธิผู้ต้องโทษที่จะอุทธรณ์ต่อ European Commission of Human Rights in Strasbourg เมื่อผู้นั้นถูกละเมิดสิทธิจากหลักประกันใน Convention นอกจากนี้ยังยอมรับมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษ และ Body of Principles for the Protection off all Persons under any Form of Detentions or Imprisonment

จากการยอมรับมาตรฐานสากลข้างต้น กฎหมายอังกฤษได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้ต้องโทษไว้ใน The Prison Act 1952 และ The Prison Rule โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) การแยกประเภทนักโทษ อังกฤษแยกประเภทนักโทษเพื่อให้สามารถปฏิบัติแก่นักโทษได้อย่างเหมาะสม ดังนี้ ผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น ผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ ผู้ต้องขังซึ่งวิกลจริต ผู้ต้องขังซึ่งเป็นเยาวชน ผู้ต้องขังซึ่งถูกกักขังอันมิใช่โทษจำคุก หรือต้องขังแทนค่าปรับหรือค่าภาษี ผู้ต้องขังซึ่งกระทำผิดทางการเมือง ผู้ต้องขังซึ่งเป็นทหาร นอกจากนี้ ในกรณีผู้ต้องขังที่ตองโทษจำคุกยังแยกปฏิบัติโดยคำนึงถึงอายุและอาชีพของผู้ต้องขังด้วย

การรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ เมื่อผู้ต้องขังได้รับการส่งตัวเพื่อเข้าในเรือนจำ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะดำเนินการถ่ายรูป และทำประวัติของผู้ต้องขังไว้ แต่เอกสารดังกล่าวจะนำไปเก็บไว้ที่ The Secretary of the State (ซึ่งต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า SS) โดยไม่อนุญาตให้เจ้าพนักงานอื่นเก็บหลักฐานนี้ไว้

2) อนามัยและการตรวจสุขภาพ นักโทษทุกคนจะมีห้องสุขาเพียงพอเพื่อทำความสะอาดร่างกาย และต้องการได้รับการอาบน้ำในเวลาที่เหมาะสม โดยได้รับน้ำอุ่นอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง นักโทษจะได้รับสิทธิในการโกนหนวดทุกวัน นักโทษจะได้รับการตัดผม เว้นแต่ ผู้นั้นจะเป็นผู้ต้องขังในระหว่างรอการพิจารณาของศาลชั้นต้นหรือนักโทษหญิง เว้นแต่แพทย์ประจำเรือนจำเห็นว่าควรต้องตัดผมเพื่อรักษาอนามัยของผู้นั้น

3) สิทธิที่จะได้รับการแจ้งสิทธิและหน้าที่ การแจ้งให้ผู้ต้องโทษทราบถึงกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ หรือสิทธิพิเศษต่างๆ สิทธิในการอุทธรณ์ซึ่งนักโทษต้องทราบ ต้องทำหนังสือไว้ในห้องขัง

4) การติดต่อกับโลกภายนอก ได้รับสิทธิที่จะพบญาติหรือบุคคลอื่นๆ ได้ตามเวลาที่กำหนด และถ้าประสงค์จะแต่งงานก็สามารถจะกระทำได้ ได้รับสิทธิที่จะติดต่อกับญาติทางจดหมาย และมีสิทธิส่งทางไปรษณีย์ด้วยค่าใช้จ่ายของรัฐ 1 ฉบับต่อสัปดาห์ ได้รับการเยี่ยมชมจากคณะกรรมการตรวจเรือนจำ (Boards of Vistor) เป็นประจำทุกๆ 4 สัปดาห์

5) สภาพห้องขัง อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม ต้องมีห้องขัง มีเตียงนอนเพียงพอสำหรับผู้ต้องโทษทุกคน และภายในห้องจะต้องมีไฟฟ้า เครื่องทำความร้อน และสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับอนามัยของผู้ต้องโทษ ผู้ต้องโทษมีสิทธิได้รับอาหารอย่างเพียงพอ และได้รับการปรุงอย่างถูกหลักอนามัย ผู้ต้องโทษจะได้รับเสื้อผ้าที่ทำให้ร่างกายอบอุ่นอย่างเพียงพอภายใต้หลักเกณฑ์ที่กำหนดและในกรณีที่ผู้ต้องโทษทำงานจะต้องมีเสื้อนิรภัยเพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดจากการทำงานด้วย

6) การศึกษา จะต้องจัดให้มีการสอนในเวลาเย็นทุกเรือนจำ ต้องให้บริการหรือให้ความสะดวกผู้ต้องโทษที่ประสงค์จะศึกษาเฉพาะด้าน หรือเป็นการฝึกฝนฝีมือ หรือเทคนิคเฉพาะด้าน

7) การทำงาน นักโทษจะต้องไม่ทำงานเกินกว่า 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ นักโทษจะต้องไม่ทำงานในกิจการส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ นักโทษจะต้องไม่ทำงานในขณะที่เจ็บป่วย หรือไม่แข็งแรงเพียงพอกับการทำงานนั้น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะต้องมีความรับผิดชอบในกรณีที่นักโทษป่วยเจ็บหรือสุขภาพเสื่อมไปเนื่องจากการใช้งานเกินสมควร หรือทำงานที่สภาพไม่เหมาะสมกับสุขภาพ

8) การแพทย์ ในแต่ละเรือนจำต้องมีแพทย์ที่มีใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ประจำ เพื่อตรวจรักษานักโทษในเรือนจำ นักโทษเด็ดขาดไม่มีสิทธิให้แพทย์ภายนอกเรือนจำตรวจรักษา แต่สามารถเขียนจดหมายปรึกษาแพทย์ประจำของตนได้ แพทย์ประจำเรือนจำนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลรักษาสุขภาพของนักโทษทางร่างกายแล้ว ยังมีหน้าที่ดูแลอนามัยเกี่ยวกับ

การบริโภค การออกกำลังกาย และการแยกขังผู้ต้องโทษด้วย จิตแพทย์ในเรือนจำแต่ละเรือนจำ มีหน้าที่ตรวจสอบสภาพจิตของนักโทษและเข้าร่วมกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่ของเรือนจำในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องโทษ

9) การออกกำลังกาย นักโทษจะได้รับการออกกำลังกายกลางแจ้ง อย่างน้อยวันละหนึ่งชั่วโมงทุกวันที่อากาศอำนวย แต่ถ้าไม่สามารถทำได้อาจออกกำลังกายในร่มแทน

10) การประกอบศาสนกิจ นักโทษจะแจ้งศาสนาของตนต่อเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เมื่อแรกเข้ามาในเรือนจำ เจ้าหน้าที่จะต้องอนุญาตให้นักโทษประกอบศาสนกิจตามสิทธิของตน สำหรับผู้นับถือคริสต์จะมี Chaplain เพื่อทำพิธีให้แก่ักโทษทุกเรือนจำ และจะมีการล้างบาปให้แก่ักโทษเป็นประจำทุกวันอาทิตย์หรือวันหยุดทางศาสนา

11) โทษทางวินัย แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับร้ายแรง และระดับไม่ร้ายแรง การลงโทษทางวินัยจะต้องผ่านการตรวจสอบโดยกระบวนการสอบทางวินัยก่อน ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนวินัยและเป็นการกระทำที่เป็นความผิดอาญาด้วย นักโทษมักจะได้รับการพิจารณาในศาลอาญามากกว่าการพิจารณาโทษทางวินัย

กฎหมายอังกฤษแยกปฏิบัติผู้ต้องขังที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาออกจากนักโทษเด็ดขาด โดยผู้ต้องขังมีสิทธิในระหว่างการพิจารณา ดังนี้ ได้รับอนุญาตให้มีเตียงเป็นพิเศษที่เหมาะสมในห้องขังของตน ได้รับอนุญาตให้สวมเสื้อของตนได้ เว้นแต่จะกระทำผิดวินัยหลบหนีที่คุมขัง ได้รับอาหารซึ่งส่งมาจากภายนอกด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองภายใต้ระเบียบที่ SS กำหนด และรวมถึงเครื่องดื่มน้ำแอลกอฮอล์ ยาสูบ เป็นต้น มีแพทย์หรือทันตแพทย์ประจำตัวมาตรวจเยี่ยมในเรือนจำโดยค่าใช้จ่ายของผู้นั้น ทำงานในเรือนจำเท่าที่ผู้นั้นต้องการ มีสิทธิตัดผมและโกนหนวดเอง มีหนังสืออ่านได้เอง รับผิดชอบได้เอง มีสิทธิเตรียมต่อสู้คดี

สิทธิพิเศษของนักโทษ กฎหมายอังกฤษให้สิทธิพิเศษแก่นักโทษชั้นดีไว้ 3 ระดับ ดังนี้ ระดับหนึ่ง ให้มีหนังสืออ่านส่วนตัวได้ มีวิทยุฟังเป็นส่วนตัว

ระดับสอง มีโทรทัศน์ ได้รับอาหารพิเศษจากภายนอก ฟังบรรยายพิเศษ ดูภาพยนตร์ หรือดนตรี เล่นเกมส์กับผู้อื่นในห้องขังของตน

ระดับสาม มีดอกไม้ กระถางต้นไม้ ผ้าปูเตียง ผ้าปูโต๊ะในห้องขังของตน

โดยสรุปกฎหมายอังกฤษได้ให้หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษได้สอดคล้องกับหลักประกันสิทธิตามมาตรฐานสากล และมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ที่รัดกุม โดยเฉพาะองค์กรของศาล magistrate ซึ่งตรวจสอบการทำงานของ เจ้าพนักงานทั้งก่อนการพิจารณาและการบังคับโทษ

4.2.3 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังเยอรมัน

วัตถุประสงค์สำคัญในการควบคุมเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขฟื้นฟู สามารถกลับเข้าสู่สังคมอย่างผู้ที่มีความรับผิดชอบ และไม่กระทำความผิดซ้ำอีก ผู้ต้องขังควรมีชีวิตอยู่ในเรือนจำอย่างปกติสุขที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อมิให้เขาได้รับผลร้ายจากการต้องโทษจำคุก และสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้ (Kommers, Donald P. The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany. London : Durham. 1977)

สถานะของผู้ต้องขังในเรือนจำ นอกจากจะถูกจำกัดอิสรภาพและต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของเรือนจำแล้ว ผู้ต้องขังจะมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขฟื้นฟูตนเองโดยได้รับการส่งเสริมให้กระทำด้วยความสมัครใจ

เมื่อผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลได้ถูกนำตัวไปยังเรือนจำแล้ว มีสิทธิและหน้าที่ ดังนี้ ได้รับการสอบถามชื่อ ที่อยู่ สัญชาติ ศาสนา สถานภาพสมรส อาชีพ ฯลฯ ได้รับการตรวจร่างกายจากแพทย์ ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของผู้ต้องขัง (นักโทษ) โดยได้รับแจกเอกสาร หรือหนังสือคู่มือ ได้รับการสอบถามสถานทางครอบครัว บุคคลที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู หรือความจำเป็นที่จะต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างไร

ผู้ต้องขังจะได้รับการสอบถามเกี่ยวกับโครงการแก้ไขฟื้นฟูที่กำหนดให้ หลังจากตรวจร่างกายและการตรวจทางสังคม (การจำแนกประเภท) โครงการแก้ไขบำบัดจะมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ การควบคุมตัวไว้ในเรือนจำแบบเปิดหรือแบบปิด การโอนไปยังทัณฑสถานบำบัดทางสังคม การแบ่งกลุ่มที่พักอาศัยและการแบ่งกลุ่มแก้ไขฟื้นฟู การทำงาน การฝึกอาชีพและการฝึกอาชีพขั้นสูง หรือการฝึกงานสำหรับอาชีพใหม่ การเข้ารับการศึกษาระดับมัธยม มาตรการเยียวยาพิเศษและโครงการแก้ไขฟื้นฟู เจื่อนใจในการได้รับการผ่อนผันในการควบคุมตัวไว้ในเรือนจำ มาตรการสำหรับการเตรียมความพร้อมก่อนการปลดปล่อย โครงการแก้ไขฟื้นฟูจะขึ้นอยู่กับตัวผู้ต้องขังแต่ละคน ระยะเวลาการอบรม ความก้าวหน้าในการแก้ไขฟื้นฟู และผลการศึกษาด้านบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง

โดยปกติผู้ต้องขังจะทำงาน ได้รับการฝึกอาชีพ หรือการแก้ไขฟื้นฟู รวมทั้งการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เว้นแต่ ผู้ต้องขังที่เป็นอันตรายต่อบุคคลอื่นหรืออยู่ภายใต้การบังคับในเรื่องระเบียบวินัย

ในเวลากลางคืนนักโทษจะอยู่ในห้องขังที่จัดไว้เฉพาะของตน และอาจมีสิ่งของส่วนตัวอยู่ไว้ในห้องขังได้ ผู้ต้องขังที่ดีอาจรับอนุญาตให้อยู่ร่วมกับผู้ต้องขังอื่นได้ ถ้าเขาต้องการความช่วยเหลือ หรือเพราะความจำเป็นทางสุขภาพ หรือไม่สามารถอยู่คนเดียวได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อตนเอง

ผู้ต้องขังจะได้รับอาหารที่มีส่วนประกอบทางโภชนาการครบถ้วน โดยผ่านการตรวจจากแพทย์ วันละ 3 มื้อ รวมทั้งอาจได้รับอาหารพิเศษ ถ้าได้รับคำแนะนำจากแพทย์ หรือการปฏิบัติตนตามลัทธิศาสนา อย่างไรก็ตาม กฎหมายอนุญาตให้ผู้ต้องขังซื้ออาหารและสิ่งของเครื่องใช้บางอย่างอื่นได้ด้วยเงินของตนเอง

ผู้ต้องขังจะได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็นที่ทางเรือนจำจัดไว้ให้ รวมทั้งอาจขอเครื่องใช้สำหรับการทำความสะอาดร่างกาย เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน และหวี เป็นต้น

ผู้ต้องขังมีสิทธิติดต่อกับบุคคลอื่นที่อยู่นอกเรือนจำได้ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้ติดต่อกับผู้อยู่ข้างนอกเรือนจำเท่าที่จะทำได้

ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมเยียนเป็นประจำ ระยะเวลาที่เยี่ยมเยียนอย่างน้อยเดือนละ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ การเยี่ยมนอกจากนี้ควรได้รับอนุญาตและส่งเสริมเท่าที่จะทำได้ ถ้าหากการเยี่ยมนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังหรือการกลับเข้าสู่สังคม หรือการติดต่ออย่างอื่นที่ไม่อาจกระทำได้ทางจดหมาย ส่วนการเยี่ยมของทนายความ ที่ปรึกษาทนายความ หรือ โนตารี (Notary) จะต้องได้รับอนุญาตจากเรือนจำ ข้อห้ามมิให้เยี่ยมจะเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย และการรักษาความสงบของเรือนจำเท่านั้น

นอกจากนั้นผู้ต้องขังยังมีสิทธิติดต่อกับญาติพี่น้องทางจดหมายได้โดยไม่จำกัด การจำกัดมิให้ติดต่อทางจดหมายกับผู้ที่มีโชติญาติพี่น้องอาจกระทำได้ถ้าผู้อำนวยการเรือนจำเห็นว่าอาจฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญา เพราะเกรงว่าการติดต่อทางจดหมายนั้นจะเป็นผลร้ายต่อผู้ต้องขัง การตรวจจดหมายของผู้ต้องขังอาจกระทำได้ โดยอาศัยเหตุผลทางด้านการรักษาความปลอดภัยและการรักษาความสงบในเรือนจำ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง แต่การติดต่อทางจดหมายที่ส่งไปยังทนายความ หรือสมาชิกรัฐสภาทั้งของรัฐและของสหพันธรัฐ หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปจะกระทำมิได้ ผู้ต้องขังอาจได้รับอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์ทางไกลติดต่อและโทรเลขได้ตามบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้บังคับในลักษณะนี้

ผู้อำนวยการเรือนจำอนุญาตให้ผู้ต้องขังลา โดยอยู่ภายใต้การควบคุมหรือโดยอิสระได้ การลาโดยเหตุอื่นยกเว้นการเจ็บหนักห้ามมิให้อนุญาตเกินกว่า 7 วันในหนึ่งปี

การติดต่อทางจดหมายเป็นสิทธิของผู้ต้องขัง การรับและส่งจดหมายในเรือนจำจะต้องได้รับการบริการโดยไม่ชักช้า เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติเป็นอย่างอื่น โดยปกตินักโทษจะได้รับจดหมายที่ปิดผนึกพร้อมกับสิ่งของส่วนตัวทางไปรษณีย์ได้

การระงับจดหมาย ผู้อำนวยการเรือนจำอาจระงับมิให้ผู้ต้องขังได้รับจดหมายและวัสดุได้ ทั้งนี้จะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย

- 1) ถ้าเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อวัตถุประสงค์ในการรักษาความปลอดภัย หรือความสงบเรียบร้อยในการลงโทษจำคุกผู้ต้องขัง หรือ
- 2) ข้อความในจดหมายถ้าเปิดเผยจะเป็นความคิดทางอาญา หรือมีโทษปรับตามกฎหมายปกครอง หรือ
- 3) มีข้อความที่เกี่ยวกับสภาพของเรือนจำ ที่คลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริงอย่างมากหรือบิดเบือนอย่างมาก หรือ
- 4) มีข้อความหมิ่นประมาทผู้อื่นอย่างร้ายแรง หรือ
- 5) ถ้าเป็นอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมของนักโทษ หรือ
- 6) ถ้าเขียนโดยใช้รหัสลับ อ่านไม่ออก อ่านไม่เข้าใจ หรือเขียนภาษาต่างประเทศ โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

จดหมายที่ถูกระงับไม่ให้ส่งจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องขังทราบ หรือส่งคืนไปยังผู้ส่งจดหมายนั้น ในกรณีที่นักโทษเป็นผู้เขียนจดหมายที่ไม่เป็นจริงหรือคลาดเคลื่อนและเขายืนยันจะส่งให้ได้ ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำมีหนังสือชี้แจงความจริงแนบไปพร้อมกับจดหมายนั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ได้มาจากผู้มาเยี่ยมหรือการติดต่อทางจดหมาย เจ้าหน้าที่จะใช้ความรู้นั้นเพื่อการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อยในเรือนจำ หรือเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเท่านั้น และความรู้นี้จะต้องให้ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบทราบเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน เห็นว่าการรับรองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังจะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญและคำพิพากษาของศาล การตรวจสอบและให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังในประเทศสหรัฐอเมริกา และในประเทศอังกฤษเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม ศาลจะเป็นผู้ตีความว่าสิทธิประการใดเป็นสิทธิที่ผู้ต้องขังพึงได้รับตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และพยายามที่จะกำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองในประเทศอังกฤษผู้ต้องขังจะสูญเสียสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เช่น สิทธิในการออกเสียงลงคะแนนในระหว่างจำคุก สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สิทธิได้รับแต่งตั้งเป็นคณะลูกขุน และการครอบครองอาวุธปืนเช่นเดียวกันกับในประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลสหรัฐฯ ได้ตัดสินในทางที่ว่าสิทธิในการรวมตัว (Right to Association) อาจถูกยับยั้งได้ถ้าเจ้าหน้าที่เห็นว่าอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยของเรือนจำหรือเป็นการขัดแย้งกับการลงโทษตามหลักทัณฑ์หวงโทษ ส่วนสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งกฎหมายในมลรัฐส่วนมากในสหรัฐอเมริกาบัญญัติว่านักโทษหมดสิทธิเลือกตั้งในระหว่างคุมขัง

เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน ผู้ต้องขัง ถูกจำกัดเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารได้ด้วยเหตุผลเฉพาะกรณีที่เป็น เพื่อการรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของเรือนจำหรือความปลอดภัยของสาธารณชนเท่านั้น โดยทั่วไปการติดต่อกับบุคคลภายนอกเรือนจำจะต้องได้รับการส่งเสริม การได้รับการเยี่ยมจากบุคคลภายนอกนั้น นอกจากที่กฎหมายกำหนดไว้หากจะเป็นการส่งเสริมต่อการอบรมแก้ไข หรือการปรับตัวให้เข้ากับสังคมหรือมีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพของผู้ต้องขังหรือครอบครัวผู้ต้องโทษ จะได้รับอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมและการติดต่อทางจดหมายเพิ่มขึ้น ในการติดต่อทางจดหมายระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำ การอ่านเพื่อตรวจหรือการยับยั้งจดหมายของรัฐจะต้องพิจารณาความปลอดภัยของเรือนจำ และการแก้ไขอบรมนักโทษเป็นสิ่งสำคัญ ในประเทศอังกฤษมีความเห็นในทางที่ว่า การจำกัดจำนวนของจดหมายที่นักโทษส่งออก หรือรับจากบุคคลภายนอกเรือนจำ การจำกัดการเขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์ หรือสำนักงานจัดหากู้ หรือการติดต่อทางจดหมายที่ผ่านการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ หรือหนังสือวารสาร หรือการติดต่อทางจดหมายกับบุคคลที่ไม่รู้จักกับนักโทษน่าจะเป็นการขัดกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป เช่นเดียวกับในประเทศเยอรมัน นักโทษมีสิทธิที่จะส่งและรับจดหมายโดยไม่จำกัด แต่ผู้บัญชาการเรือนจำอาจจะห้ามการติดต่อทางจดหมายกับบุคคลที่น่าจะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยหรือความสงบเรียบร้อยของเรือนจำหรือต่อการปรับตัวให้เข้ากับนักโทษ

ในเรื่องสิทธิส่วนตัว ศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยว่า รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 4 ใช้ในการป้องกันสิทธิความเป็นส่วนตัวของนักโทษในกรณีการตรวจค้นร่างกายด้วย ในการตรวจค้นภายในของร่างกายมีข้อสังเกตว่า การตรวจทวารและอวัยวะสืบพันธุ์จะต้องอาศัยกฎข้อบังคับที่จะต้องกระทำในลักษณะที่เหมาะสมเท่านั้น และการตรวจค้นดังกล่าวจะขัดกับรัฐธรรมนูญ หากกระทำโดยใช้อำนาจโดยมิชอบหรือไม่เหมาะสม มีข้อสังเกตว่าการตรวจค้นร่างกายภายในควรจะสามารถทำได้เฉพาะบนพื้นฐานของการมีเหตุอันควรสงสัยเท่านั้น คือ นักโทษอาจจะถูกตรวจค้น โดยสาเหตุทำให้เชื่อว่าเขากำลังซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามตามกฎหมายอยู่เท่านั้น

สิทธิในทรัพย์สิน ในประเทศอังกฤษเจ้าหน้าที่เรือนจำมีอำนาจที่จะแทรกแซงในทรัพย์สินของผู้ต้องขังได้ เนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับการปกครอง เช่น การป้องกันการหลบหนี และการรักษาระเบียบอื่นๆ แต่จะต้องมีขอบเขตตามที่กำหนดไว้โดยกฎหมาย หรือกฎข้อบังคับเท่านั้น และการที่เจ้าหน้าที่ละเมิดสิทธิ เนื่องจากการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับ ผู้ต้องขังสามารถฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายได้ ในสหรัฐอเมริกานักโทษอาจถูกค้นและยึดทรัพย์สินในการค้นหาสิ่งของผิดกฎหมาย และการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำได้ การค้นและยึดสิ่งของที่จะทำให้นักโทษถูกดำเนินคดีในศาลหรือได้รับการพิจารณาโทษทางวินัยจะต้องเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของเรือนจำในกรณี

ที่มีการละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 4 นักโทษจะต้องได้รับการแจ้งสิทธิด้วยว่า เขาอาจจะดำเนินคดีแพ่งหรือเรียกค่าเสียหายจากการละเมิดสิทธิได้

เสรีภาพในการนับถือศาสนา ศาลสหรัฐอเมริกาได้ให้ความคุ้มครองความเชื่อทางศาสนา และการใช้เสรีภาพนี้แก่นักโทษด้วย และได้ใช้หลักเกณฑ์ในการตรวจสอบกฎข้อบังคับของเรือนจำที่กระทบต่อเสรีภาพ ในการนับถือศาสนาของนักโทษว่าจะกระทำได้เฉพาะเมื่อกฎข้อบังคับนั้นมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น นอกจากนี้ศาลได้ใช้หลักความเหมาะสมในการคุ้มครองเสรีภาพในการนับถือศาสนาของผู้ต้องขังที่มีลักษณะจำกัดน้อยกว่าที่ใช้โดยปกติในกรณีของการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญในเยอรมัน รัฐธรรมนูญรับรองและให้ความคุ้มครองเสรีภาพในการนับถือศาสนา รวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นว่าเป็นสิ่งไม่อาจล่วงละเมิดได้

สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมศาลสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินว่าสภาพของเรือนจำที่แออัดยัดเยียด ขาดสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตขั้นต่ำในเรือนจำ การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่เรือนจำด้วยความอำเภอใจ การทำให้ผู้ต้องขังได้รับความทรมานระหว่างคุมขัง การลงโทษที่ไม่ได้สัดส่วนกับความรุนแรงของอาชญากรรม ถือว่าเป็นการละเมิดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 8 และในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ศาลได้ใช้แนวความคิดเรื่องการป้องกันสิทธิศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยเช่นเดียวกับในประเทศเยอรมนี รัฐธรรมนูญเยอรมันได้บัญญัติรับรองและคุ้มครอง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในมาตรา 1(1) และอธิบายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางปฏิเสธ โดยพิจารณาจากลักษณะการกระทำของรัฐเป็นเรื่องๆ ไปว่าการกระทำใดบ้างเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันเคยวินิจฉัยว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การทำให้ได้รับความอับอาย การลงโทษที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย เป็นต้น

สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม ศาลสหรัฐอเมริกาได้วางแนวทางในเรื่องการลงโทษทางวินัยผู้ต้องขังของเรือนจำ ดังนี้ ประการแรก หลักเกณฑ์ในการลงโทษทางวินัยจะต้องเป็นเรื่องที่ได้รับทราบของนักโทษและเจ้าพนักงานเรือนจำ โดยจัดทำเป็นคู่มือและนำเผยแพร่ ประการที่สองหลักเกณฑ์การลงโทษทางวินัยจะเป็นหลักประกันความรับผิดชอบ และความแน่นอนในการพิจารณาความผิดวินัยของนักโทษ ประการสุดท้าย หลักเกณฑ์การพิจารณาโทษทางวินัยจะต้องมีวิธีพิจารณาที่เป็นธรรม ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน ถือเป็นบทบังคับตามรัฐธรรมนูญว่าจะต้องมีกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรม (due process) แม้จะไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ ศาลถือว่าจะต้องดำเนินโดยวิธีวินิจฉัยที่เป็นกลาง เช่น การเพิกถอน

คำสั่งจากปล่อยตัวจากคุกโดยมีเงื่อนไข (Parole) การย้ายนักโทษไปจากสถานพยาบาลสำหรับการคุมตัวโดยผู้นั้นไม่สมัครใจ เป็นต้น เช่นเดียวกับศาลอังกฤษที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายมหาชนในเรื่องวินัยภายในเรือนจำ โดยศาลอังกฤษได้กลับหลักการอันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติและยืนยันเขตอำนาจศาลเนื่องจากเกิดขึ้นจากแนวความคิดเรื่องวิธีพิจารณาที่เป็นธรรม (procedural fairness) และจากการที่คณะผู้ตรวจการเรือนจำมีคำตัดสินที่รุนแรง ในบางคดี ศาลเห็นว่าในบางกรณีการดำเนินการทางวินัยจะต้องใช้บังคับโดยหลักความสุจริตธรรมตามธรรมชาติ รวมถึงการใช้ข้อกำหนดอื่นๆ เพื่อวัตถุประสงค์ทางวินัยด้วย เช่น การโยกย้ายนักโทษไปยังสถานที่อื่น การเปลี่ยนแปลงการแยกประเภทและการปฏิเสธสิทธิพิเศษ เป็นต้น ในเยอรมนีผู้ต้องโทษในเรือนจำอาจถูกจำกัดสิทธิ โดยการใช้อำนาจและดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่เรือนจำ รวมทั้งการถูกจำกัดสิทธิในการดำเนินคดีอาญา คดีปกครองถูกบังคับให้เข้ารับการบำบัดรักษา และการถูกลงโทษทางวินัย รัฐธรรมนูญและกฎหมายเรือนจำเยอรมันได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องทุกข์เพื่อเยียวยาการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิตามกฎหมาย หรือการใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ โดยการยื่นคำร้องทุกข์แก่ผู้อำนวยการเรือนจำเกี่ยวกับเรื่องของตน และมีโอกาสพบเพื่อปรึกษาหารือด้วย รวมถึงมีโอกาสติดต่อหรือพบกับผู้ตรวจการเรือนจำเป็นการส่วนตัวในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และการร้องทุกข์ในการถูกลงโทษทางวินัยโดยไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ผู้ต้องโทษในเรือนจำยังมีสิทธิในการยื่นคำร้องขอต่อศาล กรณีนี้จะต้องเป็นเรื่องที่ผู้ต้องขังถูกละเมิดสิทธิ การไม่อนุญาตให้กระทำหรือละเว้นการกระทำตามกฎหมายเท่านั้น โดยผู้ต้องขังจะต้องยื่นอุทธรณ์คดีของตนต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจนเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาทางปกครองแล้ว

5. สิทธิของผู้ต้องขังไทย

หลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทย ได้รับการคุ้มครองจากบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับที่บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในเรื่องต่างๆ ซึ่งต้องเป็นสิทธิขั้นมูลฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะของการเป็นมนุษย์ กฎหมายดังกล่าว ได้แก่ กฎหมายรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์ฉบับต่าง ๆ

สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของผู้ต้องขังอาจแยกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่มีเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่ถูกจำกัดมากกว่าบุคคลทั่วไป และสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่อาจถูกตัดไม่ให้มีเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

5.1 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่มีเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป

สิทธิในมโนธรรมความคิด การจำแนกสิทธิและเสรีภาพโดยพิจารณาจากอาการที่บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพ อาจจำแนกสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สิทธิและเสรีภาพในมโนธรรม (Freedom of Conscience) กับสิทธิและเสรีภาพในการกระทำ (Freedom of Action) สิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมหรือสิทธิและเสรีภาพในทางความคิด ไม่ได้หมายถึงเฉพาะเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเสรีภาพในอันที่จะไม่เชื่อถือศาสนา นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนาใดๆ เลย ตลอดจนเสรีภาพในอันที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อถือลัทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ และคำสอนทางศีลธรรมในแนวใดแนวหนึ่งอีกด้วย เสรีภาพในการศึกษาอบรม เสรีภาพในทางวิชาการก็อาจจัดอยู่ในความหมายของสิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมได้เช่นกัน เนื่องจาก การศึกษาอบรมและความรู้ทางวิชาการเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์คิดเป็น โดยสภาพแล้วการใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นหรือสังคม จึงควรถือว่าสิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมเป็นสิทธิและเสรีภาพที่บริบูรณ์ (Absolute) ราษฎรควรมีอิสระที่จะคิดและจินตนาการได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ส่วนสิทธิและเสรีภาพในการกระทำการ คือ สิทธิและเสรีภาพในอันที่จะเคลื่อนไหวร่างกายส่วนต่างๆ ของร่างกายตามที่ได้คิดและตกลงใจไว้ ได้แก่ บรรดาสิทธิและเสรีภาพทั้งหลายอื่น นอกจากสิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมนั่นเอง การใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกภายนอกและอาจมีผลกระทบต่อประโยชน์ของผู้อื่นหรือสังคมได้ไม่มากนักน้อย รัฐจึงต้องจัดระเบียบแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้ของราษฎรแต่ละคน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้แต่ละคนใช้สิทธิและเสรีภาพของตนกระทำการใดๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นหรือต่อประโยชน์ส่วนรวม โดยที่สิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมความคิดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นหรือสังคม จึงควรถือว่าสิทธิและเสรีภาพในมโนธรรมความคิดเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ผู้ต้องขังพึงมีเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป

สิทธิในชีวิตและร่างกาย (Recht auf Leben) เป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิด เป็นสิทธิของบุคคลที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ สิทธิในชีวิตและร่างกายจึงไม่อาจจะถูกพรากไปจากบุคคลได้ แต่ในทางตรงกันข้ามอาจทำให้ได้รับหลักประกันมากขึ้น โดยบทบัญญัติกฎหมายของรัฐ สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์

และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอิสระที่จะกำหนดตนเองได้ตามเจตจำนงที่ตนประสงค์จากการที่มนุษย์มีเจตจำนงโดยอิสระในอันที่จะสร้างสภาพแวดล้อมของตนเองหรือพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดังนั้น เพื่อเป็นการเคารพในสิทธิในชีวิตและร่างกายของปัจเจกบุคคล บุคคลแต่ละคนจึงต้องเคารพในขอบเขตปริมณฑลส่วนบุคคลของแต่ละคน ซึ่งสิทธิในชีวิตและร่างกายนี้เป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิที่ไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลได้ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์นี้เอง จึงก่อให้เกิดการรับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม สิทธิที่จะไม่ถูกจำคุกโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เป็นต้น

“การปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม” หมายถึง การกระทำที่มีผลเสียหายต่อร่างกายหรือจิตใจต่อบุคคลโดยไม่ชอบ ส่วนคำว่า “ทรมาน” มักจะนำมาใช้เป็นที่หนึ่งของกรณีกฎหมายที่ไร้มนุษยธรรม เช่น การบังคับให้รับสารภาพหรือให้การอย่างไรๆ หรือการลงโทษต่อร่างกายซึ่งมักจะเป็นกรณีที่ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมอย่างร้ายแรง ส่วนการปฏิบัติหรือลงโทษบุคคลอย่างหยาบเถื่อนนั้น เป็นกรณีที่ปฏิบัติต่อผู้นั้นในลักษณะที่ทำให้ผู้นั้นตกต่ำกว่าบุคคลอื่นหรือบังคับให้ผู้นั้นต้องกระทำการที่ขัดต่อเจตจำนงหรือจิตสำนึกของผู้นั้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 32 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในชีวิต ร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม...”

เจตนารมณ์ เพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย กรณีกระทบถึงชีวิต บุคคลจะถูกทรมาน ทารุณกรรม หรือลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ บุคคลจะไม่ถูกละเมิดโดยบุคคลอื่นหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กรณีกระทบสิทธิและเสรีภาพในร่างกาย โดยการจับ คุมขัง ตัวบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ตัดคำว่า “ประหารชีวิต” เพราะเห็นว่าไม่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยให้โทษทางกฎหมายเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา และ“การลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายทารุณ” หมายควรรวมถึงการบังคับสูญหายโดยการกระทำหรือรู้เห็นเป็นใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ สอดคล้องกับอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลถูกบังคับสูญหาย

ข้อความที่ว่า “การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้” ข้อความดังกล่าวนี้เป็นการขยายสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลเพิ่มขึ้น (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ , วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กับรัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ , สำนักพิมพ์นิติธรรม , น.96) อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญได้กำหนดว่าการประหารชีวิตไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมก็เพื่อป้องกันการโต้เถียงในภายหลัง เพราะโดยสภาพแล้วการประหารชีวิตเป็นการโหดร้ายอยู่ในตัวและการยกเว้นไว้เช่นนี้ ก็สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง ข้อ 6 ที่บัญญัติว่า “ในประเทศซึ่งมิได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต การลงโทษประหารชีวิตย่อมกระทำได้เฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดตามที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำผิด และต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติในกติกาฉบับนี้ และอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์ โทษเช่นว่านี้จะลงได้ก็โดยคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลที่มีอำนาจ (มานิตย์ จุมปา , ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 , สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ. 2542, น. 321)

แนวความคิดแบบเสรีนิยมเป็นแนวความคิดที่ถือว่า เสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคลตามแนวความคิดเสรีนิยมนั้นถือว่าปัจเจกบุคคลเป็นผู้ทรงสิทธิ “ปัจเจกบุคคล” เป็นศูนย์กลางของแนวความคิดเสรีนิยม ภารกิจของรัฐในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่อปัจเจกชนเป็นภารกิจในการออกกฎเกณฑ์ เพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถใช้เสรีภาพของตนได้ภายในขอบเขตของแต่ละบุคคล ในการที่จะทำให้บรรลุความมุ่งหมายของสิทธิและเสรีภาพตามแนวความคิดของฝ่ายเสรีนิยม จึงต้องมีองค์กรในการวินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล เพราะความขัดแย้งระหว่างการกำหนดกฎเกณฑ์ของรัฐกับปัจเจกบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากทฤษฎีว่าด้วยความเป็นรัฐ ดังนั้น เพื่อที่จะให้การวินิจฉัยข้อพิพาทดังกล่าวเป็นไปด้วยความถูกต้องเป็นธรรม และเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล จึงจำเป็นต้องจัดตั้งองค์กรในการวินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ซึ่งก็คือองค์กรตุลาการอันเป็นองค์กรที่มีความเป็นกลางและมีความเป็นอิสระ และองค์กรตุลาการที่มีความเป็นอิสระในการวินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ถือว่าเป็นสาระสำคัญของเสรีภาพของแนวความคิดแบบเสรีนิยม และเป็นสาระสำคัญของความผูกพันต่อกฎหมายของอำนาจรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการที่จะให้สิทธิและเสรีภาพที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเกิดผลจริงในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังหรือนักโทษในการฟ้องคดี ในกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ต้องขังซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สามารถกล่าวอ้างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเพื่อการฟ้องร้อง หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ ดังความในมาตรา 28 วรรค 2 ความว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองสามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” บทบัญญัตินี้ดังกล่าวทำให้บทบัญญัติ มาตรา 27 มีผลในทางปฏิบัติ เพราะหลักการที่บัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองมีผลผูกพันองค์กรของรัฐโดยตรงจะไร้ความหมาย หากไม่ให้องค์กรศาลเข้ามาควบคุมตรวจสอบการกระทำขององค์กรที่ใช้อำนาจรัฐว่าได้กระทำการใดๆ อันเป็นการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ อย่างไรก็ตาม มาตรา 28 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญไม่มีการบัญญัติว่าให้มีการใช้สิทธิในศาลใด ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจึงต้องพิจารณาจากบทบัญญัติหมวด 8 ว่าด้วยหมวดศาล ซึ่งกำหนดให้มีศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลรัฐธรรมนูญ

ผู้ต้องขังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลหรือใช้สิทธิทางศาลร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตามลำดับชั้นในการบริหารและบังคับบัญชา คณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือหน่วยงานใดๆ ซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าวเพื่อระงับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การละเมิดกฎหมายหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น

5.2 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่ถูกจำกัดมากกว่าบุคคลทั่วไป

สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่ถูกจำกัดมากกว่าบุคคลทั่วไป คือ สิทธิและเสรีภาพที่ถูกจำกัดเพราะเป็นผลโดยตรงของการลงโทษ และสิทธิและเสรีภาพที่ถูกจำกัดเพราะเป็นผลสืบเนื่องจากการลงโทษ

การลงโทษจำคุก คือ การใช้มาตรการควบคุมบุคคลไว้ในเรือนจำหรือสถานควบคุมเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพและความเป็นอิสระของบุคคล จากคำจำกัดความเหล่านี้จะเห็นได้ว่า การลงโทษจำคุก เป็นกระบวนการจำกัดสิทธิและเสรีภาพที่ส่งผลกระทบต่อ ชื่อเสียง ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้กระทำผิดหลายประการ เป็นต้นว่ามีการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหว การประกอบอาชีพ การออกเสียงเลือกตั้ง รวมทั้งเป็นการแยกตัวผู้กระทำผิดออกจากสังคมภายใต้เงื่อนไข และระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด (ประเสริฐ เมฆมณี. คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์เรียงตามมาตรา , 2526 , น.46) บุคคลซึ่งศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วจะต้องถูกส่งตัวเข้าภายในสถานที่คุมขัง หรือเรือนจำ อันเป็นสถานที่ในการบังคับโทษ เมื่อผู้ต้องขังถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ ก็หมายความว่าเขาจะถูกจำกัดให้อยู่ภายในเรือนจำไม่สามารถไปไหนมาไหนได้ตามความพอใจนอกจากจะถูกจำกัดเสรีภาพไม่ให้ออกไปภายนอกเรือนจำแล้วยังถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวภายในเรือนจำอีกด้วย เช่น ไม่สามารถเดินจากแดนหนึ่งไปยังอีกแดนหนึ่งตามใจชอบ ผู้ต้องขังจะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบมากมายและการดูแลอย่างเข้มงวด ต้องถูก

ตรวจค้นร่างกาย สูญเสียเสรีภาพส่วนตัว ต้องตัดผมสั้น สวมใส่เครื่องแบบของนักโทษ มีหมายเลขประจำตัวแทนชื่อ สูญเสียการติดต่อสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม “แรงงาน” ถูกรัฐนำไปใช้ภายใต้ชื่อ “การฟื้นฟูแก้ไขผิดวิชาชีพ” สูญเสียเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น (สุริยะ สุทธิชัย, มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบของการต้องโทษจำคุกต่อผู้พ้นโทษ, วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2539, น.16-20)

โทษทางอาญาเป็นผลร้ายอย่างหนึ่งซึ่งผู้กระทำผิดได้รับเนื่องจากการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาซึ่งอาจเป็นผลร้ายต่อร่างกาย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิของผู้ถูกลงโทษ เมื่อผู้กระทำผิดอาญามีความรับผิดชอบอาญา เพราะได้กระทำครบตามโครงสร้างความรับผิดชอบอาญาแล้ว ผู้กระทำผิดอาญาจะต้องถูกตอบแทนด้วยการลงโทษอาญา วัตถุประสงค์ของการลงโทษโดยทั่วไปในปัจจุบันมีทฤษฎีหลักอยู่ 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีการลงโทษเพื่อให้สาสม (Retributive Theory) ทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน (Preventive Theory) และทฤษฎีลงโทษเพื่อดัดแปลง (Reformative Theory)

1) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อให้สาสม (Retributive Theory) มีทัศนะว่ามูลเหตุที่ทำให้ต้องมีการลงโทษคนๆหนึ่ง ก็เพราะผู้นั้นได้ทำความผิด ซึ่งการกระทำผิดจะต้องถูกทดแทนด้วยการลงโทษ ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษตามทฤษฎีนี้ พิจารณาถึงการกระทำในอดีตที่ผ่านมาแล้วไม่ได้พิจารณาถึงผลดีหรือผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการลงโทษ เช่น ความทุกข์ยากของผู้ถูกลงโทษ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ความเคียดแค้นไม่เกรงกลัวโทษเพราะถูกลงโทษบ่อยๆ หรือการที่ผู้ถูกลงโทษไม่กล้ากระทำความผิดอีกเพราะเกรงกลัวโทษ ซึ่งถือเป็นผลพลอยได้จากการลงโทษไม่ใช่ วัตถุประสงค์แท้จริงของการลงโทษความประสงค์แท้จริงของการลงโทษคือการลงโทษเพื่อให้สาสมกับความผิดที่ผู้กระทำผิดได้กระทำขึ้น

2) ทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน (Preventive Theory) มีทัศนะว่า การลงโทษควรมีความประสงค์เพื่อป้องกันสังคม ไม่ให้เกิดการกระทำความผิดเช่นนั้นขึ้นมาอีก ความประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามทฤษฎีนี้ เพื่อให้ผู้กระทำผิดซึ่งถูกลงโทษมีความเข็ดหลาบไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำขึ้นอีก และเพื่อเป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไปให้ทราบว่าจะต้องได้รับโทษจะได้เกรงกลัวไม่กล้าจะกระทำความผิด ทฤษฎีนี้ไม่ได้คำนึงแต่เพียงการลงโทษต่อผู้กระทำผิดแต่เพียงอย่างเดียว แต่คำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชน โดยทั่วไปด้วย

3) ทฤษฎีลงโทษเพื่อดัดแปลง (Reformative Theory) มีวัตถุประสงค์ว่าการลงโทษที่แท้จริง ควรมีขึ้นเพื่อเป็นการดัดแปลงผู้กระทำความผิดไม่ให้ผู้กระทำความผิดหันมากระทำความผิดซ้ำ นอกจากนั้นเมื่อเขาได้รับโทษไปแล้วก็ให้เขามีความรู้พอที่จะกลับสู่สังคมได้โดยปกติ และไม่ให้การลงโทษเป็นสิ่งที่ทำให้เขาเกิดปมด้อยขึ้นมา โดยทั่วไปวิธีการลงโทษเพื่อ

คัดแปลงที่ปฏิบัติกันในปัจจุบันมีหลายวิธี วิธีการหนึ่งคือทำให้มีการปรับปรุงผู้ต้องโทษระหว่างถูกคุมขังโดยการฝึกหัดอาชีพ ให้การศึกษาอบรมทางศาสนา และศีลธรรม ทั้งนี้เพื่อว่าเมื่อพ้นโทษออกไปจะได้ไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

ทฤษฎีการลงโทษดังกล่าวข้างต้นต่างก็มีข้อดีและข้อเสียอยู่ในตัวเอง จึงต้องมีการประสานความขัดแย้งระหว่างทฤษฎีทั้งสามทฤษฎีเข้าด้วยกัน โดยการกำหนดว่าควรใช้ทฤษฎีใดเป็นหลักและใช้ทฤษฎีใดเข้าเสริมในส่วนที่ควรจะเป็น กฎหมายอาญาของประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่จะยืนอยู่บนความคิดซึ่งยึดถือทฤษฎีลงโทษเพื่อให้สาสมเป็นหลัก เช่น ประมวลกฎหมายเยอรมัน ประมวลกฎหมายอาญาสวิส ประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่น เป็นต้น สำหรับประเทศไทยเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติทั่วไปในประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายราชทัณฑ์ คำอธิบายทางตำรา และทางปฏิบัติของศาลจะเห็นได้ว่า การลงโทษทางอาญามีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ เพื่อสาสมเพื่อป้องกัน เพื่อคัดแปลง และเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญาดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้ต้องขังจึงอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษได้

สิทธิของประชาชนที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐ ซึ่งหมายความถึงความทัดเทียมกันระหว่างคนในชาติ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) อันเนื่องมาจากเชื้อชาติ (Race) เผ่าพันธุ์ (Cruel) ตระกูล (Family) ศาสนา (Religion) หรือเพศ (Sex) ใดๆก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าบุคคลทุกคนจะได้รับสิทธิและหน้าที่เหมือนกันทุกประการ โดยไม่แตกต่างกัน เพราะบุคคลย่อมมีภาระหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามบทบาทในสังคม หลักความเสมอภาคได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยแทบทุกรัฐ ประเทศไทยเองก็เช่นเดียวกัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 5 ความว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าแห่งกำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอ” และ มาตรา 30 ความว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชาย และหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน...”

ความเสมอภาคกันในกฎหมายมีความหมายดังนี้ คือ 1. ถ้ารัฐสภาออกกฎหมายต้องบัญญัติให้บุคคลได้รับผลปฏิบัติเท่าเทียมกัน จะออกกฎหมายให้บุคคลบางคนได้รับสิทธิพิเศษใดๆ มิได้ แต่ทั้งนี้หมายความว่าภายใต้เงื่อนไขอย่างเดียวกันจึงจะออกกฎหมายให้ผลปฏิบัติเท่าเทียมกัน 2. รัฐจะต้องปฏิบัติต่อคนไทยทุกคนเท่าเทียมกัน 3. ศาลในการพิจารณาพิพากษาคดีก็ต้องให้ผลปฏิบัติต่อคู่ความเท่าเทียมกัน จากความในรัฐธรรมนูญและความหมายของหลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย รัฐและองค์กรของรัฐจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญ

อย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน ถ้ารัฐปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญแตกต่างกันหรือปฏิบัติต่อบุคคลแตกต่างกันในสาระสำคัญที่เหมือนกันก็เท่ากับรัฐได้ปฏิบัติโดยขัดต่อหลักความเสมอภาค ในกรณีนักโทษซึ่งได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดมิได้อยู่ในสถานะเดียวกับบุคคลธรรมดา โดยทั่วไปอันที่จะอ้างหลักแห่งความเสมอภาคในการที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันกับบุคคลทั่วไปได้ อย่างไรก็ตาม นักโทษย่อมอ้างหลักแห่งความเสมอภาคได้เสมอกับบุคคลที่อยู่ในสถานะนักโทษด้วยกัน ซึ่งถือได้ว่ามีสาระสำคัญอย่างเดียวกัน แต่ทั้งนี้ก็ต้องคำนึงถึงประเภทของนักโทษด้วย เช่น ถ้าเป็นนักโทษที่อยู่ในชั้นเดียวกันก็จะได้รับสิทธิเช่นเดียวกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ (เทคส์คี้ บุนยไวโรจน์ , การแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ : ศึกษากรณีการฝึกอาชีพ และการบังคับใช้แรงงาน , วิทยานิพนธ์คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2541, น. 23-24)

หลักประกันสิทธิที่จะไม่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก เป็นหลักสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่ผู้ต้องโทษจะได้รับในระหว่างต้องโทษจำคุกในฐานะที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ การได้รับการเยี่ยมจากญาติ พี่น้อง หรือเพื่อนตามสมควร กฎหมายไทยให้หลักประกันสิทธิการเยี่ยมของผู้ถูกคุมขังซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2492 และรัฐธรรมนูญทุกๆ ฉบับต่อมาอีกหลายฉบับ โดยมีบทบัญญัติในทำนองเดียวกันว่า “บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุกย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร” แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มิได้บัญญัติรับรองไว้โดยชัดแจ้ง แต่ได้บัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบหรือปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว ก็เพราะผู้ถูกควบคุมหรือถูกคุมขัง หรือจำคุก ควรมีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือความรู้อันเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่าที่เขาทราบได้โดยสะดวก ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตามการที่เขาได้พูดจาทิ้งท้ายอย่างเปิดเผยต่อหน้าทนาย ซึ่งพร้อมจะเป็นฝ่ายเดียวกับเขาอาจช่วยให้เขา และทนายได้ใช้ความสามารถร่วมกันหาทางต่อสู้คดีได้สำเร็จซึ่งย่อมดีกว่าที่เขาจะปกปิดเก็บข้อเท็จจริง หรือความรู้เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนั้นการพูดจาทิ้งท้ายอย่างเปิดเผยกับทนาย อาจทำให้ทนายได้แนวทางรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดี เพราะทนายเองมิได้รู้เหตุการณ์ต่างๆ

การติดต่อสื่อสารระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำนั้น อาจกระทำได้หลายทางแต่การติดต่อที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นิยมปฏิบัติกันมา คือ การติดต่อทางจดหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 36 บัญญัติรับรองเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน ในทางที่ชอบด้วยกฎหมายของบุคคล การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อ

ถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใด เพื่อให้ล่วงรู้ข้อความสิ่งที่สื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกันจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายโดยเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำนั้น ผู้ต้องขังมีเสรีภาพในการติดต่อกับสื่อสาร แต่เสรีภาพดังกล่าวอาจถูกจำกัดได้โดยบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อการรักษาความมั่นคงของรัฐ การรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 12

ในเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออกเรือนจำนั้น พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มิได้มีบัญญัติไว้เลย แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปเรือนจำและทัณฑสถานก็ได้ทำการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออก เพราะถือเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ที่จะรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยของเรือนจำ ประเด็นที่พิจารณามีว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำย่อมไม่มีอำนาจในการตรวจข้อความในจดหมายซึ่งบุคคลภายนอกส่งมาให้แก่นักโทษ และที่นักโทษส่งออกไปได้เพียงใด ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มิได้มีบทบัญญัติมาตราใดให้อำนาจไว้โดยเฉพาะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อยกเว้นที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทางปฏิบัติที่เป็นอยู่จึงเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 37 ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองบุคคลในการนับถือศาสนาไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธิในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” และวรรคสองบัญญัติว่า “ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธิในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น”

เจตนารมณ์ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการนับถือศาสนา โดยปวงชนชาวไทยรวมถึงบุคคลทั่วไปที่มีเชื้อสายชาติไทยมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาและปฏิบัติพิธีกรรมตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์และเด็ดขาด การกระทำใดๆ อันเป็นการจำกัดขัดขวางสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ ทั้งนี้

การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และรัฐต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิและเสรีภาพเช่นว่านั้น หลักการคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยเพิ่มคำว่า “ศาสนธรรม” เพื่อให้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองการประพาศ การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีทั้งหมด ไม่ว่าจะมีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 18

ศาสนาเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อที่บุคคลมีอยู่ กฎหมายจึงไม่อาจเข้าไปห้ามไม่ให้คนคิด คนเชื่อถืออะไรได้ รัฐธรรมนูญจึงรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาของบุคคลไว้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นเสรีภาพโดยเด็ดขาด รัฐจะออกกฎหมายมาจำกัดเสรีภาพนี้ไม่ได้ เสรีภาพในการนับถือศาสนายังหมายถึงความรวมถึงเสรีภาพในอันที่จะไม่เชื่อถือศาสนาใดๆเลยก็ได้ ส่วนการประกอบพิธีกรรมตามศาสนาซึ่งเป็นของคู่กันในเรื่องการนับถือศาสนา บุคคลที่เชื่อถือศาสนาใดย่อมประกอบพิธีกรรมตามลัทธิประเพณีได้ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้รัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติที่คุ้มครองอีกชั้นหนึ่งว่า บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธินิยมทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติตามความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น

ในเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา แม้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 จะมีได้มีบทบัญญัติในเรื่องนี้ไว้ก็ตาม ในการปฏิบัติของเรือนจำ ก็จะจำกัดสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของเขาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวนี้รัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักทั่วไปไว้อย่างกว้างๆ ว่าจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง หรือจะต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ในมาตรา 41 ความว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครองขอบเขตแห่งสิทธิ และการจำกัดเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เจตนารมณ์ เพื่อประกันความมั่นคงในการถือครองทรัพย์สิน บุคคลที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยชอบรวมถึงการรับมรดกย่อมได้รับความคุ้มครองความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง รวมทั้งสิทธิใดๆ ในการใช้สอยหรือจำหน่ายจ่ายโอน อย่างไรก็ตาม สิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวอาจถูกจำกัดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น เช่น การอายัด การยึด หรือการริบทรัพย์สินจะ

กระทำได้อีกแต่โดยกฎหมายให้อำนาจ เป็นต้น หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และหลักการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว สอดคล้องกับ ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 17

โดยปกติทรัพย์สินของนักโทษจะไม่ได้รับการกระทบกระเทือน เว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัด พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 หมวด 9 เรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขังที่บัญญัติและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องขังในขณะที่ถูกคุมขังภายในเรือนจำ เนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับการปกครองและการรักษาระเบียบวินัยภายในเรือนจำ

การใช้แรงงานนักโทษ ในอดีตถือเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษที่ใช้ควบคู่กับโทษจำคุก แต่ในปัจจุบันการใช้แรงงานนักโทษมุ่งเน้นอบรมแก้ไขให้นักโทษกลับตัวเป็นพลเมืองดีและการปฏิบัติต่อนักโทษโดยการใช้แรงงานได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการฝึกฝนอาชีพ และทำให้นักโทษได้ตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์ของการทำงาน และการนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษอันเป็นประโยชน์แก่ตัวนักโทษและสังคม

รัฐธรรมนูญไทยที่ผ่านมารวมถึงปัจจุบัน ได้วางหลักเสมอว่ารัฐไม่สามารถเกณฑ์แรงงานจากราษฎรได้ เว้นแต่จะอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

ข้อกำหนดขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของนักโทษหรือผู้ต้องขังไว้หลายประการ คือ 1. งานที่ให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้ทรมานจำ 2. ผู้ต้องขังควรมีสิทธิให้ลงโทษแล้วต้องทำงานภายในบังคับแห่งความสมบูรณ์ทางกาย และจิตใจ ตามที่แพทย์วินิจฉัย 3. ให้ผู้ต้องขังทำงานให้เกิดประโยชน์ในปริมาณพอที่จะไม่ให้เกินกำลังผู้ต้องขังตามชั่วโมงการทำงานปกติประจำวัน 4. งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำควรเป็นงานที่คงไว้เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพของเขาคือจะทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เมื่อพ้นโทษไปแล้วเท่าที่สามารถทำได้ 5. ควรจัดให้ผู้ต้องขังโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เฝ้าวิสัย ได้รับการฝึกวิชาชีพในงานที่เป็นประโยชน์และบังเกิดผลกำไร 6. ผู้ต้องขังควรเลือกงานที่ตนประสงค์จะทำได้ ภายในกรอบวิชาชีพที่เหมาะสม และตามความต้องการของเรือนจำ และการรักษาระเบียบวินัย

นอกจากนี้ยังกำหนดหลักเกณฑ์ เพื่อคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขังในอีกหลายประการ เช่น เรือนจำควรเป็นผู้จัดดำเนินการให้นักโทษทำงานและเป็นผู้ควบคุมเองโดยตรง ไม่ควรทำสัญญาจ้างกับเอกชน ถ้าให้ผู้ต้องขังทำงานซึ่งไม่ใช่งานของเรือนจำจะต้องให้อยู่ในความ

กำกับดูแลของเจ้าพนักงานเรือนจำ การคุ้มครองสวัสดิภาพและอนามัยของผู้ต้องขังในการทำงาน ค่าชดเชยที่ผู้ต้องขังได้รับจากการบาดเจ็บและการเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน จำนวนชั่วโมงการทำงาน วันหยุดพักผ่อนประจำสัปดาห์เหล่านี้ควรเป็นไปโดยถือตามกฎหมายแรงงาน เช่นเดียวกับการจ้างคนงานที่เป็นอิสระภายนอก รวมถึงจะต้องมีระบบการจ่ายค่าตอบแทนในการทำงานของผู้ต้องขังอย่างยุติธรรมด้วย

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 22 บัญญัติว่า “นักโทษเค็ดขาดต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ” จากบทบัญญัติดังกล่าวนี้ เห็นว่าหลักเกณฑ์การให้นักโทษเค็ดขาดทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ไม่รวมถึงผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาของศาลด้วย และหลักเกณฑ์การให้นักโทษทำงานตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายราชทัณฑ์จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎกระทรวงมหาดไทย กล่าวคือ งานที่ให้นักโทษทำต้องคำนึงถึงกำหนดโทษ ความแข็งแรงของร่างกายสติปัญญา อุปนิสัย ฝีมือหรือความชำนาญผลในทางเศรษฐกิจผลในทางอบรม และสภาพการณ์แห่งเรือนจำ และนักโทษเค็ดขาดอายุต่ำกว่า 25 ปี ให้คำนึงถึงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นพิเศษ

เรื่องสิทธิเกี่ยวกับการใช้แรงงานของผู้ต้องขังในปัจจุบัน ยังมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสวัสดิภาพ และอนามัยของผู้ต้องขังในการทำงาน ดังจะเห็นได้จากรายงานพิเศษของศูนย์รับเรื่องร้องเรียนสำนักคุ้มครองสิทธิมนุษยชน สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่ามีผู้ร้องเรียนว่านักโทษถูกผู้คุม บังคับให้ทำกระดาดไหว้เจ้าซึ่งมีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งเรื่องดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (รายงานพิเศษของศูนย์รับเรื่องร้องเรียน ฉบับที่ 6 / 2546 เรื่องสรุปผลการรับเรื่องร้องเรียนกรณี ผู้ต้องหาผู้ต้องขัง นักโทษ ร้องเรียนว่าถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน)

5.3 สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังที่อาจถูกตัดไม่ให้มีเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

1) เสรีภาพในการเดินทาง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 34 รับรองเสรีภาพของบุคคลในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร

เจตนารมณ์ เพื่อประกันเสรีภาพในการเดินทางหรือเลือกถิ่นที่อยู่ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร ได้โดยอิสระ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำได้เฉพาะเพื่อความมั่นคงแห่งรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง สวัสดิภาพของผู้เยาว์ เนื่องจากบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายมีอำนาจกำหนดที่อยู่ของบุตรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1567 (1) เป็นต้น

อนึ่ง บทบัญญัตินี้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้มีสัญชาติไทย มิให้ถูกเนรเทศออกนอกราชอาณาจักรไทย หรือมิให้ถูกห้ามเข้ามาในราชอาณาจักรไทย เป็นสิทธิเด็ดขาดไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งหลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 13

บุคคลใดๆ จะเลือกอยู่ในที่ใดๆ ในราชอาณาจักรก็ได้ และรัฐไม่พึงจะออกกฎหมายบังคับให้บุคคลจำต้องอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง โดยที่บุคคลซึ่งศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วจะต้องถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ และไม่สามารถออกไปภายนอกเรือนจำได้จนกว่าจะสิ้นสุดกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวผู้ต้องขังจึงอาจถูกตัดไม่ให้มีเสรีภาพในการเดินทาง เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่จะเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 32 (4) บัญญัติข้อยกเว้นในเรื่องการลา โดยมีสาระสำคัญคือ

(1) ต้องเป็นผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี มีความอดสาหะ ความก้าวหน้าในการศึกษา และการทำงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ

(2) การลานั้นต้องเกี่ยวเนื่องกับกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว

(3) กำหนดการลาครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน 4 วัน โดยไม่รวมเวลาที่ต้องใช้ในการเดินทางเข้าด้วยและระยะเวลาที่ให้นี้มิให้หักออกจากการคำนวณกำหนดโทษ

(4) การลาจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงและห้ามออกไปนอกประเทศ และเมื่อได้รับอนุมัติให้ลาแล้วเวลาเดินทางจะต้องมีเจ้าหน้าที่ควบคุมไปด้วย

2) สิทธิทางการเมือง

สิทธิในการเลือกตั้งเป็นพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองอื่น ๆ เช่น สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคนในอันที่จะเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภา เพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมายตามที่กำหนดในหมวด 3 สิทธิของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอันที่จะออกเสียงประชามติ เพื่อประโยชน์ในการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีว่าจะเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกิจการเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้ต้องขังจึงอาจถูกตัดสิทธิทางการเมืองเหล่านี้ด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของบุคคลซึ่งต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง ไว้ในมาตรา 100 และ มาตรา 102 ดังนี้

มาตรา 100 บัญญัติว่า “บุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ (3) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย”

มาตรา 102 บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ห้ามมิให้ใช้สิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ (4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล

จากการศึกษาพบว่า การวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบหลักประกันสิทธิผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย กับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไว้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและกฎหมายต่างประเทศไทยแล้ว มีเพียงบทบัญญัติบางประการที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เช่น การจัดบริการอาหาร การลงโทษ เป็นต้น แม้ว่าทางปฏิบัติของเรือนจำไทยจะให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล การวิจัยต่างๆ จึงเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากลต่อไป

นอกจากนี้ยังศึกษาถึงปัญหาทางปฏิบัติของเรือนจำส่งต่อการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง โดยพบว่าส่วนใหญ่ เรือนจำไทยประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนบุคลากรด้านอาคารสถานที่ เป็นต้น ทำให้ผู้ต้องขังไม่ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิที่ควรได้รับตามกฎหมายเท่าที่ควร

อย่างไรก็ดี การวิจัยเหล่านี้ทำการศึกษาหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังในทุกๆ ด้านว่า มีกฎหมายให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังอย่างไร สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและกฎหมายต่างประเทศหรือไม่เพียงใด และควรแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายข้อใดบ้าง จึงเป็นการศึกษาในลักษณะกว้าง ทำให้ทราบถึงการคุ้มครองสิทธิด้านต่างๆ ของผู้ต้องขังในภาพรวม แม้บางโครงการจะศึกษาแนวทางปฏิบัติด้วยก็เป็นประเด็นที่ยังไม่ได้ศึกษาในด้านสิทธิการดำรงชีวิตลึกซึ้งมากนัก ประกอบกับแนวปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำมากขึ้น

ดังนั้น การศึกษาฉบับนี้จึงทำการศึกษาเฉพาะสิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง บทบัญญัติกฎหมาย การดำเนินการคุ้มครองสิทธิในทางปฏิบัติและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของกรมราชทัณฑ์ เพื่อทราบข้อมูลเชิงลึกและดำเนินการแก้ไขปัญหาลำดับต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “แนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการวิจัยเป็นแบบวิธีการวิจัยเชิงพรรณนาผสมผสานกับการวิจัยเชิงเอกสาร

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการวิจัย โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง ทั้งนี้ โดยการวิเคราะห์จากเอกสารและใช้แนวทางสัมภาษณ์ผู้ร่วมงานซึ่งได้ปฏิบัติงานและพบปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหาในเรื่องข้อขัดข้องการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน อุปสรรคข้อขัดข้อง ตลอดจนความคิดเห็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล จะใช้วิธีการ 3 แบบ คือ

2.1 การค้นคว้าจากการรวบรวมเอกสาร

2.1.1 รวบรวมสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2550 เกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขัง

2.1.2 รวบรวมสาระสำคัญของกฎหมายทั้งหมดที่เกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขัง

2.1.3 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากตำรา แนวคิดทฤษฎี ผลงานการวิจัย การอภิปราย การสัมมนาต่างๆ ผลงานทางวิชาการ และผลการเสวนา สรุปเป็นสาระสำคัญเพื่อประมวลผลใช้ในการวิเคราะห์ และตีความข้อมูล

2.1.4 รวบรวมบันทึกการประชุมของคณะกรรมการสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

2.2 การสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ร่วมงานซึ่งได้ปฏิบัติงานและพบปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหาในเรื่องข้อขัดข้องการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

2.3 ใช้หลักการวิจัยวิธี ระหว่างเพื่อนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช
ฉบับที่กเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ วิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะไม่ใช้ตัวเลขทางสถิติ แต่จะใช้กระบวนการวิเคราะห์และ
สังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งสิ้นเกี่ยวข้องไปถึงแนวคิดทฤษฎี เพื่อให้ความหมายแก่ข้อมูล
ที่ได้มาโดยวิธีสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นำไปสู่การตีความ และค้นหาปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหา
ในเรื่องข้อขัดข้องการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน อุปสรรค
ข้อขัดข้อง ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

จากการศึกษาปัญหาการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังในประเทศไทยพบว่าสิทธิของผู้ต้องขัง ยังมีบทบาทบัญญัติบางมาตราที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และกฎหมายราชทัณฑ์มุ่งที่จะบัญญัติหน้าที่ของผู้ต้องขังมากกว่าสิทธิของผู้ต้องขัง การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังก็มิได้มีการกำหนดมาตรฐานและวิธีการลงโทษไว้โดยชัดเจน และไม่ได้ออกแบบการทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง กับการทำผิดวินัยอย่างไม่ร้ายแรงไว้ แต่ให้เจ้าพนักงานใช้ดุลยพินิจลงโทษ ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีปัญหาสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก ปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมายหรือกฎข้อบังคับ เช่น ปัญหาการลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังห้องมืดและเหม็น ซึ่งเป็นการกระทำต่อร่างกายหรือเป็นการทรมานต่อผู้ต้องขังจึงเป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของราษฎรขัดต่อมาตรา 32 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

หลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทย ได้รับการคุ้มครองจากบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับที่บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในเรื่องต่างๆ ซึ่งต้องเป็นสิทธิขั้นมูลฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะของการเป็นมนุษย์ ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ดังต่อไปนี้

สิทธิในชีวิตและร่างกาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 32 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิในชีวิต ร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม...”

เจตนารมณ์ เพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย กรณีกระทบถึงชีวิต บุคคลจะถูกทรมาน ทารุณกรรม หรือลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำไม่ได้ บุคคลจะไม่ถูกละเมิดโดยบุคคลอื่นหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กรณีกระทบสิทธิและเสรีภาพในร่างกาย โดยการจับ คุมขัง ตัวบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ตัดคำว่า “ประหารชีวิต” เพราะเห็นว่าไม่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยให้โทษทางกฎหมาย

เป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา และ“การลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายทารุณ” หมายความว่ารวมถึงการบังคับสูญหายโดยการกระทำหรือรู้เห็นเป็นใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ สอดคล้องกับอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลถูกบังคับสูญหาย

สิทธิในชีวิตและร่างกาย เป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิดเป็นสิทธิของบุคคลที่มีอยู่ในสภาวะธรรมชาติ สิทธิในชีวิตและร่างกายจึงไม่อาจจะถูกพรากไปจากบุคคลได้ แต่ในทางตรงกันข้ามอาจทำให้ได้รับหลักประกันมากขึ้นโดยบทบัญญัติกฎหมายของรัฐ สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอิสระที่จะกำหนดตนเองได้ตามเจตจำนงที่ตนประสงค์จากการที่มนุษย์มีเจตจำนงโดยอิสระในอันที่จะสร้างสภาพแวดล้อมของตนเองหรือพัฒนาบุคลิกภาพของตนนี้เอง ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดังนั้น เพื่อเป็นการเคารพในสิทธิในชีวิตและร่างกายของปัจเจกบุคคล บุคคลแต่ละคนจึงต้องเคารพในขอบเขตปริมณฑลส่วนบุคคลของแต่ละคน ซึ่งสิทธิในชีวิตและร่างกายนี้เป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิที่ไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลได้ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์นี้เอง จึงก่อให้เกิดการรับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม สิทธิที่จะไม่ถูกจำคุกโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เป็นต้น

“การปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม” หมายถึง การกระทำที่มีผลเสียหายต่อร่างกายหรือจิตใจต่อบุคคลโดยไม่ชอบ ส่วนคำว่า “ทรมาน” มักจะนำมาใช้เป็นกรณีหนึ่งของการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม เช่น การบังคับให้รับสารภาพหรือให้การอย่างไรๆ หรือการลงโทษต่อร่างกายซึ่งมักจะเป็นกรณีที่ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมอย่างร้ายแรง ส่วนการปฏิบัติหรือลงโทษบุคคลอย่างหยาบเถื่อนนั้น เป็นกรณีที่ปฏิบัติต่อผู้นั้นในลักษณะที่ทำให้ผู้นั้นตกต่ำกว่าบุคคลอื่นหรือบังคับให้ผู้นั้นต้องกระทำการที่ขัดต่อเจตจำนงหรือจิตสำนึกของผู้นั้น

ข้อความที่ว่า “การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย หรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้” ข้อความดังกล่าวนี้เป็นการขยายสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลเพิ่มขึ้น (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ , วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กับรัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ , สำนักพิมพ์นิติธรรม , น. 96) อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญได้กำหนดว่าการประหารชีวิตไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมก็เพื่อป้องกันการโต้เถียงในภายหลัง เพราะโดยสภาพแล้วการประหารชีวิตเป็นการโหดร้ายอยู่ในตัวและการยกเว้นไว้เช่นนี้ ก็สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง ข้อ 6 ที่บัญญัติว่า “ในประเทศซึ่งมิได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต การลงโทษ

ประหารชีวิตย่อมกระทำได้เฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดตามที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำผิด และต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติในกติกาฉบับนี้ และอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทำลายล้างเผ่าพันธุ์ โทษเช่นว่านี้จะลงได้ก็โดยคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลที่มีอำนาจ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการที่จะให้สิทธิและเสรีภาพที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเกิดผลจริงในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังหรือนักโทษในการฟ้องคดี ในกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ต้องขังซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถกล่าวอ้างบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเพื่อการฟ้องร้อง หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ ดังความในมาตรา 28 วรรค 2 ความว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองสามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” บทบัญญัติดังกล่าวทำให้บทบัญญัติ มาตรา 27 มีผลในทางปฏิบัติ เพราะหลักการที่บัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองมีผลผูกพันองค์กรของรัฐโดยตรงจะไร้ความหมาย หากไม่ให้องค์กรศาลเข้ามามีความควบคุมตรวจสอบการกระทำขององค์กรที่ใช้อำนาจรัฐว่าได้กระทำการใดๆ อันเป็นการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ อย่างไรก็ตาม มาตรา 28 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญไม่มีการบัญญัติว่าให้มีการใช้สิทธิในศาลใด ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจึงต้องพิจารณาจากบทบัญญัติหมวด 8 ว่าด้วยหมวดศาล ซึ่งกำหนดให้มีศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลรัฐธรรมนูญ

ผู้ต้องขังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลหรือใช้สิทธิทางศาลร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตามลำดับชั้นในการบริหารและบังคับบัญชา คณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือหน่วยงานใดๆ ซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าวเพื่อระงับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การละเมิดกฎหมายหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น

ผู้ต้องขังมีหลักประกันสิทธิที่จะไม่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก เป็นหลักสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่ผู้ต้องโทษจะได้รับในระหว่างต้องโทษจำคุกในฐานะที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ การได้รับการเยี่ยมจากญาติ พี่น้อง หรือเพื่อนตามสมควร กฎหมายไทยให้หลักประกันสิทธิการเยี่ยมของผู้ถูกคุมขังซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2492 และรัฐธรรมนูญทุกๆ ฉบับต่อมาอีกหลายฉบับโดยมีบทบัญญัติในทำนองเดียวกันว่า “บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุกย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร” แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มิได้บัญญัติรับรองไว้โดยชัดแจ้ง แต่ได้บัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบหรือปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว ก็เพราะผู้ถูกควบคุมหรือถูกคุมขัง หรือจำคุก ควรมีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือความรู้

อันเกี่ยวข้องกับภาระการกระทำความผิดเท่าที่เขาทราบได้โดยสะดวก ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตามการที่เขาได้พุดจาย่างเปิดเผยต่อหน้าทนาย ซึ่งพร้อมจะเป็นฝ่ายเดียวกับเขาอาจช่วยให้เขา และทนายได้ใช้ความสามารถร่วมกันหาทางต่อสู้คดีได้สำเร็จซึ่งย่อมดีกว่าที่เขาจะปกปิดเก็บข้อเท็จจริง หรือความรู้เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้การพุดจาย่างเปิดเผยกับทนายอาจทำให้ทนายได้แนวทางรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดี เพราะทนายเองมิได้รู้เหตุการณ์ต่างๆ

ประการที่สอง ปัญหาการใช้อำนาจปกครองที่กระทบต่อสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้ต้องขัง เช่น ปัญหาการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการตรวจค้น ทวาร อวัยวะสืบพันธุ์ หรือปัญหาการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการติดต่อทางจดหมาย ที่ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการอ่านข้อความในจดหมายที่ส่งเข้ามา และออกไปภายนอกเรือนจำ ทำให้การทำของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการอ่านข้อความจดหมายของผู้ต้องขังเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา 36 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

การติดต่อสื่อสารระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำนั้น อาจกระทำได้หลายทางแต่การติดต่อที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นิยมปฏิบัติกันมา คือ การติดต่อทางจดหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 36 บัญญัติรับรองเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน ในทางที่ชอบด้วยกฎหมายของบุคคล การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใด เพื่อให้ล่วงรู้ข้อความสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกันจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมาย โดยเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำนั้น ผู้ต้องขังมีเสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร แต่เสรีภาพดังกล่าวอาจถูกจำกัดได้โดยบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อการรักษาความมั่นคงของรัฐ การรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 มาตรา 12

ในเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออกเรือนจำนั้น พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มิได้มีบัญญัติไว้เลย แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปเรือนจำและทัณฑสถานก็ได้ทำการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออก เพราะถือเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ที่จะรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยของเรือนจำ ประเด็นที่พิจารณามีว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำยอมไม่มีอำนาจในการตรวจข้อความในจดหมายซึ่งบุคคลภายนอกส่งมาให้แก่นักโทษ และที่นักโทษส่งออกไปได้เพียงใด ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.

2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติดังกล่าว มิได้มีบทบัญญัติมาตราใดให้อำนาจไว้โดยเฉพาะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อยกเว้นที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทางปฏิบัติที่เป็นอยู่จึงเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 37 ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองบุคคลในการนับถือศาสนาไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” และวรรคสองบัญญัติว่า “ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธิในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น”

เจตนารมณ์ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการนับถือศาสนา โดยปวงชนชาวไทยรวมถึงบุคคลทั่วไปที่มีเชื้อชาติไทยมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาและปฏิบัติพิธีกรรมตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์และเด็ดขาด การกระทำการใดๆ อันเป็นการจำกัดขัดขวางสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ ทั้งนี้ การปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และรัฐต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิและเสรีภาพเช่นว่านั้น หลักการคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยเพิ่มคำว่า “ศาสนธรรม” เพื่อให้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองการประพฤติ การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีทั้งหมด ไม่ว่าจะมีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 18

ศาสนาเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อที่บุคคลมีอยู่ กฎหมายจึงไม่อาจเข้าไปห้ามไม่ให้คนคิด คนเชื่อถืออะไรได้ รัฐธรรมนูญจึงรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาของบุคคลไว้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ เสรีภาพในการนับถือศาสนาเป็นเสรีภาพโดยเด็ดขาด รัฐจะออกกฎหมายมาจำกัดเสรีภาพนี้ไม่ได้ เสรีภาพในการนับถือศาสนายังหมายความรวมถึงเสรีภาพในอันที่จะไม่เชื่อถือศาสนาใดๆเลยก็ได้ ส่วนการประกอบพิธีกรรมตามศาสนาซึ่งเป็นของคู่กันในเรื่องการนับถือศาสนา บุคคลที่เชื่อถือศาสนาโดยอ้อมประกอบพิธีกรรมตามลัทธิประเพณีได้ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของ

ประชาชน นอกจากนี้รัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติที่คุ้มครองอีกชั้นหนึ่งว่า บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธินิยมทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติตามความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น

ในเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา แม้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 จะมีได้มีบทบัญญัติในเรื่องนี้ไว้ก็ตาม ในการปฏิบัติของเรือนจำ ก็จะจำกัดสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของเขาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวรัฐธรรมนูญได้กำหนดหลักทั่วไปไว้อย่างกว้างๆ ว่าจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง หรือจะต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ในมาตรา 41 ความว่า “สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครองขอบเขตแห่งสิทธิ และการจำกัดเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

เจตนารมณ์ เพื่อประกันความมั่นคงในการถือครองทรัพย์สิน บุคคลที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยชอบรวมถึงการรับมรดกย่อมได้รับความคุ้มครองความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง รวมทั้งสิทธิใดๆ ในการใช้สอยหรือจำหน่ายจ่ายโอน อย่างไรก็ตาม สิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวอาจถูกจำกัดโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น เช่น การอายัด การยึด หรือการริบทรัพย์สินจะกระทำได้ก็แต่โดยกฎหมายให้อำนาจ เป็นต้น หลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และหลักการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1948 มาตรา 17

โดยปกติทรัพย์สินของนักโทษจะไม่ได้รับการกระทบกระเทือน เว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัดไว้ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 หมวด 9 เรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขังที่บัญญัติและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องขังในขณะที่ถูกคุมขังภายในเรือนจำ เนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับการปกครองและการรักษาระเบียบวินัยภายในเรือนจำ

การใช้แรงงานนักโทษ ในอดีตถือเป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษที่ใช้ควบคู่กับโทษจำคุก แต่ในปัจจุบันการใช้แรงงานนักโทษมุ่งเน้นอบรมแก้ไขให้นักโทษกลับตัวเป็นพลเมืองดีและการปฏิบัติต่อนักโทษโดยการใช้แรงงานได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการฝึกฝนอาชีพ และทำให้นักโทษได้ตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์ของการทำงาน และการนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษอันเป็นประโยชน์แก่ตัวนักโทษและสังคม

รัฐธรรมนูญไทยที่ผ่านมารวมถึงปัจจุบัน ได้วางหลักเสมอว่ารัฐไม่สามารถเกณฑ์แรงงานจากราษฎรได้ เว้นแต่จะอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม หรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

ข้อกำหนดขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของนักโทษหรือผู้ต้องขังไว้หลายประการ คือ 1. งานที่ให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้หลายจำ 2. ผู้ต้องขังคำพิพากษาให้ลงโทษแล้วต้องทำงานภายในบังคับแห่งความสมบูรณ์ทางกาย และจิตใจ ตามที่แพทย์วินิจฉัย 3. ให้ผู้ต้องขังทำงานให้เกิดประโยชน์ในปริมาณพอที่จะไม่ให้เกินกำลังผู้ต้องขังตามชั่วโมงการทำงานปกติประจำวัน 4. งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำควรเป็นงานที่คงไว้เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพของเขาคือจะทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เมื่อพ้นโทษไปแล้วเท่าที่สามารถทำได้ 5. ควรจัดให้ผู้ต้องขังโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เข่าว้าย ได้รับการฝึกวิชาชีพในงานที่เป็นประโยชน์และบังเกิดผลกำไร 6. ผู้ต้องขังควรเลือกงานที่ตนประสงค์จะทำได้ ภายในกรอบวิชาชีพที่เหมาะสม และตามความต้องการของเรือนจำ และการรักษาระเบียบวินัย

นอกจากนี้ยังกำหนดหลักเกณฑ์ เพื่อคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขังในอีกหลายประการ เช่น เรือนจำควรเป็นผู้จัดดำเนินการให้นักโทษทำงานและเป็นผู้ควบคุมเองโดยตรง ไม่ควรทำสัญญาจ้างกับเอกชน ถ้าให้ผู้ต้องขังทำงานซึ่งไม่ใช่งานของเรือนจำจะต้องให้อยู่ในความกำกับดูแลของเจ้าพนักงานเรือนจำ การคุ้มครองสวัสดิภาพและอนามัยของผู้ต้องขังในการทำงาน ค่าชดเชยที่ผู้ต้องขังได้รับจากการบาดเจ็บและการเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน จำนวนชั่วโมงการทำงาน วันหยุดพักผ่อนประจำสัปดาห์เหล่านี้ควรเป็นไปโดยถือตามกฎหมายแรงงาน เช่นเดียวกับการจ้างคนงานที่เป็นอิสระภายนอก รวมถึงจะต้องมีระบบการจ่ายค่าตอบแทนในการทำงานของผู้ต้องขังอย่างยุติธรรมด้วย

เรื่องสิทธิเกี่ยวกับการใช้แรงงานของผู้ต้องขังในปัจจุบัน ยังมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสวัสดิภาพ และอนามัยของผู้ต้องขังในการทำงาน ดังจะเห็นได้จากรายงานพิเศษของศูนย์รับเรื่องร้องเรียนสำนักคุ้มครองสิทธิมนุษยชน สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่ามีผู้ร้องเรียนว่านักโทษถูกผู้คุม บังคับให้ทำกระดาศไหว้เจ้าซึ่งมีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งเรื่องดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เสรีภาพในการเดินทาง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 34 รับรองเสรีภาพของบุคคลในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ใราชอาณาจักร

เจตนารมณ์ เพื่อประกันเสรีภาพในการเดินทางหรือเลือกถิ่นที่อยู่ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร ได้โดยอิสระ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำได้เฉพาะเพื่อความมั่นคงแห่งรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง สวัสดิภาพของผู้เยาว์ เนื่องจากบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายมีอำนาจกำหนดที่อยู่ของบุตร ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1567 (1) เป็นต้น

อนึ่ง บทบัญญัตินี้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้มีสัญชาติไทย มิให้ถูกเนรเทศออกนอกราชอาณาจักรไทย หรือมิให้ถูกห้ามเข้ามาในราชอาณาจักรไทย เป็นสิทธิเด็ดขาดไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งหลักการดังกล่าวคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 มาตรา 13

บุคคลใดๆ จะเลือกอยู่ในที่ใดๆ ในราชอาณาจักรก็ได้ และรัฐไม่พึงจะออกกฎหมายบังคับให้บุคคลจำต้องอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง โดยที่บุคคลซึ่งศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วจะต้องถูกส่งตัวเข้าเรือนจำ และไม่สามารถออกไปภายนอกเรือนจำได้จนกว่าจะสิ้นสุดกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวผู้ต้องขังจึงอาจถูกตัดไม่ให้มีเสรีภาพในการเดินทางเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่จะเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย

2. สิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายลำดับรอง

สิทธิของผู้ต้องขังไทยในเรื่องต่างๆ ที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศ มีการบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ในกฎหมายต่างๆ ที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 กฎหมายกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ระเบียบและข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

2.1 สิทธิได้รับอาหาร

การจัดการอาหารแก่ผู้ต้องขังถือเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตและผลสำเร็จในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังและความสงบเรียบร้อยภายในเรือนจำ ทั้งยังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับกฎหมายมนุษยธรรมที่ควรปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2540 : 171) กฎหมายไทยปรากฏหลักเกณฑ์การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 75-80 และข้อ 128 และระเบียบ ข้อบังคับ หรือหนังสือกรมราชทัณฑ์เพื่อวางแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังนี้

กฎกระทรวงข้อ 76 กำหนดหลักเกณฑ์ให้นักโทษเด็ดขาดต้องรับประทานอาหารเช้าทางเรือนจำจ่ายให้ รับประทานอาหารเช้าส่วนตัวได้แต่เฉพาะตามที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ (ข้อบังคับราชทัณฑ์ ฉบับที่ 3) จึงเป็นหน้าที่ของเรือนจำที่ต้องประกอบอาหารเลี้ยงแก่ผู้ต้องขัง เพราะถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของรัฐที่จะให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่ต่อการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง โดยห้ามมิให้ผู้ต้องขังประกอบอาหารเป็นส่วนตัวหรือนำอาหารไปรับประทานนอกเขตเรือนจำได้กำหนดไว้สำหรับผู้ต้องขังทั่วไปโดยมิได้รับอนุญาตจากพัศดี (กฎหมายกระทรวง ข้อ 75)

ในปัจจุบันเรือนจำบางแห่งอนุญาตให้ผู้ต้องขังประกอบอาหารรับประทานเองได้ทำให้เรือนจำขาดความเป็นระเบียบและเกิดความเสี่ยงในการรักษาความปลอดภัยในการควบคุมผู้ต้องขัง

กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดแนวทางปฏิบัติว่า หากเรือนจำหรือทัณฑสถานใดที่ยังไม่เคยอนุญาตให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารเยี่ยมเป็นอาหารสดหรือซื้ออาหารสดในเรือนจำมาประกอบอาหารรับประทานเอง ไม่ควรอนุญาตให้ดำเนินการดังกล่าว แต่หากเคยอนุญาตให้อยู่ในดุลยพินิจผู้บัญชาการ/ผู้อำนวยการว่าสามารถยกเลิกได้หรือไม่ หากสามารถทำได้ให้ทำการยกเลิกทันที แต่หากไม่สามารถยกเลิกได้ในขณะนี้ให้ชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้ต้องขังว่า ต้องทำการยกเลิกต่อไปในอนาคต ทั้งนี้เพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมเป็นไปตามกฎกระทรวง กับทั้งเพื่อมิให้เกิดความวุ่นวายในเรือนจำและเป็นประโยชน์ในการควบคุมผู้ต้องขัง

การจัดบริการอาหารของเรือนจำนั้น กฎกระทรวงข้อ 77 กำหนดให้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น อาหารมื้อหนึ่งๆ ให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าว และกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว และผู้บัญชาการเรือนจำจะสั่งให้จัดอาหารเพิ่มให้มากสิ่งหรือมากมื้อขึ้นไปแก่ผู้ต้องขังที่ทำงานหรือตราครุฑหรือนักโทษเด็ดขาดตั้งแต่ชั้นดีขึ้นไปหรืออนุญาตให้นำอาหารส่วนตัวมารับประทานก็ได้ (กฎกระทรวงข้อ 78)

ทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันกำหนดให้ทุกเรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหาร 3 มื้อ อาหารมื้อเช้า เวลา 7.00 น. มื้อกลางวันเวลา 12.00น. และมื้อเย็น เวลา 15.30 น. โดยกำหนดอัตราค่าอาหารสำหรับผู้ต้องขังไว้วันละ 31 บาทต่อคนต่อวัน และกำหนดให้เรือนจำจัดอาหารพิเศษแก่นักโทษเด็ดขาดที่ออกไปทำงานสาธารณะ โดยคำนึงถึงคุณภาพอาหารที่ถูกต้องหลักอนามัยและมีปริมาณเพียงพอ โดยเฉพาะโครงการที่มีผลประโยชน์ตอบแทนให้จัดอาหารเสริมพิเศษในอัตรา 40 บาท ต่อวันต่อคน

กรมราชทัณฑ์กำหนดแนวปฏิบัติในการจัดอาหารสำหรับผู้ต้องขังไปศาล เพื่อการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารอย่างเพียงพอ โดยกำหนดให้เรือนจำจัดเตรียมอาหารกลางวันให้ผู้ต้องขังนำติดตัวไปรับประทานที่ศาลและจัดเตรียมช้อนพลาสติกให้ผู้ต้องขังไว้สำหรับรับประทานอาหาร เพื่อป้องกันมิให้มีการตัดแปลงเป็นอาวุธ ทั้งนี้ เนื่องจากแต่เดิมผู้ต้องขังไปศาล

จะไม่มีกรนำอาหารติดตัวไปด้วย ทำให้ผู้ต้องขังจะต้องอดอาหารกลางวัน และกว่าจะเดินทางกลับถึงเรือนจำ ก็เลยกำหนดเวลาอาหารเย็น ผู้ต้องขังจึงต้องอดอาหารเย็นด้วย ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์จึงออกหนังสือกรมราชทัณฑ์ดังกล่าวเพื่อให้มีการยึดถือปฏิบัติในการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังครบถ้วนตามสิทธิที่เขาควรได้รับ

ในการจัดบริการอาหารแก่ผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์เน้นให้จัดอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการครบ 5 หมู่ โดยจัดทำรายการอาหารประจำเพื่อให้ผู้ต้องขังได้ทราบ ตามตัวอย่าง “รายการอาหารสำหรับผู้ต้องขัง 31 วัน” ที่กรมราชทัณฑ์กำหนดขึ้นเป็นแนวทางให้เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆนำไปประกอบอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนรายการอาหารได้ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมของท้องถิ่น และวัตถุดิบที่เรือนจำได้รับ เพื่อปรับเปลี่ยนรายการอาหารให้มีความหลากหลายในประเภทและชนิดของอาหาร รวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการรับประทานอาหารด้วย หากพิจารณาแล้วเห็นว่า สามารถปรับเปลี่ยนได้ ให้มีการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงคุณค่าโภชนาการและความเหมาะสมแก่สภาพการบริหารภายในเรือนจำ

นอกจากนี้ในปัจจุบันผู้ต้องขังสามารถซื้ออาหารปรุงสำเร็จรูปจากร้านสะดวกซื้อ ผู้ต้องขังซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งเรือนจำให้มีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังในการดำรงชีวิตระหว่างต้องโทษ แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันเรือนจำให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้ต้องขังในด้านอาหาร โดยผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการในปริมาณที่เพียงพอกับความ ต้องการของร่างกายและให้อิสระในการที่จะเลือกอาหารรับประทานได้ตามความต้องการมากขึ้น

ในส่วนของการจัดให้บริการอาหารแก่ผู้ต้องขังต่างชาตินั้น โดยปกติถือหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับผู้ต้องขังคนไทย โดยมีอัตราค่าอาหารเท่ากัน คือ 31บาท ต่อคนต่อวัน (รวมค่าข้าว ค่ากับข้าวและเชื้อเพลิง) แต่มีกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับผู้ต้องขังต่างชาติไว้เพิ่มเติมในระเบียบกรมราชทัณฑ์ฉบับที่ 12 เรื่องการเลี้ยงอาหารผู้ต้องขังที่มีเชื้อชาติหรือสังกัดต่างประเทศมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) บรรดาผู้ต้องขังที่มีเชื้อชาติหรือสังกัดบังคับต่างประเทศ จะได้รับการเลี้ยงดูเช่นเดียวกับผู้ต้องขังที่อยู่ในสังกัดบังคับสยาม

2) การจัดอาหารกลางวัน ต้องถือปฏิบัติด้วยความเสมอภาค โดยจัดเลี้ยงอาหารอย่างเดียวกันสำหรับผู้ต้องขังโดยทั่วไป แต่จะจัดอาหารอย่างอื่นที่แตกต่างออกไปทำได้ในกรณีปรากฏชัดว่า อาหารที่จัดเลี้ยงผู้ต้องขังโดยทั่วไปนั้นขัดต่อลัทธิศาสนาของผู้ต้องขังหรือความเคยชินอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีหรือผู้ต้องขังปฏิบัติมาเป็นเวลานาน หรือเมื่อเจ็บป่วยซึ่งแพทย์แนะนำให้จัดอาหารอย่างอื่นเลี้ยง

3) ผู้ต้องขังสังกัดบังคับต่างประเทศที่มีได้นับถือพุทธศาสนานั้น ให้จัดเลี้ยงอย่างเดียวกันกับผู้ต้องขังในสังกัดบังคับสยาม ที่ถือศาสนาเดียวกัน

4) อาหารที่จัดเลี้ยง พึงพิจารณาคุณภาพและปริมาณ โดยคำนึงถึงอนามัยเป็นหลัก ที่ได้มีคำแนะนำไว้เป็นอีกส่วนหนึ่ง แต่จะต้องไม่ฟุ่มเฟือย หรือมีรสชาติหรือปรุงเป็นพิเศษอย่างเช่น บุคลิกอิสระจะพึงเลือกรับประทานตามความพอใจ

สำหรับผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษกลุ่มต่างๆ ในทางปฏิบัติเรือนจำไทยจัดให้บริการพิเศษสำหรับผู้ต้องขังพิเศษแต่ละประเภทด้วย กล่าวคือ กำหนดให้จัดบริการอาหารอ่อนหรืออาหารธรรมดาอย่างง่ายสำหรับผู้ต้องขังป่วยที่อยู่สถานพยาบาลของเรือนจำ ซึ่งอาหารที่มีลักษณะอ่อนนุ่ม เคี้ยวง่าย ไม่ควรปรุงรสจัด อีกทั้งกำหนดให้จัดผลไม้และอาหารเสริมบำรุงร่างกายระหว่างมื้ออาหารด้วย เพื่อให้ผู้ต้องขังป่วยได้รับพลังงานจากอาหารเพิ่มขึ้น

การกำหนดแนวปฏิบัติเช่นนี้ เนื่องจากแต่เดิมเรือนจำและทัณฑสถานหลายแห่งจัดให้ผู้ต้องขังป่วยรับประทานอาหารเช่นเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป ทำให้ผู้ต้องขังป่วยมักจะมีปัญหาในการรับประทานอาหาร รวมถึงระบบย่อยอาหารที่ผิดปกติ ได้แก่ อาการคลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย อาหารไม่ย่อย ท้องอืด เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของร่างกายและอาจทำให้อาการเจ็บป่วยจากโรคมะเร็งรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

ส่วนอาหารของผู้ต้องขังสูงอายุไม่พบว่า มีบทบัญญัติกฎหมายใดกำหนดให้เรือนจำจัดอาหารสำหรับผู้ต้องขังประเภทนี้ จึงจัดให้มีการรับประทานอาหารตามที่เรือนจำมักจะมีการจัดอาหารอ่อน ที่มีลักษณะย่อยง่าย เคี้ยวง่ายให้เช่นเดียวกับผู้ต้องขังป่วย (สัมภาษณ์ รัตนา ภูไพบูลย์ อังใน ฌัญญา จรรยาชัยเลิศ, 2548 : 59)

ในส่วนของการประกอบอาหารตามกฎกระทรวง ข้อ 80 กำหนดให้อาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานให้ปรุงขึ้นในเรือนจำ โดยให้จัดให้เจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขังดำเนินการปรุงอาหารเป็นการเฉพาะ ผู้ปรุงอาหารต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นชอบของแพทย์ และมีการกำหนดข้อบังคับที่ 18/2486 ในเรื่องอัตราส่วนผู้ต้องขังประกอบอาหารและจัดการเลี้ยงไว้ เพื่อให้มีอัตราส่วนของผู้ต้องขังที่จะประกอบอาหาร และทำการเลี้ยงผู้ต้องขังประกอบอาหารและผู้จัดการเลี้ยงผู้ต้องขัง

นอกจากนี้ หนังสือกรมราชทัณฑ์กำหนดให้มีการตรวจสอบสุขภาพผู้ต้องขังที่ปฏิบัติงานในหมวดอุตสาหกรรมหรือการประกอบอาหารทุกคน โดยเฉพาะผู้ปรุงอาหาร ด้วยการจัดทำประวัติและสมุดสุขภาพประจำตัวผู้ต้องขังที่ทำงานในหมวดนี้ทุกคนและให้มีการประสานงานกับสาธารณสุขจังหวัดในการตรวจสอบสุขภาพผู้ต้องขังกลุ่มนี้ โดยเฉพาะผู้ปรุงอาหาร และตรวจซ้ำทุกๆ 6 เดือน หากตรวจพบว่าเป็นโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคติดต่อ ให้หยุดปฏิบัติงานในหมวดอุตสาหกรรมและส่งให้

แพทย์บำบัดรักษา อีกทั้งให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้ควบคุมสุททกรมกวดขันในเรื่องความสะอาดของร่างกายของผู้ต้องขังที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับอาหาร เช่น ให้ตัดเล็บสั้น ตัดผม สวมเครื่องแต่งกายที่สะอาด ซึ่งเป็นการรักษาสุขอนามัยที่ดีในการประกอบอาหาร (หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ มท.0908/2.38 ลงวันที่ 25เม.ย.40)

ดังนั้น ผู้ต้องขังที่ทำหน้าที่ประกอบอาหารต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพที่ดี ไม่มีโรคติดต่อ ไม่เป็นโรคผิวหนัง และต้องมีหลักฐานการตรวจสุขภาพปีนั้นให้ตรวจสอบได้ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้อาหารที่ผู้ต้องขังได้รับ มีความสะอาดและถูกสุขอนามัย ซึ่งในทางปฏิบัติก็มีการดำเนินการตรวจสุขภาพสำหรับผู้ต้องขังแดนสุททกรมที่ปฏิบัติงานหุงต้มอาหารสำหรับผู้ต้องขัง โดยการตรวจร่างกาย เอ็กซเรย์ปอด ตรวจเลือดพร้อมให้คำปรึกษา ก่อนและหลังการตรวจรักษา และให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพ (กองแผนงาน กระทรวงมหาดไทย , 2545 : 36)

วิธีการจัดซื้ออาหารดิบที่จะนำมาปรุงอาหาร เรือนจำมักใช้วิธีการประมูล โดยมีการประกวดราคาเพื่อจัดหาเครื่องบริโภคเลี้ยงผู้ต้องขัง จึงต้องมีการตรวจสอบคุณภาพอาหารดิบที่นำมาส่ง ให้เป็นไปตามสัญญาเพื่อป้องกันมิให้เอกชนที่ทำสัญญาหลีกเลี่ยงหรือกระทำการใดเพื่อให้มีการลดปริมาณหรือคุณภาพอาหารให้น้อยลง

การตรวจสอบนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจรับอาหารดิบที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตรวจรับอาหารให้ถูกต้องตามสัญญา แต่เพื่อเป็นการป้องกันมิให้คณะกรรมการฯ ชุดนี้ไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เคร่งครัด อันอาจเกิดผลเสียหายแก่ทางราชการและทำให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารที่ไม่มีคุณภาพและปริมาณไม่เพียงพอ กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดให้ผู้บัญชาการเรือนจำและผู้อำนวยการพัฒนาสถานกักขังดูแล และควบคุมการตรวจรับอย่างใกล้ชิด เพื่อให้อาหารมีคุณภาพดี มีความสะอาดครบถ้วนตามรายการอาหารที่ปรากฏในใบสั่งซื้อ (คู่มือระเบียบ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ 117/2499 ลงวันที่ 19 พ.ย. 2499)

ในส่วนของน้ำดื่ม มีการกำหนดให้ติดตั้งเครื่องกรองน้ำที่โรงเลี้ยงอาหาร และเรือนนอนพร้อมทั้งภาชนะจัดเก็บน้ำดื่มที่สะอาดมิดชิดและมีปริมาณเพียงพอ นอกจากนี้ยังกำชับให้จัดน้ำจืดพร้อมภาชนะสะอาดใส่น้ำดื่มไว้บนเรือนนอนภายในห้องนอนให้เพียงพอับความต้องการของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อนหากเรือนจำใดสามารถจัดหาน้ำเย็นหรือน้ำแข็งให้ผู้ต้องขังเป็นครั้งคราว ได้ก็ควรจัดเตรียมให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อบรรเทาความร้อนที่จะได้รับและป้องกันการเกิดโรคระบาดเกี่ยวกับทางเดินอาหาร เช่น อหิวาตกโรค โรคท้องร่วง ซึ่งเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วที่มีการกำหนดให้มีการจัดน้ำดื่มไว้ในเรือนนอน เพราะเป็นการสะดวกที่จะให้ผู้ต้องขังซึ่งต้องถูกควบคุมอยู่ในเรือนนอนเป็นเวลานานมีน้ำดื่มที่สะอาดไว้ดื่มตลอดเวลาตามความต้องการของร่างกาย

การตรวจสอบอาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานกำหนดไว้ในกฎกระทรวงฯ ข้อ 79 ว่าอาหารที่ผู้ต้องขังจะรับประทานนั้น ต้องให้แพทย์ตรวจก่อน ในกรณีที่แพทย์มาตรวจไม่ได้ให้จัดหาเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจ และเมื่อตรวจพบว่ามีอาหารที่เน่าเสียไม่เป็นที่พึงจะรับประทานนั้น ห้ามมิให้นำไปให้ผู้ต้องขังรับประทาน เพราะอาจจะก่อให้เกิดการเจ็บป่วย เช่น โรคระบบทางเดินอาหาร โรคท้องร่วง

นอกจากนี้ ทางปฏิบัติแต่ละเรือนจำจะมีการจัดแสดงอาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานในแต่ละมื้อไว้ในตู้แสดงอาหารในแดนสุทกรรม โดยจะเก็บไว้ภายใน 24 ชั่วโมง และหากเกิดกรณีที่ผู้ต้องขังท้องเสียจะมีการนำอาหารนั้นมาตรวจสอบ เพื่อให้ทราบว่า ผู้ต้องขังท้องเสียเกิดจากสาเหตุใด และเพื่อมิให้มีข้ออ้างว่าไม่มีอาหารให้ผู้ต้องขังกินเหลืออยู่ จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการแก้ปัญหาในระดับหนึ่งเท่าที่เรือนจำจะสามารถทำได้ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ในปัจจุบัน กรมราชทัณฑ์ได้ร่วมมือกับกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ในการประเมินมาตรฐานสุขาภิบาลอาหาร โดยใช้หลักเกณฑ์ที่กำหนดในข้อปฏิบัติตามแบบสำรวจมาตรฐานสุทกรรมหรือ โรงอาหารของกรมอนามัยเป็นแนวทางในการพัฒนา หากเรือนจำใดสามารถพัฒนาจนได้มาตรฐานเป็นไปตามข้อปฏิบัติแล้ว ให้ประสานงานกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในพื้นที่ และให้ปริมาณระดับมาตรฐาน โรงอาหารเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่อง

การประเมินมาตรฐานสุขาภิบาลในเรือนจำมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีความตื่นตัวของเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ในการพัฒนางานด้านสุขาภิบาลอาหารให้ได้มาตรฐาน และจะนำมาซึ่งผลประโยชน์แก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพ สะอาด ได้มาตรฐาน และเพียงพอ ในปัจจุบันก็คือ นโยบาย Clean Food Good Test ของกรมอนามัยนั่นเอง กรมราชทัณฑ์ จึงมีความพยายามให้เรือนจำต่างๆ ปรับปรุงครัวและโรงอาหารให้ถูกสุขลักษณะ เพื่อให้กรมอนามัยเข้าไปตรวจและให้การรับรองอาหารสะอาดรสชาติอร่อยในเรือนจำนั้นๆ ด้วย เพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย “พัฒนาคุกไทยสู่ความเป็นเลิศ กินอึดนอนอุ่น”

จากการศึกษาสิทธิในการได้รับอาหารของผู้ต้องขัง พบว่าปัญหาการเรียกร้องมาตรฐานขั้นต่ำของการดำรงชีวิตภายในเรือนจำ เช่น กฎกระทรวงมหาดไทยข้อ 77 กำหนดให้จัดหาอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 2 ครั้ง คือ เช้า เย็น แม้เรือนจำส่วนใหญ่จะจัดหาอาหารให้ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ แต่ยังมีเรือนจำหลายแห่งได้จัดหาอาหารให้ผู้ต้องขังเพียง 2 มื้อ เนื่องจากงบประมาณค่าอาหารไม่เพียงพอและปฏิบัติตามกฎกระทรวง ดังนั้น กฎกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวจึงขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2 สิทธิในการติดต่อสื่อสาร

เรือนจำหรือทัณฑสถานเป็นสถานที่ซึ่งใช้ในการควบคุมผู้กระทำความผิดให้อยู่เฉพาะภายในบริเวณที่กำหนดไว้ และมีลักษณะเป็นเขตหวงห้ามมิให้บุคคลภายนอกเข้าไปได้โดยง่าย ด้วยเหตุผลในด้านการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถติดต่อกับบุคคลภายนอกได้อย่างอิสระ

อย่างไรก็ดี เป็นที่ยอมรับในหลักสากลว่า ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติอย่างมนุษยธรรมในฐานะที่เป็นมนุษย์ ผู้ต้องขังจึงมีสิทธิในการติดต่อสื่อสารหรือเยี่ยมจากบุคคลภายนอกในระหว่างต้องโทษจำคุกด้วยตามสมควร เพราะการไม่ถูกตัดขาดจากโลกภายนอกถือเป็นหลักสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง และยอมรับว่าการให้สิทธิผู้ต้องขังติดต่อสื่อสารหรือได้รับการเยี่ยมจากญาติพี่น้อง หรือบุคคลใกล้ชิดผู้ต้องขัง พระภิกษุหรือนักบวชในศาสนาต่างๆ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้ประสบผลสำเร็จในการอบรมแก้ไขให้ผู้ต้องขังกลับตัวเป็นคนดีได้มากขึ้น เพราะทำให้ผู้ต้องขังคลายความกังวลว่าจะถูกทอดทิ้งจากครอบครัวหรือสังคม และมีความหวังที่จะกลับไปใช้ชีวิตในสังคมภายหลังพ้นโทษ ผู้ต้องขังจึงมีกำลังใจ มีสิ่งยึดเหนี่ยว ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวและช่วยประคับประคองมิให้กลับไปกระทำความผิดอีก โดยเฉพาะผู้กระทำความผิดโดยพลั้งเผลอ หรือไม่ใช่ผู้ร้ายโดยสันดาน (นัทธิ จิตสว่าง, กรุงเทพฯ ม.ป.ท. หน้า 89)

นอกจากนี้การเยี่ยมยังช่วยทำให้ผู้ต้องขังมีโอกาสในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการจำคุก (Herny Burns, p.453) เนื่องจากบุคคลภายนอกสามารถติดต่อและทราบถึงความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังทำให้เรือนจำมิใช่แดนสนธยาที่ไม่มีใครทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำได้ดังเช่นในอดีตอีกต่อไป ส่งผลให้เจ้าหน้าที่เรือนจำปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยเคารพสิทธิต่างๆ ที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายมากขึ้นและทำให้สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังดีขึ้น

ดังนั้น เรือนจำต่างๆ ควรให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมและติดต่อจากบุคคลภายนอกไม่ว่าด้วยวิธีได้รับการเยี่ยม การติดต่อทางจดหมาย หรือโทรศัพท์ภายใต้ข้อจำกัดที่จำเป็นสำหรับป้องกันการหลบหนี การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในเรือนจำ เพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังเป็นผลดีต่อการบริหารเรือนจำ

จากการศึกษาสิทธิในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง พบว่าในเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออกเรือนจำนั้น พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมิได้มีบัญญัติไว้เลย แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปเรือนจำและทัณฑสถานก็ได้ทำการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออก เพราะถือเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ที่จะรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยของเรือนจำ ประเด็นที่พิจารณามีว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำยอมไม่มีอำนาจในการตรวจสอบข้อความในจดหมายซึ่งบุคคลภายนอกส่งมาให้พนักงานโทษ และที่นักโทษ

ส่งออกไปได้เพียงใด ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติดังกล่าว มิได้มีบทบัญญัติมาตราใดให้อำนาจไว้โดยเฉพาะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อยกเว้นที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทางปฏิบัติที่เป็นอยู่จึงเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

2.3 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน

การจัดให้บริการเครื่องนุ่งห่มหลับนอนแก่ผู้ต้องขัง เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต่อการรักษาความสะอาดและอนามัยของผู้ต้องขัง ตลอดจนจนเป็นการฝึกฝนให้มีการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกายและวินัย (ณรงค์ ใจหาญ และคณะ 2540 :173)

กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดเกี่ยวกับสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้ ดังนี้

ข้อ 69 โดยปกตินักโทษเด็ดขาด และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ต้องแต่งเครื่องแต่งกายตามที่อธิบดีกำหนด

ข้อ 70 โดยปกติปีหนึ่ง ให้จ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนแก่นักโทษเด็ดขาด และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ดังนี้

(ก) ถ้าเป็นชายให้จ่าย

1. เสื้อและกางเกง 2 สำหรับ
2. ผ้าอาบน้ำ 2 ผืน
3. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
4. เสื้อปูนอน 1 ผืน

(ข) ถ้าเป็นหญิงให้จ่าย

1. เสื้อและเครื่องนุ่งห่ม 2 สำหรับ
2. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
3. เสื้อปูนอน 1 ผืน
4. สิ่งใช้เฉพาะหญิงตามที่อธิบดีเห็นจำเป็น”

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ.ศ.2538 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1) เครื่องแต่งกายสำหรับนักโทษเด็ดขาด เว้นแต่ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานเรือนจำ นักโทษเด็ดขาดชาย ได้แก่ เสื้อคอกลมแขนสั้นแค้สอก และกางเกงขาสั้นเหนือเข่า ส่วนนักโทษหญิงเด็ดขาด ได้แก่ เสื้อคอกลมผ่าหน้าเล็กน้อย แขนสั้นแค้สอก และผ้าถุง

2) นักโทษเด็ดขาดที่อยู่ในชั้นดีขึ้นไปให้ใช้เครื่องแต่งกายสีฟ้า กางเกงหรือผ้าถุงสีกรมท่า สำหรับผู้ที่อยู่ในชั้นกลางลงมา ให้ใช้เครื่องแต่งกายสีน้ำตาลอ่อน กางเกงหรือผ้าถุงสีน้ำตาลเข้ม

3) คนต้องขังอื่นและคนฝาก ให้ใช้เครื่องแต่งกายส่วนตัวของผู้ต้องขังนั้น หากไม่มีและมีความจำเป็นต้องให้ ให้จ่ายเฉพาะเสื้อ กางเกง หรือผ้าถุง ที่กำหนดไว้สำหรับนักโทษเด็ดขาดชั้นกลางตามความจำเป็นของผู้ต้องขังชายและหญิงนั้น

สำหรับผู้ต้องขังที่ออกไปนอกเรือนจำ กรมราชทัณฑ์กำหนดให้จัดเครื่องแต่งกายไว้เป็นพิเศษสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ออกไปทำงานสาธารณะอย่างน้อยคนละ 3 ชุด ต่อปี ประกอบด้วยเสื้อยืดแขนยาวสีน้ำเงินด้านหน้าประทับตราตัวอักษรสีขาว เป็นชื่อเรือนจำหรือทัณฑสถานหรือสถานกักขังและด้านหลังเป็นข้อความว่า “งานสาธารณะเพื่อสังคม” กางเกงขาสั้นสีน้ำเงิน รองเท้าผ้าใบ หรือรองเท้ายาง หมวกแก๊ป ถุงมือ และถุงเท้า ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการควบคุม เพราะสามารถแยกความแตกต่างออกจากประชาชนทั่วไปได้ และทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถใช้โอกาสในการออกไปทำงานนอกเรือนจำหลบหนีไปได้โดยง่ายนัก

ส่วนเครื่องแบบสำหรับผู้ต้องขังไปศาลกำหนดว่า กรณีเป็นผู้ต้องขังโดยทั่วไปให้ใส่เสื้อสีน้ำตาลตามปกติ ส่วนผู้ต้องขังคดีอาชญากรรมที่มีของกลางยาบ้าตั้งแต่ 1,000 เม็ดขึ้นไป ให้ใส่เสื้อที่มีแถบผ้าสีเขียวดัดที่แขน และหากเป็นผู้ต้องขังที่มีของกลางเป็นยาบ้าตั้งแต่ 10,000 เม็ดขึ้นไป หรือมียาเสพติดชนิดอื่นจำนวนมากรวมทั้งผู้ต้องขังที่เป็นผู้ร้ายรายสำคัญในคดีอื่นๆ ให้ใส่เสื้อที่มีแถบผ้าสีแดงดัดที่แขน โดยไม่ให้นำเสื้อผ้าหรือสิ่งของอื่นที่ไม่ได้รับอนุญาตติดตัวไป เพื่อให้เจ้าพนักงานเรือนจำสามารถแยกแยะได้ว่าผู้ใดเป็นผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์ที่ต้องให้ความสนใจ และระมัดระวังในการควบคุมเป็นพิเศษ เพราะเสี่ยงต่อการหลบหนีและก่อเหตุร้าย

ในปัจจุบันการกำหนดให้เรือนจำจ่ายเครื่องแต่งกายที่จำเป็นให้ผู้ต้องขังมากกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยนอกจากเครื่องแบบผู้ต้องขัง 2 ชุด ต่อคนต่อปีแล้ว ยังมีการแจกผ้าผัดอาบน้ำ 1 ผืน ต่อคนต่อปี กางเกงชั้นใน 2 ตัว ต่อคนต่อปี และผ้าเช็ดตัว 1 ผืน ต่อคนใช้ 2 ปี ด้วยเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังที่จะใช้อาบน้ำส่วนตัว

แต่ความเป็นจริงกรมราชทัณฑ์ได้รับการจัดสรรงบประมาณเครื่องนุ่งห่มของผู้ต้องขังไว้ไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ต้องขังที่มีอยู่จริง จึงอนุโลมให้ผู้ต้องขังโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี สามารถนำเครื่องนุ่งห่มส่วนตัวมาใช้ในเรือนจำได้ และมีนโยบายให้เรือนจำกวาดขันดูแลในเรื่องความสะอาดของเสื้อผ้าให้มีการซักล้างเป็นประจำ ตามที่กฎกระทรวงฯ ข้อ 67 ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้ต้องขังทุกคนจะต้องรักษาความสะอาดของเครื่องนุ่งห่ม

ในส่วนเครื่องหลับนอนกฎกระทรวงกำหนดให้แจกเตียงนอนและผ้าห่มให้ผู้ต้องขังคนละผืน แต่ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์กำหนดให้จ่ายเตียงนอน 2 ตารางเมตร ผ้าห่มนอน 1 ผืน และหมอนพลาสติก 1 ใบ แก่ผู้ต้องขัง แต่ในทางปฏิบัติเรือนจำส่วนใหญ่จะไม่มีแจกเตียงนอนให้ผู้ต้องขังนอนรวมบนพื้นห้องขังโดยใช้เตียงนอน จึงนับว่าเหมาะสมกับสถานการณ์ในประเทศไทยที่มีการใช้ห้องขังรวมมิได้มีการแยกขังเดี่ยวอย่างชาติตะวันตก

ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีนโยบาย “พัฒนาคุกไทยสู่ความเป็นเลิศ กินอิ่มนอนอุ่น” ซึ่งเป็นนโยบายในการพัฒนาคุกโดยปรับปรุงที่นอนให้ผู้ต้องขังแต่ละคนมีที่นอนเป็นสัดส่วน เนื่องจากในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณการจัดหาที่นอนให้แก่ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังแต่ละคนจำเป็นต้องจัดหาที่นอนมาเอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่อการควบคุมและความมั่นคงปลอดภัยเรือนจำ เช่น การซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามและสิ่งของผิดระเบียบ การสร้างอิทธิพลของผู้ต้องขัง และการเรียกร้องประโยชน์จากผู้ต้องขังของเจ้าพนักงานเรือนจำ ในการจัดหาที่นอนให้โดยได้รับค่าตอบแทน กรมราชทัณฑ์จึงมีความพยายามที่จะจัดทำที่นอนมาตรฐานสำหรับผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนได้มีที่นอนที่มาตรฐานเดียวกัน

กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดมาตรฐานให้เรือนจำแต่ละแห่งต้องจัดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนมีที่นอนที่มีลักษณะเดียวกัน ทั้งสีขนาดและวัสดุ ยกเว้นผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องใช้ที่นอนลักษณะพิเศษ เช่น ผู้ต้องขังป่วย เพื่อให้ผู้ต้องขังแต่ละคนได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคกัน และเป็นสิ่งที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ต้องขัง และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้ดีขึ้น

ทั้งนี้ ที่นอนต้องมีขนาดเหมาะสมกับขนาดร่างกายของผู้ต้องขังและมีพื้นที่เพียงพอสามารถให้ผู้ต้องขังนอนหงายเหยียดตรงได้เต็มที่ รวมทั้งต้องไม่มีลักษณะที่ง่ายต่อการซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามหรือสิ่งของผิดระเบียบ โดยใช้วัสดุที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ไม่เป็นที่อาศัยของแมลงรบกวนหรือพาหะนำโรค เช่น เรือด ไร ฯลฯ และควรมีลักษณะที่ง่ายต่อการดูแลรักษาความสะอาดหรือการชำระล้างจัดเก็บ

รูปแบบที่นอนมาตรฐานสำหรับผู้ต้องขังมีอยู่หลายแบบ กรมราชทัณฑ์จึงจัดทำโครงการทดลองที่นอนมาตรฐานสำหรับผู้ต้องขัง โดยนำรูปแบบที่นอนมาตรฐาน 4 รูปแบบ ตามมติที่ประชุมกรมราชทัณฑ์มาทดลองให้ผู้ต้องขังนอนในเรือนจำ และทัณฑสถานตามที่กำหนด โดยมีระยะเวลาในการทดลองตามโครงการ 6 เดือน ตั้งแต่กุมภาพันธ์ ถึง เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งผลการทดลองพบว่า ที่นอนสี่เหลี่ยมขนาด 60×170 เซนติเมตร โดยใช้หมอนขัดฟูก น่าจะเป็นที่นอนที่สามารถนำมาเป็นที่นอนมาตรฐานให้กับผู้ต้องขังมากที่สุด เนื่องจากลักษณะที่นอนมีขนาดไม่ใหญ่จนเกินไป มีน้ำหนักเบา หมอนมีความนุ่ม สามารถจัดเก็บและทำความสะอาดได้ง่าย

และสะดวกสำหรับเจ้าหน้าที่ในการตรวจค้น ส่วนอีก 3 รูปแบบ ยังเห็นว่าไม่มีความเหมาะสมทางด้านขนาด วัสดุ และมีปัญหาการตรวจค้น

อย่างไรก็ตาม กรมราชทัณฑ์มิได้มีการบังคับให้ทุกเรือนจำ ต้องจัดให้บริการที่นอนมาตรฐานตามรูปแบบที่ประเมินผลแล้วว่าเหมาะสมเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของแต่ละเรือนจำจะต้องพิจารณาความเหมาะสมของที่นอนที่จัดให้บริการแก่ผู้ต้องขังตามสภาพเรือนจำของตน เพียงแต่การจัดให้บริการที่นอนแก่ผู้ต้องขังในแต่ละเรือนจำต้องมีรูปแบบเดียวกันทั้งหมด เพื่อให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เป็นระเบียบเรียบร้อยและเกิดความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ จึงเป็นการพัฒนาสิทธิของผู้ต้องขัง ไปอีกขั้นหนึ่ง

นอกจากกฎหมายจะกำหนดให้ความสำคัญแก่เครื่องแต่งกายและเครื่องหลับนอนของผู้ต้องขังแล้ว กฎหมายยังมุ่งที่จะทำให้ผู้ต้องขังรู้จักระมัดระวังรักษาสุขภาพและอนามัยของตนให้สะอาด เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำซึ่งมีสภาพแออัดได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ รู้จักรักษาสุขภาพ การป้องกันโรค และทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้สึกรักภูมิใจและเคารพตัวเอง จึงกำหนดหน้าที่ให้ผู้ต้องขังต้องปฏิบัติต่อตัวเองและมีสิทธิต่างๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดคุ้มครองให้โดยพฤตินัยต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่ต้องรักษาความสะอาดในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอนและเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับตนเอง ตลอดจนห้องขังและเรือนจำ อีกทั้งพฤตินัยต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคน เว้นแต่คนต้องขังและคนฝาก ตัดผมสั้น โกรน หรือโกนผม โกนหนวด และเครา ตัดเล็บ อาบน้ำ และขัดถูร่างกาย

ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ต้องขังในการรักษาความสะอาดของร่างกายและเครื่องนุ่งห่ม กรมราชทัณฑ์จึงจัดเครื่องใช้จ่ายส่วนตัวให้แก่ผู้ต้องขัง อันได้แก่ สบู่ฟอกตัว 12 ก้อน ต่อคนต่อปี ผงซักฟอก 2 กิโลกรัม ต่อคนต่อปี แปรงสีฟัน 2 อัน ต่อคนต่อปี ยาสีฟัน 3 หลอด ต่อคนต่อปี ขันอาบน้ำ 1 ใบ ต่อคนต่อปี รองเท้าฟองน้ำ 1 คู่ ต่อคนต่อปี และผ้าอนามัยสำหรับผู้ต้องขังหญิงซึ่งเพิ่งมีการจัดให้ในปีงบประมาณ 2547 ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับการทำภารกิจส่วนตัว

กรมราชทัณฑ์มีความพยายามในการจัดเครื่องใช้เหล่านี้ให้แก่ผู้ต้องขังครบถ้วน ตามที่กำหนดไว้โดยการขอเพิ่มงบประมาณด้านค่าใช้จ่ายของผู้ต้องขัง ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 กรมราชทัณฑ์กำหนดงบประมาณให้ผู้ต้องขังชาย ปีละ 24,000 บาท ต่อคน และผู้ต้องขังหญิงคนละ 12,585 บาท ต่อคน โดยค่าใช้จ่ายในส่วนเครื่องนุ่งห่มหลับนอน สำหรับผู้ต้องขังชายและหญิงปีละ 663 บาท ต่อคน

นอกจากนี้เรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ยังจัดให้มีสินค้าเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการครองชีพของผู้ต้องขังมาจำหน่ายในร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ซึ่งตั้งอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานแต่ละแห่งโดยมีการจำหน่ายสินค้าราคาถูกหรือไม่สูงกว่าราคาตลาดในท้องถิ่นนั้น เพื่อให้เป็นสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังที่จะมีเครื่องใช้ส่วนตัวอย่างเพียงพอและไม่มีปัญหาในการตรวจค้นสิ่งของที่ญาติจะนำเข้ามาให้แก่ผู้ต้องขัง

จากการศึกษาสิทธิในการได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง พบว่าหากผู้ต้องขังที่มีฐานะยากจนหรือไม่มีญาติมาเยี่ยมอาจได้รับผลกระทบจากการไม่ได้รับเครื่องใช้ส่วนตัวอย่างเพียงพอและอาจส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังโดยรวมได้ เพราะอาจเกิดโรคติดต่อต่างๆ หรือเกิดการใช้กำลังแย่งหรือข่มขู่เพื่อให้ได้สิ่งจำเป็นเหล่านี้จากผู้ต้องขังอื่นได้ ซึ่งในกรณีนี้เคยมีการร้องเรียนของผู้ต้องขังตาบอดที่ไม่มีญาติโดยร้องขอสบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก เสื้อผ้าและผ้าห่ม เนื่องจากไม่ได้รับจากรัฐอย่างเพียงพอและไม่มีเงินพอที่จะซื้อจากร้านสงเคราะห์ได้

แสดงให้เห็นว่า ผู้ต้องขังรายนี้ได้รับผลกระทบต่อสิทธิจากการที่รัฐไม่สามารถจัดเครื่องใช้สิ่งจำเป็นให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในหนังสือกรมราชทัณฑ์ ดังนั้น กรมราชทัณฑ์ควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ เพื่อให้ผู้ต้องขังรักษาความสะอาดส่วนตัว อันจะนำไปสู่การมีอนามัยที่ดีและป้องกันมิให้เกิดโรคผิวหนังและโรคติดต่ออื่นๆ

2.4 สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล

การรักษาพยาบาลเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทำให้ปัจเจกชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข โดยเรือนจำมีหน้าที่ต้องจัดให้บริการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขัง ทั้งในด้านการตรวจวินิจฉัยโรค การป้องกันโรคระบาด การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสมรรถภาพ เพื่อผลในการป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขัง และโรคระบาดต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถานเป็นสถานที่ซึ่งควบคุมผู้ต้องขังไว้รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงง่ายต่อการแพร่กระจายเชื้อโรคและทำให้เกิดโรคระบาดในเรือนจำได้อย่างรวดเร็ว จึงอาจส่งผลกระทบต่อสังคมภายนอก รัฐจึงต้องให้ความสำคัญในการจัดให้บริการรักษาพยาบาลที่ดีแก่ผู้ต้องขัง

สำหรับประเทศไทยมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการรักษาพยาบาลไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51 มีสาระสำคัญ คือ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ และรัฐจะต้องจัดให้แก่ทุกคนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายนั้น รัฐจะต้องทำการรักษาให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดค่าบริการ และต้องกระทำให้เป็นไปตามกฎหมาย

นอกจากนี้การตราพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2545 เพื่อใช้จัดระบบการให้บริการสาธารณสุขที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตให้มีการรักษาพยาบาลที่มีมาตรฐาน โดยมีองค์กรกำกับดูแลซึ่งจะต้องดำเนินการด้วยการมีส่วนร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อจัดให้มีระบบการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพทั้งประเทศ และให้ประชาชนชาวไทยมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ต้องขังคือประชาชนคนหนึ่งจึงควรได้รับการบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานจากรัฐ

ฉะนั้น การให้บริการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังป่วย ในปัจจุบันหน้าที่เรือนจำต้องคำนึงถึงบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ และด้วยความร่วมมือของกระทรวงสาธารณสุขกับกรมราชทัณฑ์ ผู้ต้องขังป่วยจึงได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นมูลฐานและได้รับการบริการรักษาพยาบาลอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

ในส่วนของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับการรักษาพยาบาลมีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับและหนังสือกรมราชทัณฑ์เพื่อกำหนดรายละเอียดในการรักษาพยาบาล และการรักษาสุขภาพผู้ต้องขัง ซึ่งพิจารณาได้ ดังนี้

1) ขั้นตอนการตรวจแรกรับในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ข้อ 10

กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังผู้ที่ถูกรับตัวเข้าไว้ใหม่ ผู้ต้องขังใหม่ที่เพิ่งรับตัวเข้ามาควบคุมในเรือนจำทุกคนจึงได้รับการตรวจสุขภาพ โดยเฉพาะผู้ที่เจ็บป่วยหรือน่าสงสัยว่าจะเป็นโรคซึ่งติดต่อได้ติดตัวเข้ามาในเรือนจำ การวางหลักเช่นนี้เป็นการป้องกันโรคติดต่อที่ผู้ต้องขังอาจเป็นมาก่อนถูกควบคุมในเรือนจำ มิฉะนั้นอาจเกิดการแพร่ระบาดในกลุ่มผู้ต้องขังได้โดยง่ายและรวดเร็ว เพราะในเรือนจำเป็นสถานที่ที่แออัด และมีผู้ต้องขังจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังและบุคคลทั่วไปในเวลาเดียวกันอีกด้วย

นอกจากนี้การวางแนวทางปฏิบัติที่เป็นรายละเอียดไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เข้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ ในวันรับตัวนั้น ถ้าหากแพทย์ไม่อาจตรวจในวันนั้นให้ตรวจในวันอื่น โดยเร็ว และเมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังใดเจ็บป่วยต้องมีการรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่น ให้แพทย์ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติต่อพัศดี โดยเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่า ผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วยซึ่งจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานเกี่ยวกับนั้น ให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิดในการเจ็บป่วย และสถานพยาบาลรักษานอกเรือนจำที่เห็นควรให้จัดส่งตัวไปรักษาพยาบาล

ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันรับตัวผู้ต้องขังไว้ใหม่ และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการเจ็บป่วย จำต้องรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังอื่นหรือจัดส่งสถานพยาบาลของเรือนจำ รอกการตรวจของแพทย์ต่อไป

ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือสงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนักให้รีบแจ้งแพทย์และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ในระหว่างรอกคอยแพทย์และคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดตามขอการสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพในทางใช้วิชาแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากว่าจะจัดการดังนั้นไม่ได้ให้พัศดีจัดการช่วยเหลือ โดยประการอื่นเท่าที่เห็นจำเป็น

2) ขั้นตอนในการตรวจรักษาผู้ต้องขังป่วย กฎกระทรวงฯ ข้อ 73 กำหนดให้แพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำที่พบผู้ต้องขังเจ็บป่วยให้ปฏิบัติตาม ข้อ 38 และ 39 คือ การให้แพทย์ตรวจรักษาผู้ต้องขังภายหลังรับตัวหากจำเป็นจึงส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ หรือหากเห็นว่าเป็นโรคติดต่อให้จัดแยกผู้ต้องขังออกจากผู้ต้องขังอื่น

ในส่วนของแพทย์ประจำเรือนจำ ข้อกำหนดในกฎกระทรวงฯ ข้อ 23 กำหนดให้ทุกเรือนจำมีแพทย์ประจำการ โดยเฉพาะเรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำการ ให้แพทย์สังกัดบังคับบัญชากรมสาธารณสุขเป็นแพทย์เรือนจำ และกฎกระทรวงฯ ข้อ 72 กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจัดให้มีสถานพยาบาล เพื่อเป็นที่ทำการรักษาผู้ต้องขังป่วย และจัดให้ผู้มีความรู้พอสมควรทำหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น

ในความเป็นจริงประเทศไทยมีปัญหาการขาดแคลนแพทย์ทำให้ปริมาณแพทย์ไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ต้องขังและไม่ค่อยอยากมีแพทย์เข้าไปทำงานประจำในเรือนจำ และในปัจจุบันปรากฏว่า เรือนจำที่มีแพทย์ประจำอยู่เพียง ทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นสถานที่รับรักษาผู้ต้องขังป่วยที่เรือนจำหรือทัณฑสถานทั่วประเทศส่งมารักษา และสถานพยาบาลส่วนกลาง 4 แห่ง ซึ่งเป็นสถานพยาบาลขนาดใหญ่ ได้แก่ เรือนจำกลางบางขวาง เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เรือนจำพิเศษธนบุรี และทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ฉะนั้น แม้ในปัจจุบันเรือนจำทุกแห่งได้จัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อเป็นที่ทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วยแต่ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ทุกแห่ง ดังนั้นจึงมีการแก้ไขปัญหากรณีไม่มีแพทย์ประจำสถานพยาบาลในเรือนจำด้วยการจัดจ้างแพทย์ห้วงเวลาเข้าตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยสัปดาห์ละ 3 วันๆ ละ 2 ชั่วโมง และจัดให้มีการ

หมุนเวียนแพทย์-ทันตแพทย์ จากทัศนสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ไปช่วยบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วย ในเรือนจำและทัศนสถานใกล้เคียง และจัดหน่วยแพทย์-ทันตแพทย์เคลื่อนที่ออกไปตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำและทัศนสถานใกล้เคียง และจัดหน่วยแพทย์-ทันตแพทย์เคลื่อนที่ออกไปตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัศนสถานต่างๆ ในส่วนภูมิภาคเป็นครั้งคราว

กรมราชทัณฑ์กำหนดมาตรฐานสถานพยาบาลในด้านบุคคลไว้ว่า เรือนจำ หรือทัศนสถาน ที่ให้บริการทั้งผู้ป่วยภายนอกและผู้ป่วยภายในที่รับไว้ในสถานพยาบาลตั้งแต่ 10 เตียงขึ้นไป ต้องมีแพทย์ประจำหรือแพทย์ห้วงเวลา หมุนเวียนเข้าไปให้การดูแลรักษาผู้ต้องขังป่วยภายในเรือนจำหรือทัศนสถาน กับต้องมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ให้บริการผู้ต้องขังป่วยอย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง

ส่วนเรือนจำหรือทัศนสถานที่ให้บริการผู้ป่วยนอกต้องมีแพทย์หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านอนามัยเรือนจำกับต้องมีพยาบาลวิชาชีพ หรือพยาบาลเทคนิค หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลอย่างน้อย 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 1,250 คน และในกรณีที่มีผู้ต้องขัง 5,000 คนขึ้นไป ต้องมีพยาบาลวิชาชีพ 1 คน และมีพยาบาลวิชาชีพ หรือพยาบาลเทคนิค หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลอีกอย่างน้อย 4 คน (ตามอัตราส่วน 1 : 1,250 คน)

นอกจากนี้เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงฯ ข้อ 23 ในทางปฏิบัติจึงต้องอาศัยแพทย์กระทรวงสาธารณสุขเข้ามาทำหน้าที่แพทย์ประจำเรือนจำ โดยกระทรวงสาธารณสุขขออรรถประโยชน์กระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ.2544 กำหนดอำนาจหน้าที่ของแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เป็นแพทย์ประจำเรือนจำซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบ และกำหนดหน้าที่รับผิดชอบและการปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจน เพราะแพทย์เหล่านั้นต่างมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และมีโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า “30 บาท รักษาทุกโรค” กรมราชทัณฑ์เข้าร่วมโครงการดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของรัฐบาล และเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิที่พึงได้รับเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป

กรมราชทัณฑ์ดำเนินการแจ้งให้เรือนจำหรือทัศนสถานทั่วประเทศทำข้อมูลผู้ต้องขังเพื่อใช้ในโครงการสร้างหลักสุขภาพ โดยมีข้อมูลเลขบัตรประจำตัวประชาชน 13 หลัก ชื่อนามสกุลผู้ต้องขัง วัน เดือน ปีเกิด ฯลฯ ทั้งนี้จะมีการแบ่งการดำเนินงานด้านการรักษาพยาบาลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เรือนจำหรือทัศนสถานในกรุงเทพมหานคร จำนวน 7 แห่ง ให้ทัศนสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์รับเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิ ส่วนเรือนจำหรือทัศนสถานในส่วนภูมิภาคให้โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขรับเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิ โดยให้เรือนจำหรือทัศน

สถานประสานงานไปยังหน่วยบริการปฐมภูมิที่รับผิดชอบเพื่อออกบัตรประกันสุขภาพผู้ต้องขัง พร้อมจัดทำแผนงานด้านการดูแลสุขภาพอนามัยให้แก่ผู้ต้องขังตามสิทธิที่พึงรับ

ในปัจจุบันพบว่ามีปัญหาในการเข้าร่วมโครงการนี้ เพราะการรับสิทธิตามโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าจะครอบคลุมเฉพาะประชาชนคนไทยที่มีเลขประจำตัวประชาชน 13 หลักเท่านั้น ทำให้มีปัญหาในกรณีที่ผู้ต้องขังเป็นคนต่างด้าวหรือผู้ต้องขังคนไทยที่ไม่มีเลขประจำตัวประชาชน 13 หลัก หรือไม่สามารถนำเอกสารมาแสดงได้ ส่งผลให้ผู้ต้องขังคนนั้นไม่ได้รับสิทธิตามโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าหรือกรณีที่โรงพยาบาลปฐมภูมิที่เรือนจำอยู่ในเขตยังไม่มีความพร้อมด้านบุคลากร หรือยังไม่มีการประสานงานกันระหว่างเรือนจำได้เต็มรูปแบบ จึงยังคงต้องใช้ระเบียบสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ.2544 กับกรณีเหล่านี้ ดังนั้นควรแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคน ได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาลจากรัฐเช่นเดียวกัน เพื่อสอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในกรณีส่งผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำ ในทางปฏิบัติจะมีการประสานงานโดยขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐ ในการส่งตัวผู้ต้องขังออกรักษาตัวภายนอกเมื่อมีความจำเป็นในทางการแพทย์ที่ผู้ต้องขังป่วยต้องได้รับการรักษาที่ตีพอสมควร เนื่องจากไม่สามารถรักษาพยาบาลในเรือนจำได้ทุกกรณีดังปัญหาที่ศึกษามาข้างต้น พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ข้อ 30 วางหลักให้แพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บและถ้ารักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานอื่นใดนอกเรือนจำโดยมีเงื่อนไขอย่างใดตามที่เห็นสมควรก็ได้

กฎหมายข้อ 38 วรรค 4 กำหนดว่าหากแพทย์ตรวจพบว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บซึ่งจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำให้แพทย์แจ้งต่อแพทย์และทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรค หรือชนิดของการเจ็บป่วย และสถานพยาบาลและสถานรักษาพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นสมควรให้จัดส่งตัวไปรักษาพยาบาล

นอกจากนี้มีการวางกฎระเบียบในการพิจารณาส่งตัวผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำ และการควบคุมผู้ต้องขังผู้ป่วยเพื่อป้องกันการหลบหนี โดยให้แพทย์ทำเอกสารรายงานความจำเป็นในการนำตัวออกไปรับการตรวจรักษายังสถานพยาบาลภายนอกพร้อมความเห็นของแพทย์ไปยังกรมราชทัณฑ์ เพื่อประกอบการพิจารณาและเมื่อได้รับอนุญาตจึงนำตัวผู้ป่วยออกไปรักษาได้ต่อมา มีการมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการทัณฑสถาน สถานกักกัน และ

สถานกักขังปฏิบัติราชการแทนอธิบดี ในการอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวยังโรงพยาบาล นอกเรือนจำตามความเหมาะสมและจำเป็นแห่งโรค

อย่างไรก็ดี การดำเนินการตามระเบียบดังกล่าวยังคงเกิดปัญหาความล่าช้าในทางปฏิบัติจึงกำหนดให้เรือนจำจังหวัด เรือนจำอำเภอที่ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ได้พิจารณามอบอำนาจให้ ผู้บัญชาการเรือนจำ หากพบว่าผู้ต้องขังป่วยบางรายอาการอาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตหรือทำให้ ทุพพลภาพและรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ทันการ ผู้บัญชาการเรือนจำสามารถใช้ ดุลย พินิจในการพิจารณาขออนุญาตนำตัวผู้ต้องขังป่วยออกไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกโดยรีบด่วน ได้ แล้วจึงรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาอนุญาตต่อไป

กรมราชทัณฑ์กำหนดให้จัดเจ้าหน้าที่เรือนจำไปควบคุมผู้ต้องขังในโรงพยาบาล ภายนอกด้วย ในอัตรา 2 ต่อ 1 คือ เจ้าหน้าที่ 2 คน ควบคุมผู้ต้องขังป่วย 1 คน เว้นแต่ผู้ต้องขังป่วย ต้องนำส่งโรงพยาบาลในคราวเดียวมากกว่า 1 คน ให้ใช้เจ้าหน้าที่ 1 คน ต่อผู้ต้องขังป่วย 1 คน โดย ต้องมีเจ้าหน้าที่ระดับผู้บังคับบัญชาหรือผู้ได้รับมอบหมายควบคุมไปด้วย แต่หากว่า มีผู้ต้องขังป่วย ต้องรักษาอยู่ในโรงพยาบาลเป็นจำนวนมาก และเรือนจำประสบปัญหาขาดแคลนกำลังเจ้าหน้าที่ ควบคุมให้ย้ายผู้ต้องขังป่วยในส่วนที่เกินอัตราส่วนการควบคุมไปยังทัศนสถาน โรงพยาบาล ราชทัณฑ์หรือโรงพยาบาลนิเวศแล้วแต่กรณี เมื่อหายป่วยจึงย้ายกลับเรือนจำตามเดิม

อย่างไรก็ดี หากไม่สามารถปฏิบัติเช่นนั้น ได้ด้วยเหตุผลทางการแพทย์หรือความมั่นคง ปลอดภัยในการควบคุมผู้ต้องขัง ให้จัดเจ้าหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังป่วยในอัตราเจ้าหน้าที่ 2 คน ต่อ ผู้ต้องขัง 5 คน โดยต้องให้ผู้ต้องขังป่วยทั้ง 5 นอนพักรักษาตัวอยู่ในห้องพักรับรองเดียวกัน เพื่อ ป้องกันการหลบหนี หากกระทำมิได้ก็ใช้อัตรารักษาเจ้าหน้าที่ 2 คน ต่อ ผู้ต้องขังป่วย 1 คน ตามเดิม และการควบคุมผู้ต้องขังป่วยชายให้ใช้เจ้าหน้าที่ชายควบคุม ผู้ต้องขังป่วยหญิงให้ใช้เจ้าหน้าที่หญิง ควบคุม

ในการส่งตัวผู้ต้องขังไปรักษานอกเรือนจำต้องส่งตัวผู้ต้องขังไปรักษาพยาบาลใน โรงพยาบาลของรัฐเป็นอันดับแรก เว้นแต่กรณีมีความจำเป็นต้องส่งตัวไปรักษาโรงพยาบาลเอกชน เพราะโรงพยาบาลของรัฐขาดแคลนเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะให้การรักษายาบาลตรวจวินิจฉัยโรค หรือรักษาอย่างทันที่ อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต หรือทุพพลภาพให้ส่งตัวไปรักษา ยัง โรงพยาบาลเอกชนได้ และเมื่อพ้นขีดอันตรายให้ญาติรับทราบค่าใช้จ่ายในการส่งตัวรักษา และเป็น ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย แต่หากคิดต่อญาติไม่ได้หรือญาติไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายได้ แต่แพทย์ โรงพยาบาลรัฐมีความเห็นให้ส่งตัวไปรับการรักษายังโรงพยาบาลเอกชนก็ให้เรือนจำเป็นผู้ออก ค่าใช้จ่ายนั้น เพื่อเป็นการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังป่วย

ฉะนั้น หากมีการบริการตามโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าแล้ว ผู้ต้องขังป่วย ต้องรับบริการรักษาพยาบาลจากหน่วยบริการปฐมภูมิ จึงต้องมีการจัดทำแผนการดำเนินงานดูแล รักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วยว่าจะได้รับการรักษาพยาบาลในรูปแบบใดและจะต้องมีเจ้าพนักงาน เรือนจำปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมอย่างไรเพื่อไม่ให้กระทบต่อการควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนี ด้วย

ในกรณีผู้ต้องขังป่วยอาการทางจิต กรมราชทัณฑ์กำหนดให้ผู้ต้องขังไปรับการรับ การตรวจวินิจฉัยอาการทางจิตที่สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ (โรงพยาบาลนิติจิตเวช) โดยให้เรือนจำ พิเศษธนบุรีเป็นผู้รับผิดชอบในการรับ-ส่ง และควบคุมผู้ต้องขังป่วยไปตรวจวินิจฉัยอาการทางจิต แทนเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ 15 พฤษภาคม 2546 เป็นต้นไป โดยผู้ต้องขังชายที่ศาลสั่ง ให้ส่งตัวไปวินิจฉัยอาการทางจิตและรักษาที่โรงพยาบาลนิติจิตเวช ให้นำไปคุมตัวที่เรือนจำพิเศษ ธนบุรี ส่วนผู้ต้องขังหญิงให้ย้ายไปคุมขังที่ทัณฑสถานหญิงกลาง โดยกำหนดแนวทางการรับ-ส่ง ย้ายผู้ต้องขังไว้อย่างชัดเจน

ในด้านเวชภัณฑ์ ทางกรมแพทย์มีการกำหนดมาตรฐานไว้โดยให้มีเวชภัณฑ์ตามบัญชี ยาพื้นฐานที่กรมราชทัณฑ์กำหนดและมีปริมาณเพียงพอได้สัดส่วนกับจำนวนผู้ต้องขังโดยต้อง จัดการบริหารเวชภัณฑ์และคลังยาอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การจัดซื้อ การควบคุม การจัดเก็บ และการเฝ้าระวังยาหมดอายุ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันหากเรือนจำไม่สามารถจัดหาและเวชภัณฑ์หรือครุภัณฑ์ ทางกรมแพทย์จำเป็นพื้นฐานไว้ประจำสถานพยาบาลในเรือนจำ เพื่อใช้ในการบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่ เจ็บป่วยได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากข้อจำกัดของงบประมาณด้านการรักษาพยาบาลที่กรมราชทัณฑ์ กำหนดไว้ 136 บาท ต่อคนต่อปี

ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังป่วยจะได้รับยาจากแพทย์ของโรงพยาบาลปฐมภูมิที่เข้ามาตรวจ ผู้ต้องขัง หรือมีการรับบริจาคจากบุคคลภายนอก หรือขอการสนับสนุนจากกรมราชทัณฑ์ หรือให้ แพทย์ส่งยาแล้วให้ญาติซื้อยาภายนอกให้ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยได้รับการดูแลรักษาอย่าง ดีโดยได้รับยาที่มีคุณภาพและในปริมาณที่เพียงพอ

นอกจากนี้เรือนจำอนุญาตให้จำหน่ายยาบางประเภทในร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง เนื่องจากแต่เดิมที่ไม่ให้มีการจัดยารักษาโรคจำหน่ายในร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง โดยเด็ดขาด ทำให้ ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย เช่น คัดจมูก ปวดศีรษะ ซึ่งเป็นโรคที่ไม่จำเป็นต้องได้รับการ ตรวจรักษาจากแพทย์ แต่เมื่อไม่มียาเหล่านี้ผู้ต้องขังจึงต้องมารับบริการในสถานพยาบาลที่เพิ่ม มากขึ้น และเป็นการเพิ่มภาระให้แก่เจ้าหน้าที่ในการตรวจค้นยาดังกล่าวที่ญาตินำมาเยี่ยมผู้ต้องขังอีก ด้วย จึงมีการกำหนดประเภทของยาที่สามารถนำมาจำหน่ายในร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขังเพื่อแก้ปัญหา

เหล่านี้ด้วย ดังนั้นเวชภัณฑ์ที่ใช้ในการรักษาผู้ต้องขังป่วยในปัจจุบันจึงมีคุณภาพดีและเพียงพอกับจำนวนผู้ต้องขังป่วย

ในส่วนของผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ กฎกระทรวงฯ ข้อ 74 กำหนดให้เป็นผู้เจ็บป่วยอนุโลม และให้ผู้ต้องขังที่เป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามสมควร และกรมราชทัณฑ์ยังกำหนดแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์เพื่อให้มีสุขภาพสมบูรณ์และมีความปลอดภัยแก่แม่และทารกในครรภ์ โดยให้นำผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ไปฝากครรภ์ และตรวจครรภ์ตามที่แพทย์นัดทุกราย อีกทั้งให้เรือนจำหรือทัณฑสถานจัดหาอาหารเสริมให้แก่ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ตามความเหมาะสมแก่การบริหารงานเรือนจำ

หากผู้ต้องขังหญิงคนใดใกล้คลอดให้นำตัวออกไปคลอดยังโรงพยาบาลภายนอกที่ได้ฝากครรภ์ไว้เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อเด็กและมารดาเด็ก แต่หากจำเป็นต้องคลอดในเรือนจำให้เร่งนำตัวผู้ต้องขังหญิงรายนั้นพร้อมบุตรออกไปดูแลรักษาและตรวจสุขภาพหลังคลอดต่อมาเมื่อเริ่มมีแนวคิดที่จะดูแลสุขภาพการตั้งครรภ์ต่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ไว้ในระหว่างตั้งครรภ์ ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์หรือคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงหนึ่งปี โดยการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ทุกเลาการบังคับโทษจำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุควรทุเลาจะหมดไป ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองหญิงมีครรภ์และบุตรมากขึ้น เพราะหากหญิงมีครรภ์ต้องอยู่ในเรือนจำจนใกล้คลอดหรือจนคลอดบุตรย่อมเกิดความเครียดและวิตกกังวลต่างๆ ละส่งผลกระทบต่อบุตรในครรภ์

อีกทั้งหญิงมีครรภ์จำเป็นต้องได้รับการตรวจครรภ์เป็นประจำเพื่อทราบว่าคุณภาพของตนเองและทารกในครรภ์ว่าปกติหรือไม่ เพื่อหาทางแก้ไขรักษาต่อไป และทำให้หญิงมีครรภ์ได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจจากครอบครัวหรือนุคคลใกล้ชิดซึ่งจะมีผลถึงสุขภาพและสวัสดิภาพของเด็ก อย่างไรก็ตามก็ ต้องมีการวางข้อกำหนดในการควบคุมและป้องกันไม่ให้ผู้ต้องขังหลบหนีด้วย

3) การป้องกันโรคติดต่อ นอกจากการที่เรือนจำจะต้องให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังป่วยแล้ว เรือนจำจะต้องมีมาตรการในการป้องกันโรคติดต่อหรือโรคระบาด เช่น โรคเอดส์ โรคผิวหนังหรือวัณโรค เป็นต้น

โรคเอดส์ซึ่งเป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ กรมราชทัณฑ์กำหนดแนวทางในการปฏิบัติไว้ในหนังสือกรมราชทัณฑ์ โดยแต่เดิมมิได้กำหนดให้ตรวจเลือดผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงกัน โดยกระทำในเรือนจำที่มีความเสี่ยงสูงก่อน เช่น เรือนจำในกรุงเทพมหานคร แล้วจึงขยายไปยังเรือนจำส่วนภูมิภาคต่อไป และเมื่อตรวจพบว่าผู้ต้องขังใดมีเลือดเป็นบวกจะมีการแยกห้องขังจากผู้ต้องขังอื่นเท่าที่ทำได้และให้การดูแลอย่างใกล้ชิด และต้องปกปิดข้อมูลเป็นความลับ โดยรายงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบโดยด่วน

หากผู้ต้องขังที่พบว่าเป็นโรคเอดส์นี้เป็นผู้เข้าข้ายได้รับพระราชทานอภัยโทษ หรือ ปลอ่ยตัวคุมประพฤติเนื่องจากการพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษ หรือ ปลอ่ยตัวเมื่อครบกำหนดโทษก่อนดำเนินการปลอ่ยตัวเรือนจำต้องรายงานไปยังกรมราชทัณฑ์เพื่อทำการติดต่อประสานงานไปยังกรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข เพื่อติดตามเฝ้าระวังโรคต่อไป

ต่อมาเมื่อสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคเอดส์เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดปัญหาจากกรณีที่ความลับของผู้ติดเชื้อเอดส์หรือผู้ป่วยโรคเอดส์รั่วไหลและเกิดความเสียหายต่อผู้ป่วยรวมทั้งครอบครัวผู้ป่วย กรมราชทัณฑ์จึงกำหนดให้เรือนจำและทัณฑสถาน ปฏิบัติดังนี้

(1) ใ้แจ้งการเจาะเลือดผู้ต้องขัง เพื่อค้นหาผู้ติดเชื้อเอดส์ทั้งหมด ยกเว้น ในรายที่แพทย์ผู้รักษามีความเห็นว่าเป็นต้องตรวจเพื่อประโยชน์ของผู้ป่วยหรือการบำบัดรักษา

(2) ผู้ต้องขังติดเชื้อเอดส์ที่จะได้รับการปลอ่ยตัวให้รายงานกรมราชทัณฑ์ตามที่ได้ส่งการไว้แล้วเช่นเดิม แต่ให้ยกเลิกการรายงานสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

(3) การดำเนินการใดๆเกี่ยวกับผู้ต้องขังติดเชื้อเอดส์ให้ดำเนินการโดยลับ

แนวปฏิบัติดังกล่าวเป็นไปตามหลักการขององค์การอนามัยโลกที่จะไม่มีการบังคับให้เจาะตรวจเลือดผู้ต้องขังเอดส์ แต่จะทำการเจาะตรวจเฉพาะผู้ที่แพทย์เห็นว่าจำเป็นต้องตรวจ หรือ ผู้ต้องขังที่ยินยอมเจาะเพราะเห็นว่า ตนเองมีพฤติกรรมเสี่ยง และเมื่อทำการตรวจเลือดผู้ต้องขังแล้ว เจ้าพนักงานเรือนจำต้องให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องขังที่ต้องการตรวจถึงผลที่เกิดขึ้นเมื่อทราบว่ามี การติดเชื้อเอดส์ ทั้งในข้อดีและข้อเสีย และหากพบว่าผู้ต้องขังรายใดติดเชื้อเอดส์จะ ไม่มีการแยกผู้ต้องขังไปควบคุมไว้ต่างหาก แต่จะให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพของตนเองและการปฏิบัติตัว ไม่ให้มีการแพร่เชื้อไปยังบุคคลอื่น ทั้งนี้จะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลการติดเชื้อนั้นด้วย เพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังได้รับการรังเกียจเหยียดหยามจากผู้ต้องขังอื่น อันถือเป็นการเคารพสิทธิส่วนบุคคลของผู้ต้องขังเช่นกัน

ในส่วนของผู้ต้องขังตั้งครร์ก็จะมีการนำไปฝากครร์ยังสถานพยาบาลภายนอกที่อยู่ในเขตที่ตั้งของเรือนจำหรือทัณฑสถาน โดยเร็ว เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครร์ทราบว่า ตนเองติดเชื้อเอดส์หรือไม่ หากมีการติดเชื้อ ไวรัสเอดส์จะได้รับยาต้านไวรัสแต่ระยะตั้งครร์ถึงระยะเวลาคลอด ยารักษาโรคติดเชื้อ ฉวยโอกาสกรณีผู้ป่วย การบริการให้คำปรึกษา คำแนะนำในการดูแลสุขภาพ การให้อาหารทารก การกำหนดวิธีการคลอดที่เหมาะสม รวมทั้งการได้รับความสะดวกในการรับ การรักษาทั้งแม่และลูกที่ติดเชื้อและการดำเนินการใดๆเกี่ยวกับผู้ต้องขังติดเชื้อเอดส์และลูกให้ถือเป็นความลับ ทั้งนี้เป็นการป้องกันการแพร่เชื้อเอดส์จากแม่สู่ลูก แสดงให้เห็นว่ารัฐให้ความสนใจกับปัญหาของโรคเอดส์ในเรือนจำพอสมควร โดยให้ความรู้และการรักษาผู้ต้องขัง

ส่วนกรณีของผู้ต้องขังป่วยวัณโรค มีการออกหนังสือกรมราชทัณฑ์ กำหนดแนวปฏิบัติในการควบคุมและป้องกันวัณโรค โดยมีสาระสำคัญคือ

(1) ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบค้นหาผู้ป่วยวัณโรคจากการตรวจผู้ต้องขังใหม่ทุกคน และผู้ต้องขังเก่าที่อาการไอเรื้อรังเกิน 2 สัปดาห์ ผู้ที่มีประวัติเคยเป็นวัณโรค ผู้ป่วยวัณโรคเก่าที่ขาดการรักษาอย่างต่อเนื่อง หรือผู้ต้องขังที่สงสัยว่าจะป่วยเป็นวัณโรค ให้มีการเก็บเสมหะส่งตรวจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

(2) หากพบเชื้อในผู้ต้องขังรายใดให้แพทย์ทำการบำบัดรักษา ส่วนกรณีที่ตรวจไม่พบเชื้อในผู้ต้องขังรายใดยังมีการที่สงสัยว่าจะป่วยเป็นวัณโรค แพทย์อาจจะนัดผู้ป่วยออกไปพบแพทย์เพื่อตรวจร่างกายและเอ็กซเรย์ปอดได้

(3) ให้เจ้าหน้าที่ดูแลให้ผู้ต้องขังป่วยรับประทานยาต่อเจ้าหน้าที่ทุกมื้อจนครบตามแผนการรักษาและเก็บเสมหะตรวจเพื่อติดตามผลเป็นระยะๆตามแผนการรักษาด้วย

(4) ผู้ต้องขังป่วยวัณโรค โดยเฉพาะในระยะแพร่เชื้อ (ระยะ 2 เดือนแรกของการรักษา) ควรแยกขังจากผู้ต้องขังป่วยทั่วไป เพื่อลดการแพร่เชื้อสู่ผู้อื่น หากไม่มีห้องแยกตามความเหมาะสมกับสภาพของเรือนจำหรือทัณฑสถาน

การปฏิบัติตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ดังกล่าวนี้เป็นหลักปฏิบัติในการตรวจสุขภาพผู้ต้องขังเพื่อทราบว่าผู้ต้องขังใดป่วยเป็นวัณโรคและทำการรักษาต่อไป โดยต้องมีการแยกคุมขังผู้ต้องขังป่วยวัณโรคที่ติดต่อกัน ทั้งนี้การรักษาผู้ต้องขังป่วยวัณโรคมีการประสานงานและได้รับการสนับสนุนจากกรมควบคุมโรคในด้านงบประมาณ และมีการอบรมเจ้าหน้าที่ประจำสถานพยาบาลในการปฏิบัติดูแลผู้ป่วยวัณโรคการให้ยาต่างๆ อยู่เสมอ

นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์มีการออกหนังสือกรมราชทัณฑ์เพื่อเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคต่างๆที่กำลังระบาดอยู่ในสังคมขณะนั้น โดยกำหนดแนวทางและวิธีดำเนินการป้องกันแพร่ระบาดของมาตรการที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้ เพื่อเรือนจำ/ทัณฑสถานปฏิบัติตาม เช่น การเฝ้าระวังและป้องกันโรคระบาดทางของโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรงหรือการเฝ้าระวังและป้องกันโรคไข้หวัดนก เป็นต้น เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ระบาดของโรคต่างๆ มิให้มีการระบาดในเรือนจำซึ่งเป็นชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นและแพร่ระบาดได้รวดเร็ว

ในปัจจุบันเมื่อกรมราชทัณฑ์เข้าร่วมโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ในด้านการป้องกันโรคซึ่งเป็นการบริการด้านหนึ่งในสี่ด้านของการให้บริการสาธารณสุข ดังปรากฏในค่านิยามของพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ทำให้หน่วยบริการปฐมภูมิซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณสุขจำต้องให้บริการป้องกันโรคในเรือนจำด้วยแต่จะมีหลักการหรือการ

ให้บริการเช่นใด ย่อมขึ้นอยู่กับแผนการดำเนินงานที่เรือนจำแต่ละแห่งจะทำความตกลงร่วมกับหน่วยบริการปฐมภูมิในพื้นที่ซึ่งเรือนจำตั้งอยู่นั่นเอง

2.5 การจัดการบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

สภาพของอาคารและบริเวณของเรือนจำที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิจกรรมต่างๆของผู้ต้องขังมีความสำคัญพอสมควรต่อการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง เพราะผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำตลอดระยะเวลาที่ถูกควบคุม ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ไทยให้ความสำคัญกับการจัดให้บริการในข้อนี้แก่ผู้ต้องขังโดยพยายามปรับปรุงสภาพห้องขังเรือนนอนให้มีสภาพที่เหมาะสมกับการคุมขังมนุษย์ แต่เรือนจำหรือทัณฑสถานของไทยยังคงมีปัญหาในเรื่องพื้นที่อาศัยที่มีอยู่อย่างจำกัด

พื้นที่เรือนนอนของเรือนจำและทัณฑสถานทั้งหมดจำนวน 137 แห่ง มีลักษณะเป็นห้องขังรวม โดยมีพื้นที่เรือนนอนทั้งหมดรวม 249,234 ตารางเมตร ซึ่งหากคิดตามความจุมาตรฐาน 2.25 ตารางเมตรต่อคน เรือนจำทั้งหมดสามารถรองรับผู้ต้องขังได้เพียง 110,771 คน แต่ในปัจจุบัน (31 ตุลาคม พ.ศ. 2547) มีผู้ต้องขังทั้งสิ้น 168,040 คน ทำให้มีพื้นที่เรือนนอนประมาณ 1.5 ตารางเมตร /คน เรือนจำยังคงมีความแออัดอยู่บ้างหากคิดตามพื้นที่ความจุมาตรฐาน แต่พื้นที่มากกว่าที่กำหนดมาตรฐานสิ่งจำเป็นพื้นฐานของการใช้ชีวิตในเรือนจำที่กรมราชทัณฑ์กำหนดมาตรฐานในด้านพื้นที่เรือนนอน โดยกำหนดให้มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 1.2 ตารางเมตรต่อคน (อัตราความจุเฉลี่ย) ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังลดลงไปอย่างรวดเร็ว และมีการขยายพื้นที่เรือนจำเพิ่มขึ้น

เมื่อเรือนจำมีสภาพแออัดจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสะอาดภายในเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขังและเจ้าพนักงานเรือนจำมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้ข้อจำกัดของพื้นที่อยู่อาศัย ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์จึงกำหนดมาตรฐานสิ่งจำเป็นพื้นฐานของการใช้ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขัง โดยกำหนดให้ภายในห้องนอนต้องติดมุ้งลวดเพื่อป้องกันแมลงต่างๆ ซึ่งอาจเป็นพาหะนำโรคและต้องตรวจตราให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ รวมทั้งต้องมีระบบการระบายอากาศในห้องนอน มีการถ่ายเทได้สะดวก มีแสงสว่างให้สามารถมองเห็นสภาพภายในได้ชัดเจน มีการทำความสะอาดเรือนนอนสม่ำเสมอและพื้นที่นอนของผู้ต้องขังต้องมีระยะห่างจากห้องส้วมอย่างน้อย 50 เซนติเมตร และกำหนดมาตรฐานการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล โดยต้องมีห้องน้ำ ห้องส้วมที่สะอาดและมีการกำจัดสิ่งปฏิกูล น้ำเสีย และขยะมูลฝอยที่มีคิซิด ทั้งนี้เพื่อให้เป็นมาตรฐานแก่เรือนจำต่างๆ ในการปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสุขอนามัยที่ดี

ในส่วนการตรวจอนามัยเรือนจำกฎกระทรวงฯ ข้อ 66 กำหนดให้แพทย์เป็นผู้ตรวจสุขภาพเรือนจำทุก 3 วันแล้ว ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2544 กำหนดให้เป็นหน้าที่ของนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดหรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมาย เป็นแพทย์ประจำเรือนจำซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบหรือมอบหมายให้บุคคลากรด้านสาธารณสุขอื่นใด ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขให้ปฏิบัติหน้าที่แทน

ในการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำให้แพทย์สาธารณสุขจังหวัดหรือแพทย์ประจำเรือนจำร่วมกับผู้บัญชาการเรือนจำจัดทำแผนงานประจำปีเกี่ยวกับการดำเนินงานอนามัยเรือนจำ และให้การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำและอาสาสมัครสาธารณสุขของเรือนจำ ให้มีความสามารถปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำเบื้องต้น ในการตรวจตราดูแลอนามัยเรือนจำตามแผนที่กำหนดสำหรับการตรวจตราดูแลอนามัยเรือนจำโดยทั่วไปเจ้าหน้าที่อนามัยเรือนจำ และอาสาสมัครสาธารณสุขหรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายเป็นแพทย์ประจำเรือนจำ ให้ดำเนินการตรวจเยี่ยมประจำทุก 2 เดือน

การตรวจอนามัยเรือนจำของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่อนามัยหรือผู้มีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนดมักเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการตรวจสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังว่าแออัดมากน้อยเพียงใด แสงสว่าง การระบายอากาศ และอากาศมีความบริสุทธิ์เพียงพอแก่การทำงาน การพักผ่อนหรือไม่ มีน้ำดื่มน้ำใช้เพียงพอและสะอาดเหมาะสมกับสุขภาพหรือไม่ ระบบการระบายน้ำเสีย และการกำจัดขยะมูลฝอยต่างๆทำอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยเพียงใด ส้วมและการกำจัดสิ่งปฏิกูลต่างๆ กระทำถูกต้องและปลอดภัยหรือไม่ รวมถึงการตรวจความสะอาดและเหมาะสมของสถานที่ปรุงอาหารสำหรับผู้ต้องขัง เช่น โรงครัว โรงเลี้ยงอาหาร ตลอดจนภาชนะใส่อาหารให้ผู้ต้องขังรับประทาน โดยที่ทำความสะอาดอย่างถูกต้อง รวมทั้งอาหารดิบและอาหารสดที่เก็บรักษาอย่างถูกสุขลักษณะ

การเข้าตรวจอนามัยเรือนจำของแพทย์นี้จำเป็นต้องมีการรายงานผลเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลให้เรือนจำหรือทัณฑสถาน คุณเลเอาใจใส่เรื่องความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังให้ดียิ่งขึ้นและสร้างผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขัง

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันเมื่อมีการเข้าร่วมโครงการสร้างหลักประกัน ทำให้เรือนจำในส่วนภูมิภาคอาจจะประสบปัญหาการเข้าตรวจเรือนจำของแพทย์ผู้รับผิดชอบอนามัยผู้ต้องขังซึ่งเดิมกำหนดให้เป็นบทบาทของนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด แต่ปัจจุบันสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดได้เปลี่ยนบทบาทเป็นสำนักงานสาขาหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ทำให้งานการให้บริการในเรือนจำตกอยู่ในความรับผิดชอบของโรงพยาบาลซึ่งรับเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิของเรือนจำนั้นๆ ดังนั้น จึงต้องมีการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลปฐมภูมิเรือนจำ เพื่อรับทราบข้อมูล ปัญหา และกำหนดแนวทางการดำเนินงานได้อย่าง

ชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับระบบงานหลักประกันสุขภาพ และกฎกระทรวงฯ ข้อ 66 ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ต้องขังต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้รองรับและคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษใกล้เคียงกับมาตรฐานสากล และมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และใกล้เคียงกับกฎหมายต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังพบว่าสถานภาพของผู้ต้องโทษตามกฎหมายไทยในปัจจุบันได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและในทางปฏิบัติของเจ้าพนักงานตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงบางเรื่องที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร เช่น การปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษไร้มนุษยธรรม

นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นควรให้มีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้เพียง 4 เรื่อง คือ การแจ้งให้ผู้ต้องขังทราบถึงสิทธิและกฎหมาย ระเบียบ กฎ และข้อบังคับของเรือนจำ การลงโทษทางวินัยต่อผู้ต้องขังควรมีการกำหนดให้ชัดเจน เข้าใจง่าย การลงโทษทางวินัยต่อผู้ต้องขังโดยการเขียน การขังในห้องมืดไม่ควรมีต่อไป การใช้เครื่องพันธนาการควรใช้ให้มีขนาดเล็ก และควรแก้กฎหมายให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารวันละ 3 มื้อ

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสิทธิของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 2) ศึกษาปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง และ 3) เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหากับสิทธิของผู้ต้องขัง และจากการศึกษาถึงปัญหาการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พบว่ามีปัญหาสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก ปัญหาการใช้อำนาจปกครองที่กระทบต่อสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้ต้องขัง เช่น ปัญหาการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการตรวจค้น ทวาร อวัยวะสืบพันธุ์ ซึ่งเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือปัญหาการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการติดต่อทางจดหมาย ที่ไม่มีบทบัญญัติกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการอ่านข้อความในจดหมายที่ส่งเข้ามาและออกไปภายนอกเรือนจำ ทำให้การทำของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการอ่านข้อความจดหมายของผู้ต้องขังเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา 36 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ประการที่สอง ปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมายหรือกฎข้อบังคับ เช่น ปัญหาการลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังห้องมืดและเย็น ซึ่งเป็นการกระทำต่อร่างกายหรือเป็นการทรมานต่อผู้ต้องขังจึงเป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของราษฎรขัดต่อมาตรา 32 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

นอกจากปัญหาอุปสรรคของสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แล้ว ยังพบว่าตามกฎหมายลำดับรองสิทธิผู้ต้องขังในประเทศไทยพบว่ามีปัญหาสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง สิทธิการได้รับอาหาร ปัญหาการเรียกร้องมาตรฐานขั้นต่ำของการดำรงชีวิตภายในเรือนจำ เช่น กฎกระทรวงมหาดไทยข้อ 77 กำหนดให้จัดอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 2 ครั้ง คือ เช้า เย็น แม้เรือนจำส่วนใหญ่จะจัดอาหารให้ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ แต่ยังมีเรือนจำหลายแห่งได้จัดอาหารให้ผู้ต้องขังเพียง 2 มื้อ เนื่องจากงบประมาณค่าอาหาร

ไม่เพียงพอและปฏิบัติตามกฎกระทรวง ดังนั้น กฎกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวจึงขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ประการที่สอง สิทธิในการติดต่อสื่อสาร ในเรื่องเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออกเรือนจำนั้น พระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมิได้มีบัญญัติไว้เลย แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปเรือนจำและทัณฑสถานก็ได้ทำการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออก เพราะถือเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ที่จะรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยของเรือนจำ ประเด็นที่พิจารณามีว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำยอมไม่มีอำนาจในการตรวจสอบข้อความในจดหมายซึ่งบุคคลภายนอกส่งมาให้ นักโทษ และที่นักโทษส่งออกไปได้เพียงใด ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มิได้มีบทบัญญัติมาตราใดให้อำนาจไว้โดยเฉพาะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อยกเว้นที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ทางปฏิบัติที่เป็นอยู่จึงเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

ประการที่สาม สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ทำให้ปริมาณแพทย์ไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ต้องขังและไม่ค่อยอยากมีแพทย์เข้าไปทำงานประจำในเรือนจำ และในปัจจุบันปรากฏว่า เรือนจำที่มีแพทย์ประจำอยู่เพียง ทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นสถานที่รับรักษาผู้ต้องขังป่วยที่เรือนจำหรือทัณฑสถานทั่วประเทศส่งมารักษา และสถานพยาบาลส่วนกลาง 4 แห่ง ซึ่งเป็นสถานพยาบาลขนาดใหญ่ ได้แก่ เรือนจำกลางบางขวาง เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เรือนจำพิเศษธนบุรี และทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ฉะนั้น แม้ในปัจจุบันเรือนจำทุกแห่งได้จัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อเป็นที่ทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วยแต่ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ทุกแห่ง

ประการที่สี่ สิทธิการจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ในบทบัญญัติกฎหมายไม่พบว่ามี การบัญญัติเรื่องมาตรฐานด้านสถานที่อาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ ในพระราชบัญญัติหรือกฎกระทรวงฯ ว่าต้องมีขนาดพื้นที่เท่าใด ต้องจัดพื้นที่ให้สอยอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ เนื่องจากเรือนจำประสบปัญหาจำนวนผู้ต้องขังมากเกินไปเกินความจุของเรือนจำ และปัญหาข้อจำกัดของพื้นที่ โดยเฉพาะที่ เรือนนอนจึงไม่สามารถกำหนดไว้ได้อย่างชัดเจนในกฎหมายว่าควรมีพื้นที่เท่าใดจึงจะเหมาะสมในการคุมขังมนุษย์คนหนึ่ง

2. อภิปรายผล

สิทธิของผู้ต้องขังไทยนั้นมาตรฐานของกฎหมาย กฎ ข้อบังคับและระเบียบต่างๆ ที่ใช้กับผู้ต้องขังในเรือนจำในประเทศไทย มิได้ขัดต่อสิทธิมนุษยชนทางอาญาซึ่งบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด กฎหมายได้รองรับและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังใกล้เคียงกับมาตรฐานสากลและมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

เมื่อพิจารณาถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน พบว่าการรับรองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังจะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญและคำพิพากษาของศาล การตรวจสอบและให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังในประเทศสหรัฐอเมริกา และในประเทศอังกฤษเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรม ศาลจะเป็นผู้ตีความว่าสิทธิประการใดเป็นสิทธิที่ผู้ต้องขังพึงได้รับตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และพยายามที่จะกำหนดขอบเขตการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

1. สิทธิส่วนตัว ศาลสูงสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยว่า รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 4 ใช้ในการป้องกันสิทธิความเป็นส่วนตัวของนักโทษในกรณีการตรวจค้นร่างกายด้วย ในการตรวจค้นภายในของร่างกายมีข้อสังเกตว่า การตรวจทวารและอวัยวะสืบพันธุ์จะต้องอาศัยกฎข้อบังคับที่จะต้องกระทำในลักษณะที่เหมาะสมเท่านั้น และการตรวจค้นดังกล่าวจะขัดกับรัฐธรรมนูญ หากกระทำโดยใช้อำนาจโดยมิชอบหรือไม่เหมาะสม มีข้อสังเกตว่าการตรวจค้นร่างกายภายในควรจะทำได้เฉพาะบนพื้นฐานของการมีเหตุอันควรสงสัยเท่านั้น คือ นักโทษอาจจะถูกตรวจค้น โดยสาเหตุทำให้เชื่อว่าเขากำลังซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามตามกฎหมายอยู่เท่านั้น

2. สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม ศาลสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินว่า สภาพของเรือนจำที่แออัดยัดเยียด ขาดสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตขั้นต่ำในเรือนจำ การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่เรือนจำด้วยความอำเภอใจ การทำให้ผู้ต้องขังได้รับความทรมานระหว่างคุมขัง การลงโทษที่ไม่ได้สัดส่วนกับความรุนแรงของอาชญากรรม ถือว่าเป็นการละเมิดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 8 และในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ศาลได้ใช้แนวความคิดเรื่องการป้องกันสิทธิศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยเช่นเดียวกับในประเทศเยอรมนี รัฐธรรมนูญเยอรมัน ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครอง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในมาตรา 1(1) และอธิบายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในทางปฏิเสธ โดยพิจารณาจากลักษณะการกระทำของรัฐเป็นเรื่องราว ไปว่าการกระทำใดบ้างเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันเคยวินิจฉัยว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การทำให้ได้รับความอับอาย การลงโทษที่มีลักษณะทารุณโหดร้าย เป็นต้น

3. เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน ผู้ต้องขังถูกจำกัดเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารได้ด้วยเหตุผลเฉพาะกรณีที่จำเป็น เพื่อการรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของเรือนจำหรือความปลอดภัยของสาธารณชนเท่านั้น โดยทั่วไปการติดต่อกับบุคคลภายนอกเรือนจำจะต้องได้รับการส่งเสริม การได้รับการเยี่ยมจากบุคคลภายนอกนั้น นอกจากที่กฎหมายกำหนดไว้หากจะเป็นการส่งเสริมต่อการอบรมแก้ไข หรือการปรับตัวให้เข้ากับสังคมหรือมีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพของผู้ต้องขังหรือครอบครัวผู้ต้องโทษ จะได้รับอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมและการติดต่อทางจดหมายเพิ่มขึ้น ในการติดต่อทางจดหมายระหว่างนักโทษกับบุคคลภายนอกเรือนจำ การอ่านเพื่อตรวจหรือการยับยั้งจดหมายของรัฐจะต้องพิจารณาความปลอดภัยของเรือนจำ และการแก้ไขอบรมนักโทษเป็นสำคัญ ในประเทศอังกฤษมีความเห็นในทางที่ว่า การจำกัดจำนวนของจดหมายที่นักโทษส่งออก หรือรับจากบุคคลภายนอกเรือนจำ การจำกัดการเขียนจดหมายถึงหนังสือพิมพ์ หรือสำนักงานจัดหาผู้ หรือการติดต่อทางจดหมายที่ผ่านการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ หรือหนังสือวารสาร หรือการติดต่อทางจดหมายกับบุคคลที่ไม่รู้จักกับนักโทษน่าจะเป็นการขัดกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรป เช่นเดียวกับในประเทศเยอรมัน นักโทษมีสิทธิที่จะส่งและรับจดหมายโดยไม่จำกัด แต่ผู้บัญชาการเรือนจำอาจจะห้ามการติดต่อทางจดหมายกับบุคคลที่น่าจะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยหรือความสงบเรียบร้อยของเรือนจำหรือต่อการปรับตัวให้เข้ากับนักโทษ

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายของไทยในกฎหมายราชทัณฑ์ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรอง โดยเฉพาะในส่วนของสิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำคัญสำหรับการดำรงของมนุษย์คนหนึ่ง พบว่าบทบัญญัติส่วนใหญ่กำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ได้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เพียงแต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง ตามที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการบริหารงานเรือนจำต้องประสบปัญหาสำคัญหลายประการทั้งปัญหาด้านบุคลากร ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านสถานที่ ปัญหาด้านประสิทธิภาพ และทัศนคติของเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นไปตามมาตรฐานสากล ทั้งๆ ที่ในทางปฏิบัติมีการวางแผนแนวทางปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์ให้เรือนจำต่างๆ คุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ซึ่งสามารถสรุปเกี่ยวกับสิทธิในการดำรงชีวิตได้ ดังนี้

1. สิทธิได้รับอาหาร การปฏิบัติพบว่า เรือนจำมีการจัดให้บริการผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารวันละ 3 มื้อโดยหลากหลายและเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท อีกทั้งยังจัดน้ำดื่มสะอาดไว้ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของผู้ต้องขัง ทางปฏิบัติจึงถือได้ว่ามีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติในกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ข้อ 77 บัญญัติให้จัดอาหารให้ผู้ต้องขังวันละ 2 มื้อ และไม่มี การบัญญัติจัดบริการน้ำดื่มให้แก่ผู้ต้องขัง ดังนั้น บทบัญญัติของกฎหมายเช่นนี้จึงไม่ตรงกับทางปฏิบัติ จึงควรดำเนินการแก้ไขกฎหมายให้เรือนจำจัดบริการอาหารแก่ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ และจัดบริการน้ำดื่มให้ผู้ต้องขังในปริมาณที่เพียงพอ

2. สิทธิในการติดต่อสื่อสาร เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายพบว่า พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 มาตรา 33 บัญญัติคุ้มครองผู้ต้องขังมีสิทธิในการติดต่อสื่อสาร ได้รับเยี่ยมจากบุคคลภายนอกไว้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล รวมทั้งกำหนดมาตรการในการป้องกันเหตุร้ายหรือก่อความไม่สงบในเรือนจำจากการเข้าเยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง

ปัจจุบันในการขยายสิทธิในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง ให้สามารถใช้โทรศัพท์ในการติดต่อกับญาติพี่น้องได้ รวมทั้งได้รับการเยี่ยมเพื่อใช้ชีวิตคู่และการเยี่ยมแบบครอบครัวทั้งนี้ เพราะเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการติดต่อสื่อสารระหว่างญาติพี่น้องว่าจะช่วยลดความเครียดและวิตกกังวลต่างๆ ของผู้ต้องขัง รวมทั้งช่วยสร้างกำลังใจแก่ผู้ต้องขังไม่ให้รู้สึกโดดเดี่ยว และพร้อมที่จะรับการอบรมฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมเสียเพื่อกลับตนเป็นคนดีคืนสู่สังคม

ส่วนการติดต่อสื่อสารด้วยจดหมาย ปัจจุบันไม่มีกฎหมายโดยตรงที่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์สามารถตรวจจดหมายเข้าออกได้ ทำให้การกระทำดังกล่าวอาจฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 36 ที่บัญญัติรับรองให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพได้โดยไม่ถูกแทรกแซงจากบุคคลใด รวมทั้งรัฐในการกระทำใดเพื่อให้ล่วงรู้ข้อความในการสื่อสารนั้น โดยกำหนดข้อยกเว้นไว้เฉพาะกรณีที่ถูกกฎหมายให้อำนาจไว้ ดังนั้น ควรมีกฎหมายกำหนดให้อำนาจเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการตรวจสอบเนื้อหาจดหมาย โดยอ้างว่าเพื่อความสงบเรียบร้อยในเรือนจำ ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดกรณีที่เป็นการละเมิดสิทธิผู้ต้องขังที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

3) สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่ม ที่หลับนอน พิจารณาทบทบัญญัติกฎหมายพบว่า กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 67-70 บัญญัติรับรองไว้ทั้งเรื่องเครื่องแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม การรักษาอนามัยส่วนตัว เช่น การทำความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า และที่นอนไว้ชัดเจน และมีการออกระเบียบว่าด้วยเครื่องแต่งกายฯ และหนังสือราชทัณฑ์ต่างๆ เพื่อกำหนดรายละเอียดในทางปฏิบัติ ซึ่งลักษณะการแต่งกายของผู้ต้องขังตามที่กำหนดไว้มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรม และสภาพอากาศของเมืองไทย รวมทั้งไม่มีลักษณะทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกด่าด้อย ส่วนการกำหนดลักษณะของเสื้อผ้าของผู้ต้องขังที่จะต้องออกไปภายนอกเรือนจำ แม้ไม่อนุญาตให้สวมเครื่องแต่งกายของตนเอง โดยมีการกำหนดลักษณะของเครื่องแต่งกายของนักโทษเด็ดขาดที่ออกไปทำงานสาธารณะ และ

ผู้ต้องขังไปศาลไว้ โดยเฉพาะก็มีลักษณะที่เป็นเป่าสายตาของประชาชน และเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้องกันว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ต้องขังอันจะเป็นประโยชน์ต่อการควบคุม และการหลบหนีของผู้ต้องขัง

แนวกฎหมายและทางปฏิบัติในเรื่องเครื่องแต่งกายและอนามัยของผู้ต้องขัง เมื่อศึกษาแล้วเห็นว่าให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ

4) สิทธิได้รับการรักษาพยาบาล ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติคุ้มครองให้บุคคลทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานซึ่งรวมถึงผู้ต้องขัง โดยมีการวางหลักประกันสิทธิของผู้ต้องขังให้ได้รับการบริการด้านสาธารณสุข และการรักษาพยาบาลไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ กฎกระทรวงฯ และข้อบังคับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้สมบูรณ์ครอบคลุมตั้งแต่การรับตัวผู้ต้องขัง การจัดให้มีสถานพยาบาลและแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาล กำหนดมาตรการในการตรวจรักษาผู้ต้องขังป่วยประเภทต่างๆ ได้แก่ ผู้ต้องขังจิตยาเสพติด ผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต ผู้ต้องขังหญิงที่มีครรภ์ การส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอก มาตรการป้องกันโรคติดต่อภายในเรือนจำ เป็นต้น

ในการแก้ไขปัญหากรณีไม่มีแพทย์ประจำสถานพยาบาลในเรือนจำด้วยการจัดจ้างแพทย์ห้วงเวลาเข้าตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยสัปดาห์ละ 3 วันๆ ละ 2 ชั่วโมง และจัดให้มีการหมุนเวียนแพทย์-ทันตแพทย์ จากทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ ไปช่วยบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำและทัณฑสถานใกล้เคียง และจัดหน่วยแพทย์-ทันตแพทย์เคลื่อนที่ออกไปตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำและทัณฑสถาน ใกล้เคียง และจัดหน่วยแพทย์-ทันตแพทย์เคลื่อนที่ออกไปตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ในส่วนภูมิภาคเป็นครั้งคราว

3. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการให้ความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายของผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสม เพื่อให้การดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ ให้ได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยใกล้เคียงกับพลเมืองโดยทั่วไป ดังนี้

1. การแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับทางปฏิบัติ เพื่อกำหนดหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้อย่างชัดเจน ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังที่ควรได้รับการแก้ไข

1.1 สิทธิได้รับอาหาร คือ กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือเช้าและเย็น ซึ่งไม่สอดคล้องกับทางปฏิบัติ ดังนั้น ควรดำเนินการแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับทางปฏิบัติ

1.2 สิทธิในการติดต่อสื่อสาร ในการตรวจสอบจดหมายเข้าออกของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจเจ้าหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น การกระทำของเจ้าหน้าที่ดังกล่าวอาจเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 36 ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติให้ทำการตรวจการกักการเปิดเผยสิ่งสื่อสารเพื่อให้รู้ข้อความในสิ่งสื่อสารได้ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ โดยเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้น การกระทำของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จึงต้องมีกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่เรือนจำ จึงจะสามารถกระทำได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้ต้องขัง

2. เรือนจำควรกำหนดจัดอาหารพิเศษให้เหมาะสมกับสุขภาพของผู้ต้องขังป่วยและผู้ต้องขังสูงอายุที่มีโรคประจำตัว นอกจากนี้ควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีแก่ผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคประจำตัว หรือผู้ต้องขังสูงอายุ เพื่อสามารถพบอาการป่วยหรืออาการผิดปกติใดๆ เพื่อทำการรักษาได้ทันที

3. ควรมีการแก้ไขระเบียบราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ.ศ. 2538 ให้มีบทบาทบัญญัติที่ผู้ต้องขังสวมเสื้อผ้าที่เหมาะสม โดยจัดให้ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณามีลักษณะแตกต่างไปจากนักโทษเด็ดขาด เพื่อง่ายต่อการปกครองและเป็นการเคารพสิทธิของผู้ต้องขัง

นอกจากนี้การแต่งกายควรให้ถูกต้องตามศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือด้วย เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิความเชื่อของผู้ต้องขัง

4. ควรกำหนดให้ผู้ต้องขังสามารถร้องทุกข์ได้อย่างอิสระ โดยเฉพาะกับองค์กรภายนอกเรือนจำ

5. การแก้ไขกฎหมาย เพื่อเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาบริหารงานบางอย่างภายในเรือนจำ โดยเฉพาะกิจการหรือบริการที่เรือนจำไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้แก่ผู้ต้องขังได้รับบริการตามสิทธิที่กฎหมายคุ้มครอง

ในส่วนสิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังที่ควรถ่ายโอนมากที่สุดคือการบริการด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งเรือนจำประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ แม้ว่าจะมีการตกลงกับกระทรวงสาธารณสุขให้แพทย์ของกระทรวงฯ เป็นแพทย์ประจำเรือนจำและเข้ามาให้บริการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ดังนั้น ในการถ่ายโอนงานด้านการบริการด้านการรักษาพยาบาล กระทำโดย

อาศัยอำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 51 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสม ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิรับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย” ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สามารถนำศักยภาพของเอกชนเข้าให้บริการผู้ต้องขังโดยเฉพาะในเรือนจำ ที่มีปัญหาขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์

ผลการศึกษาพบว่า การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยมีความสอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเป็นส่วนใหญ่ แต่ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำที่ปฏิบัติไม่ได้เลยเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ เรื่องการแพทย์ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และการใช้เครื่องพันธนาการ โดยมีปัญหาและอุปสรรค คือ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านบุคลากรด้านการแพทย์ ปัญหาด้านอาคารสถานที่ ฉะนั้น รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเพิ่มขึ้น พัฒนาเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้มีคุณภาพ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และปรับปรุงระบบการประเมินผลเรือนจำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น หลักกฎหมายในเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญสำหรับการใช้ชีวิตในเรือนจำได้กำหนดไว้อย่างค่อนข้างละเอียด เช่น การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง การคุ้มครองสิทธิและการเยียวยาสิทธิตามกฎหมาย การกำหนดความผิดและโทษทางวินัย การร้องทุกข์ และการใช้สิทธิตามที่กฎหมายกำหนดให้ อาจกล่าวได้ว่านักโทษได้รับหลักประกันในการดำรงชีวิตในเรือนจำค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศ

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

กมลชัย รัตนสกาวงศ์. หลักกฎหมายปกครองเยอรมันพื้นฐานความรู้ทั่วไป. พิมพ์ครั้งแรก
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ดี จำกัด , 2537.

กุลพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์ , 2537.

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ
ใหม่. กรุงเทพฯ : วิญญูชน , 2543.

ประเสริฐ เมฆมณี. คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์เรียงมาตรา. กรุงเทพฯ :
บพิศการพิมพ์ , 2526 .

ประธาน วัฒนวาณิชย์. สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. พิมพ์
ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2529.

มานิตย์ จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. พิมพ์ครั้งที่ 4.
แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : นิติธรรม , 2541.

วรพจน์ วิสชุดพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. พิมพ์
ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ วิญญูชน จำกัด , 2543.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กับ
รัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : เม็ดสีการพิมพ์ดี, 2542.

บทความ

ชาญชัย แสวงศักดิ์. “การคุ้มครองบุคคลิกภาพและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของนักเรียนและนักโทษในประเทศเยอรมันตะวันตก.” วารสารกฎหมายปกครอง 7 (เมษายน 2531) : 290-292.

ภานุมาศ สิทธิเวคิน. “การร้องขอให้รัฐรับผิดชอบความเสียหายจากการเสียชีวิตของบิดาที่อยู่ในระหว่างถูกคุมขัง.” วารสารกฎหมายปกครอง 15 (สิงหาคม 2539) :270.

บรรเจิด สิงคนดี. “หลักประกันสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญใหม่.” วารสารกฎหมายปกครอง 17,2 (สิงหาคม 2539) : 268-273.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. “ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามแนวทางในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 .” บทบัญญัติ 54 (ธันวาคม 2541) : 58.

วิทยานิพนธ์

ทวีศักดิ์ รอดโพคา. “สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 .” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

พัชราภรณ์ กองอุบล. “สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญ” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

ภราดร ภคพัฒน์. “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ .” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

รัฐเชตร์ สุขสมัย. “ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง ตามพระราชบัญญัติเรือนจำทหารพุทธศักราช 2479.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2544.

วราภรณ์ สุจริตกุล. “นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ศุภธรรม มงคลสวัสดิ์. “แนวทางการส่งเสริมอาชีพคนพิการ.” วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2544.

เอกสารอื่นๆ

ประธาน วัฒนวานิชย์ และคณะ. “รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา.” สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540.

นัทธี จิตสว่าง. “สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังหรือนักโทษประหาร.” หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ 24 มกราคม 2543.

วรพจน์ วิสสุตพิชญ์. “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ.” รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองไทยเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.), 2538.

Books

Kommers , Donald P. The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany.
London : Durham. 1977.

Philips , Hood O ,. and Jackson Paul. O. Hood Phillips'Constitutional And Administrative Law.
London : Sweet Maxwell. 1987.

Articles

James , David C. “Constitutional Limitations on Body Searches in Prisons”. Colombia Law Review (June 1982) : 1033-1038.

Robert , Linda G. “Prisoners’ s Rights to Free of Religion : Closing the Gap Between Theory and Reality” , American criminal law review (September-November 1990) : 545-553.

Tettenborn , A.M. “Prisoners Rights”. Public Law (April-June 1980) : 74-81.

Walker , C.P. “Prisoners in Parliament Another View”. Public Law Review (September-November 1982) : 390-391.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	กฤษกร บุญชนะเมธี
วัน เดือน ปีเกิด	9 กรกฎาคม 2505
สถานที่เกิด	จังหวัดนครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
สถานที่ทำงาน	เรือนจำพิเศษ กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	นักทัณฑวิทยา ชำนาญการ